

Sylwester Sadowski

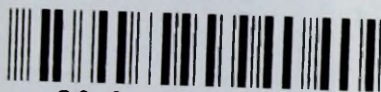
**PODSTAWOWE
ZAGADNIENIA**

TEORII WALKI ZBROJNEJ

Biblioteka Główna
Akademii Sztuki Wojennej

54325

09-054325-000-0

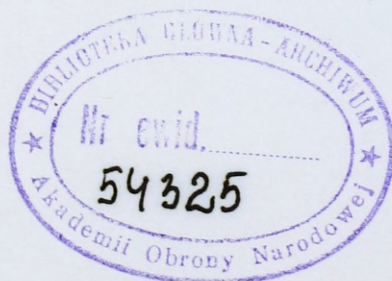
AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ I TAKTYKI

AON 5388/02

Sylwester SADOWSKI

PODSTAWOWE ZAGADNIENIA
TEORII WALKI ZBROJNEJ

WARSZAWA

2002

Projekt okładki
Genowefa Majchrowska

Redaktor techniczny
Beata Klarowska

Korektor
Kazimiera Krześniak

8884c

Skład, druk i oprawa: Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel./faks 681-37-52
Zam. nr 25/2002

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Geneza i rozwój teorii walki zbrojnej	7
2. Charakterystyka współczesnych koncepcji (teorii) walki zbrojnej	30
3. Założenia koncepcji potencjałów bojowych w teorii walki zbrojnej	53
3.1. Klasyfikacja i pojęcie walki zbrojnej	55
3.2. Warunki walki zbrojnej	64
3.3. Formy walki zbrojnej	77
3.4. Proces walki zbrojnej	83
4. Prawa walki zbrojnej	90
Zakończenie	97
Bibliografia	99

WSTĘP

Studia nad zagadnieniami walki zbrojnej to domena każdej uczelni wojskowej. W Akademii Obrony Narodowej problemy walki na poziomie taktycznym znajdowały się w sferze zainteresowania naukowo-dydaktycznego Katedry Taktyki Ogólnej, natomiast obszarem przygotowania i prowadzenia operacji zajmowała się Katedra Sztuki Operacyjnej.

W bieżącym roku akademickim nastąpiło połączenie obu wymienionych wyżej katedr i zaistniały dogodne warunki do zintegrowania wysiłków badawczych w procesie poznania zjawiska walki zbrojnej. Powstanie Katedry Sztuki Operacyjnej i Taktyki stanowi zatem widomy **wyznacznik organizacyjny** dla rozwoju i uprawiania nowej, kształtującej się dziedziny naukowej, którą określamy wstępnie mianem teorii walki zbrojnej.

Tematyka walki zbrojnej, która znajduje się od lat w programie studiów akademickich jest systematycznie wzbogacana o nowe zagadnienia i problemy. Są one rezultatem zdynamizowania aktywności badawczej w tej sferze, szczególnie w okresie ostatnich kilku lat, które zaowocowały opracowaniem wielu nowatorskich dzieł. Wśród nich wyróżnić należy pracę zbiorową pod redakcją prof. M. Krauze i B. Szulca oraz dr. S. Korzeniowskiego pod tytułem *Teoria sztuki wojennej*. W opracowaniu tym zawarto najważniejsze treści odzwierciedlające współczesny, aktualny kształt teorii walki zbrojnej. Praca stanowi z pewnością bardzo znaczący „wyznacznik merytoryczny” potwierdzający naukowy charakter wiedzy o walce zbrojnej. Nie obejmuje ona jednak całego dorobku teoretycznego ukształtowanego na przestrzeni jej historycznego rozwoju.

W celu dokonania całościowego przeglądu teorii walki zbrojnej podjęto badania, których głównym celem było wyodrębnienie z dotychczasowego, bogatego i zróżnicowanego materiału teoretycznego tych najbardziej istotnych treści, które stanowią niejako podstawowe **wyznaczniki** wskazujące na jej naukowy charakter.

Realizowane w ubiegłym roku badania zmierzały w pierwszej kolejności do ustalenia genezy i podstaw historycznych teorii walki zbrojnej. W drugiej kolejności dokonano wnikliwej analizy najważniejszych koncepcji (teorii) walki zbrojnej, głównie polskich teoretyków. Na tej podstawie wypracowane zostały założenia autorskiej koncepcji potencjałów bojowych.

Wyniki badań przedstawionych wyżej problemów zostały opublikowane w pracy pt. *Podstawowe wyznaczniki teorii walki zbrojnej*, którą wydano w bardzo ograniczonym nakładzie. W celu szerszego zapoznania P.T. Czytelników z podstawowymi treściami tej publikacji ujęto je w formie niniejszego opracowania adresowanego do studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych AON.

Celem tego opracowania jest zapoznanie P.T. Czytelników z historycznymi podstawami oraz aktualnym stanem badań dotyczących zjawiska walki zbrojnej. Twierdzenia w nim zawarte nie mają charakteru normatywnego, lecz wyłącznie wyjaśniający złożone problemy walki zbrojnej.

Dydaktycznemu celowi służy również wyróżnienie wytłuszczonym drukiem najważniejszych treści prezentowanych w tekście niniejszego opracowania.

1. GENEZA I ROZWÓJ TEORII WALKI ZBROJNEJ

W teorii sztuki wojennej do podstawowych terminów (kategorii) zalicza się **walkę zbrojną** i **wojnę**. Oznaczają one zjawiska, które stanowią przedmiot badań jej dwóch głównych działów – taktyki i strategii.

Współcześnie, większość teoretyków wojskowości podziela pogląd, że walka zbrojna i wojna są zjawiskami ściśle ze sobą powiązanymi, lecz nie można ich w żadnym wypadku utożsamiać.

W świetle powyższych uwarunkowań, prezentowane w tym rozdziale treści służą dwóm celom. Po pierwsze, wskazują, że walka zbrojna stanowi samodzielny, odrębny przedmiot badań, także w kontekście teorii sztuki wojennej. Po drugie, potwierdzają prawdziwość tezy, że aktualny kształt teorii walki zbrojnej oparty jest na historycznie ukształtowanych **podstawach**.

Wyodrębnione, z całokształtu dorobku wielu pokoleń teoretyków wojskowości, treści stanowią **historycznie uwarunkowane wyznaczniki teorii walki zbrojnej**. Są nimi przede wszystkim wydobyte z dzieł i prac filozofów, myślicieli oraz wodzów i dowódców wojskowych, a także teoretyków wojskowości starożytnych i nowożytnych, takie twierdzenia, uogólnienia i wskazówki, które wytrzymały próbę czasu i zachowały swoją wartość również współcześnie. Stanowią one bazę teoretyczną, na której wspiera się dzisiaj teoria walki zbrojnej, rozumiana jako dyscyplina naukowa.

Walka zbrojna, stanowiąca przedmiot badań teorii, jest zjawiskiem społecznym, które pojawiło się na określonym historycznie etapie rozwoju cywilizacyjnego ludzkości.

Badania wykazały, że w społeczeństwach pierwotnych zdarzały się konflikty, szczególnie podczas polowań, przy podziale terenów łowieckich – dochodziło wówczas do starć, w których wykorzystywano również narzędzia myśliwskie – oszczepy, łuki itp. Podkreśla się jednak, że starcia te nie miały zorganizowanego charakteru i wybuchały najczęściej przypadkowo. Świadczy o tym, między innymi, rysunek

naskalny znaleziony w wąwozie Gasulla na terenie Hiszpanii, który przedstawia bezładną walkę dwóch grup łuczników.

W okresie rozkładu ustroju wspólnoty pierwotnej, gdy zaistniały ekonomiczne warunki do gromadzenia dóbr, społeczności plemienne podejmowały liczne wyprawy wojenne, których celem było zagarnięcie cudzych bogactw i zdobycie niewolników.

Realizacja celów wypraw wojennych uzależniona była z kolei od efektów walki, do których dochodziło, gdy strona napadnięta stawiała opór napastnikom. Stąd, wojownicze plemiona powołały specjalną organizację, tzw. **demokrację wojskową**, przeznaczoną do prowadzenia zbrojnych działań.

Organizacja wojskowa, siły zbrojne miały początkowo charakter milicyjny, to znaczy, że były powoływane tylko na okres wyprawy wojennej. Z czasem, w okresie kształtowania się państw niewolniczych rozpoczęto organizację stałych armii. W tym miejscu warto podkreślić, iż termin „armia” pochodzi od łacińskiego wyrazu „*arma*” – **broń**. Posiadanie broni stanowiło zatem cechę żołnierzy, członków sił zbrojnych, wojska, a jej wykorzystanie miało miejsce na polu walki, w zorganizowanym zbrojnym starciu z przeciwnikiem.

Właściwości broni wpływają decydująco na przebieg walki zbrojnej, stąd już na wstępie podkreślić należy konieczność precyzyjnego zdefiniowania tego terminu, którego treść ma niezwykle istotne znaczenie dla ukształtowania podstaw teorii walki. W wielu bowiem definicjach pojęcia **broń** podkreśla się tylko jej właściwości rażące, a pomija własności ochronne. Stąd, opierając się wyjaśnieniu zawartemu w *Encyklopedii wojskowej* pod redakcją mjr. Ottona Laskowskiego, wyeksponować należy obie te cechy broni, które wynikają głównie z jej przeznaczenia. **Broń**, co podkreśla autor, to **urządzenie techniczne służące żołnierzowi do zadawania i odpierania uderzeń przeciwnika**. **Broń**, która **zwiększa siłę (moc) własnego uderzenia** nazywamy **zaczepną**, natomiast **broń**, która **osłabia uderzenie przeciwnika** określamy mianem **ochronnej**.

W świetle badań historycznych, stwierdzono, że dominującą cechą najstarszych państw niewolniczych, które tworzyły cywilizację starożytną był wysoki stopień zorganizowania ich sił zbrojnych. Towarzyszył mu również wysoki poziom rozwoju wiedzy praktycznej, dotyczącej działalności wojskowej, którą określano mianem **sztuki wojennej**.

W obszarze sztuki wojennej, w tym głównie w sferze **taktyki**, autor skoncentrował wysiłki zmierzające do ustalenia genezy teorii walki zbrojnej i zaczątków jej rozwoju.

Historycy sztuki wojennej są zgodni, że najstarszy i jednocześnie najbardziej wartościowy zbiór traktatów powstał w starożytnych Chinach i określany jest mianem *Siedmioksięgu*. Stanowi on świadectwo wysokiego poziomu wojskowej myśli teoretycznej i rezultat rozwoju sztuki wojennej w praktyce życia ówczesnego społeczeństwa chińskiego.

Najstarszym dziełem *Siedmioksięgu* jest traktat *Sztuka wojny*, którego autorem jest **Sun Tzu** (Sun Wu), doradca wojskowy w cesarstwie U w okresie panowania Holiu (514–495 r. p.n.e.).

Traktat Sun Tzu składa się z trzynastu rozdziałów, które dotyczą zasad prowadzenia wojny i walki. Współcześnie podkreśla się, że Sun Tzu jako pierwszy starał się wprowadzić rozróżnienie pomiędzy **strategiczną treścią wojny a taktycznymi formami prowadzenia walki zbrojnej**.

Autor traktatu *Sztuka wojny* uważał **bitwę** za ostateczny i wręcz niebezpieczny **środek prowadzenia wojny**. Podkreślał, że o zwycięstwie i klęsce decyduje właściwa ocena położenia. Wylicza pięć okoliczności, w których bez trudu można osiągnąć zwycięstwo.

Do podstawowych form działań bojowych Sun Tzu zaliczał natarcie i obronę. Pisał między innymi, iż obrona jest niezwykłością, a natarcie możliwością zwycięstwa. W działaniach bojowych należy, zdaniem autora *Sztuki wojny*, umiejętnie wykorzystywać teren. Podkreśla on również konieczność stosowania różnorodnych form walki i manewru. Wskazuje przy tym na ich **jedność w bitwie**, podkreśla jednak, że pierwszeństwo ma manewr. Najbardziej szkodliwym czynnikiem na wojnie jest, w opinii Sun Tzu, szablon. Manewr taktyczny uważał on za najtrudniejszy.

Podczas prowadzenia walki z okrażonym przeciwnikiem Sun Tzu zaleca pozostawienie mu możliwości wycofania w postaci tzw. „złego mostu”. Koncepcja ta znalazła uznanie również w Europie, szczególnie w XVII i XVIII wieku i pozostaje nadal aktualna w dobie współczesnej.

Kolebką cywilizacji europejskiej była starożytna Grecja, gdzie tworzyli ją najwybitniejsi filozofowie i myśliciele. O cechach sztuki wojennej starożytnych Greków można wyrobić sobie poglądy już na

podstawie poematu Homera *Iliada*, w którym opisuje on dzieje wojny trojańskiej. W powstałym w IX wieku p.n.e. utworze autor przedstawia wydarzenia wojenne z okresu XII wieku i daje obraz ówczesnego poziomu greckiej sztuki wojennej, zarówno w działaniach lądowych, jak i na morzu.

W starożytnej Grecji, uznawanej powszechnie za kolebkę nauk, wiedza dotycząca zwyciężania wrogów miała charakter praktyczny, jednak tworzyli ją najwybitniejsi ówcześni uczeni, przede wszystkim filozofowie. Uczynili oni ze sztuki wojennej przedmiot nauczania w szkołach.

Dzieła wybitnych myślicieli greckich Demokryta, Arystotelesa i Platona wywarły wielki wpływ na rozwój teoretycznej myśli wojсковej. Wśród licznych przedstawicieli greckiej teorii sztuki wojennej poczesne miejsce zajmuje **Ksenofont** (urodzony w 430 roku p.n.e.)

W dziełach historyczno-wojskowych: *Historia grecka* i *Anabaza* przeprowadza Ksenofont wnikliwą analizę zagadnień sztuki wojennej. W *Cyropedii* zajmuje się on zasadami organizacji sił zbrojnych oraz taktyki. Na temat wyszkolenia bojowego i działań jazdy wypowiada się Ksenofont w pracach *O dowódcy jazdy* i *O jeździe konnej*.

Niepodważalnym dorobkiem Ksenofonta jest wprowadzenie rozróżnienia sfery strategii i taktyki w sztuce wojennej. Twierdził on, że **strategia jest sztuką prowadzenia wojny**, natomiast **taktykę** sprowadzał do umiejętności sprawiania **szyku bojowego**. Warto przy tym podkreślić, że termin „**strategia**” współcześnie również wywodzi się z greckiego „*strategos*”: od „*stratos*” – wojsko i „*agein*” – prowadzę. Można też wywodzić ten termin wprost od greckiego słowa „*strategein*”, co oznacza „dowodzenie”, w odróżnieniu od „**taktyki**”, którą wyprowadza się od słowa „*tachtein*”, co znaczy „**szykować**”¹.

W „sztuce szykowania”, jak pierwotnie określano taktykę, starożytni Grecy osiągnęli mistrzostwo. **Falanga grecka** przeszła do historii jako **pierwszy szyk bojowy**, pierwsze **uszykowanie wojska do walki**. Wiele uwagi poświęcił również Ksenofont zagadnieniom taktycznym. Szczegółowo zajmuje się, na przykład, stosunkiem długości linii frontu do głębokości falangi. W swoich pracach Ksenofont docenia wkład wielkiego wodza tebańskiego Epaminondasa dla rozwoju

---

¹ Por. R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, Warszawa 1998, s. 37.

taktyki. Zastosowanie w bitwie pod Leuktrami w 371 r. p.n.e. szyku skośnego dało mu zwycięstwo nad Spartą i utrwalone zostało obowiązującą do dzisiaj **zasadą taktyczną** nakazującą **skupienie sił** do wykonania głównego uderzenia w decydującym punkcie. Przestrzeganie tej zasady polega na nierównomiernym rozmieszczeniu sił wzdłuż frontu walki, co pozwala na ich zaoszczędzenie dla uzyskania przyniatającej przewagi nad przeciwnikiem w decydującym o powodzeniu (zwycięstwie) punkcie.

W czasach Epaminondasa w armii greckiej pojawiła się jazda, która w bitwie umiała już współdziałać z piechotą. Pod Leuktrami zapewniła ona jedynie dogodne warunki do uderzenia piechoty, ale pod Mantineą wspierała już jej natarcie. Sposoby taktyczne stosowane przez Epaminondasa, później doskonalone, stały się podstawą nowej taktyki, która między innymi znalazła odbicie w pierwszej wojskowej rozprawie teoretycznej **Eneasa** pod tytułem *Taktyka* napisanej w 357 r. p.n.e.

Wysoki poziom sztuki walki w starożytnej Grecji zaowocował później licznymi traktatami z zakresu taktyki. Na przykład z I wieku p.n.e. pochodzi *Taktyka* Asklepiodotosa i *Teoria taktyki* Eliana.

Teoretyczny dorobek sztuki wojennej starożytnej Grecji został w dużym stopniu wykorzystany w praktyce przez jednego z największych ówczesnych wodzów – Aleksandra Macedońskiego. Największy wkład przypisuje mu się w zakresie strategii, lecz okazał się on również bardzo zdolnym taktykiem. Uważany jest za jednego z najlepszych dowódców kawalerii, który wykazał zrozumienie dla ogólnych zasad jej wykorzystywania. Polegały one na: wykonywaniu uderzeń na piechotę przeciwnika – w marszu lub w czasie przegrupowania, na kawalerię zaś, głównie ze skrzydła; wykorzystywaniu rozzerwania szyku bojowego przeciwnika do wyjścia na jego skrzydło i tyły; prowadzenia szybkiego i nieubłaganego pościgu za rozbitym przeciwnikiem.

Rozwój taktyki w armii macedońskiej wyrażał się przede wszystkim we **współdziałaniu** piechoty i jazdy. W **macedońskim szyku bojowym** po raz pierwszy pojawił się **odwód**.

Po śmierci Aleksandra Macedońskiego teoretycy wojskowi diadochów (dowódców armii macedońskiej) usiłowali rekompensować niezbyt wysoką zdolność bojową hellenistycznych armii i flot przez zastosowanie technicznych środków walki. Taktykę sprowadzono zaś do arytmetycznych obliczeń uszykowania falangi. W szyku bojowym

preferowano linearność, co powodowało jego ociężałość i przewagę tendencji obronnych. Ogólny kierunek studiów nad zagadnieniami taktyki w armiach państw hellenistycznych szedł w stronę formalistyczną – matematyki i geometrii.

W basenie Morza Śródziemnego drugim ośrodkiem rozwoju kultury antycznej był, leżący na Półwyspie Apenińskim, Rzym. Cywilizacja rromańska stała się konkurencyjna wobec kultury greckiej, by w końcu całkowicie opanować starożytny świat.

Rzymianie swoje sukcesy zawdzięczają przede wszystkim doskonałej organizacji państwa, które od końca VI wieku p.n.e. stało się republiką. Jego potęga zaś oparta była na sile armii rzymskiej.

Organizacja, uzbrojenie i taktyka sił zbrojnych republiki rzymskiej doskonaliła się w toku licznych wojen, które umożliwiły zbudowanie Imperium Rzymskiego. W historii sztuki wojennej zapisały się jednak szczególnie bitwy, które wielkiej chwały Rzymianom nie przyniosły.

Pierwszy przykład znajdujemy w 281 roku p.n.e., kiedy Rzym rozpoczął wojnę o kolonie greckie, głównie Tarent. Po stronie Tarentu walczył król Epiru Pyrrus, który w 280 roku p.n.e. pobił Rzymian w bitwie pod Herakleą, wykorzystując do walki słonie bojowe. Jednak do historii przeszło jego drugie zwycięstwo pod Ausculum w 279 roku p.n.e., które okupione zostało wielkimi stratami własnych wojsk. Po bitwie Pyrrus miał się wyrazić: *„Jeszcze jedno takie zwycięstwo, a nie pozostanie mi ani jeden wojownik”*. Od tego czasu utarło się powiedzenie „pyrrusowe zwycięstwo”.

Drugim przykładem klęski Rzymian jest bitwa **pod Kannami w 216 roku p.n.e.**, gdzie wódz kartagiński **Hannibal** dokonał dwustronnego okrążenia ich armii. Bitwa ta przeszła do historii sztuki wojennej, przede wszystkim taktyki, jako wzór taktycznego okrążenia przeciwnika. Warto jednak przy tym dodać, że swego wielkiego zwycięstwa Hannibal nie potrafił wykorzystać strategicznie, co więcej po bitwie próbował podjąć rokowania pokojowe z Rzymem.

Mimo klęski pod Kannami republika rzymska nie poddała się, lecz dzięki nowemu systemowi uzupełnień potrafiła w krótkim czasie sformować dwa dodatkowe legiony, po czym konsekwentnie doprowadzić do klęski Hannibala pod **Zamą w 202 roku p.n.e.** i pomyślnie zakończyć drugą wojnę punicką. Po sukcesach w przeprowadzonych operacjach trzeciej wojny, w 146 roku p.n.e. udało się Rzymowi całkowicie zniszczyć Kartaginę i zapanować nad całym Morzem Śródziemnym.

Liczne wojny prowadzone w okresie od II wieku p.n.e. do IV wieku n.e. znalazły swój wyraz w pracach starożytnych historyków rzymskich. Najwybitniejszym ich przedstawicielem był **Polibiusz**, który urodził się w Grecji, lecz przez wiele lat mieszkał w Rzymie. Był naczynym świadkiem trzeciej wojny punickiej oraz doradcą wielkiego wodza Scypiona Emilianusa.

Historia powszechna Polibiusza, obejmująca okres od drugiej wojny punickiej do podboju Grecji przez Rzymian, stanowi bogate źródło wiedzy o strategii i taktyce wojsk rzymskich. W swoim dziele Polibiusz nie tylko rejestrował fakty, lecz głęboko je analizował, wykorzystując swoją bogatą wiedzę wojskową. Z punktu widzenia teorii walki szczególnie interesujące są jego rozważania dotyczące przyczyn zwycięstw i klęsk, zalet i wad szyków bojowych oraz sposobów działań taktycznych.

Z historyków rzymskich, którzy poświęcali dużo uwagi zagadnieniom wojskowym wymienić należy **Appiana** i **Arrianusa**. Dzieło Appiana *Historia Rzymu* to głównie traktat o męstwie Rzymian, natomiast Arrianus, który był wodzem, w swoim dziele *Anabazis Aleksandra* zawarł praktyczne wnioski z doświadczeń wojen macedońskich.

Źródłem wielu interesujących informacji o sztuce wojennej Rzymian są również wspomnienia wybitnych wodzów, na przykład **Juliusza Cezara**, którego zasługą jest między innymi udoskonalenie manewru na polu walki. Powszechnie jest on uważany za prekursora planowania operacyjnego i twórcę **odwodów**, w ich nowożytnym rozumieniu.

Żyjący w I wieku n.e. **Frontimus** w formie pouczających przykładów historycznych, wyłożonych w sposób lakoniczny, daje wskazówki zapewniające uzyskanie powodzenia w wojnie i w boju.

Współczesny Frontimusowi **Onosander** próbował usystematyzować zagadnienia wojskowe w formie instrukcji. Jego *Wskazówki dla wodzów* zawierają zalecenia, głównie o strategicznym charakterze, jednak nie brak również wskazówek o taktycznym wymiarze, na przykład dotyczących konieczności wydzielania odwodu oraz organizacji współdziałania piechoty i jazdy.

Najpełniejszym źródłem wiedzy o sztuce wojennej starożytnych Rzymian jest dzieło żyjącego w IV wieku teoretyka wojskowości **Flawiusa Wegecjusza** pod tytułem: *Krótkie studium o zasadach sztuki wojennej*. Składa się ono z czterech niewielkich ksiąg (rozdziałów)

napisanych w sposób zwięzły i jasny. Jest to swego rodzaju kompendium wiedzy o organizacji i zasadach użycia armii rzymskiej.

W swoim dziele Wegecjusz zawarł wiele, do dziś aktualnych, wskazówek, na przykład: „*Kto chce pokoju, niechaj szykuje się do wojny, kto chce zwycięstwa, niechaj starannie szkoli wojowników, kto chce uzyskać pomyślny wynik, niechaj prowadzi wojnę w oparciu o sztukę i wiedzę, a nie o przypadek*”².

Ważne znaczenie, również dla teorii walki, mają definicje zagadnień ogólnych prezentowane przez Wegecjusza, na przykład: „*Siły zbrojne składają się z uzbrojenia oraz z mężów i dzielą się na trzy części: jazdę, piechotę i flotę; Szykiem bojowym (acies) nazywa się wojsko uszykowane do bitwy, którego front zwrócony jest w kierunku przeciwnika*”³.

Z punktu widzenia teorii walki niezwykle wartościowe są wnioski Wegecjusza dotyczące wykorzystania sił w walce: „*Istnieje wspaniały sposób sprzyjający uzyskaniu zwycięstwa: w tyle za szeregami lub skrzydłami, lub też w centrum wódz tworzy oddziały złożone z doborowych piechurów i jeźdźców, przydzielając do nich zastępców (vicarii) comites oraz trybunów, którzy nie dowodzą własnymi oddziałami*”⁴. Zorganizowany z najlepszych żołnierzy odwód stanowił zatem niezwykle istotny czynnik zwycięstwa, gdyż zapewniał dowódcy swobodę manewru sił na zagrożony kierunek.

Wegecjusz zalecał stosować w walce różne rodzaje szyków bojowych. Wymienia ugrupowania wojsk w „klin”, „piłę” lub „kłębek” (globus). Również formy taktyczne powinny być różnorodne. Wskazuje on na siedem sposobów rozegrania decydujących bitew, które powinno się stosować w zależności od położenia. **Pierwszy sposób** – uszykowanie w **czworobok** stosować należy, gdy przewyższa się wroga ilościowo i męstwem. **Drugi sposób** – **uderzenie prawym swoim skrzydłem na lewe skrzydło nieprzyjaciela** ma zastosowanie wówczas, gdy uważa się, że przeciwnik ma przewagę. **Trzeci sposób** stosuje się, gdy jest się przekonany, że ma silne lewe skrzydło, wtedy należy uderzać **na prawe skrzydło nieprzyjaciela**. **Czwarty sposób** należy stosować, gdy ma się dobrze wyszkolonych wojowników,

---

² E. Razin, *Historia sztuki wojennej*, Warszawa 1958, t. 1, s. 517.

³ Tamże, s. 514 (podkreślenia aut.).

⁴ Tamże, s. 522.

wówczas uderzać można **dwoma skrzydłami**. **Piąty sposób** ma zastosowanie, gdy ma się dobre oddziały lekkobrojne, wtedy można uderzać na **oba skrzydła nieprzyjaciela** po ustawieniu przed własnym szykiem wojowników miotających dziryty i strzały. **Szósty sposób**, zdaniem Wegecjusza, polega na uderzeniu najpierw prawym skrzydłem na lewe skrzydło nieprzyjaciela, a pozostałe siły należy wyciągnąć na podobieństwo różna. Stosować go można, gdy nie ufa się liczebności i męstwu własnych wojsk. **Siódmy sposób** ma zastosowanie, gdy ma się wojsko bądź liczniejsze, bądź też słabsze, wówczas powinien mieć na własnym skrzydle dla jego oparcia albo górę, albo miasto, albo morze, albo rzekę, albo też coś innego.

Z wymienionych wyżej sposobów preferował Wegecjusz szósty, nazywając go znakomitym. Podkreślał jednak, że dla przeciwdziałania obejściu lewego skrzydła powinna tam znajdować się jazda. Natarciu zaś towarzyszyć powinien okrzyk „**barrit**” (ryk słonia).

Za najważniejszy element w tej części pracy Wegecjusza uznaje się żądanie zastosowania odpowiedniego szyku bojowego w zależności od położenia. Podkreśla on, że **zwycięstwo** osiąga się zwykle przy pomocy nielicznych, stąd też doborowych wojowników trzeba stawiać tam, gdzie tego wymaga kalkulacja i korzyść, tj. na decydującym kierunku.

W ogólnym przebiegu działań wojennych najważniejsze miejsce Wegecjusz wyznacza **walce**. **Zwycięstwo** osiąga się wyłącznie **walką** i tylko ona może ostatecznie złamać wolę przeciwnika. **Osiągnięcie zwycięstwa** uzależnione jest, zdaniem Wegecjusza, w dużej mierze od terenu, na którym ma być stoczony bój. Wskazuje, że często więcej korzyści w walce przynosi teren niż męstwo.

W czasie bitwy, która w okresie opisywanym przez Wegecjusza trwała **około 2–3 godzin**, istotne znaczenie dla jej wyniku miały warunki meteorologiczne. Słońce i wiatr powinien być z tyłu własnych wojsk, a wtedy promienie słoneczne i pył skutecznie mogą **oślepić wroga**. Kiedy opór nieprzyjaciela zostanie złamany, należy zdaniem Wegecjusza zatroszczyć się, aby pozostawić mu drogę odwrotu.

Wiele miejsca w swym dziele poświęca Wegecjusz zagadnieniom obrony i oblężenia twierdz. Do obrony twierdz stosowano w szerokim zakresie maszyny: balisty, onagry, skorpiony, arbalety, proce oraz „wilki” służące do chwytania taranów wroga. Wegecjusz zaleca prowadzić obronę w sposób aktywny, dokonując licznych wycieczek poza mury twierdz.

Wegecjusz nie ograniczył się jedynie do opisanego metod walki na lądzie, lecz rozpatrywał również sposoby prowadzenia działań bojowych na morzu. Walka na morzu wymagała użycia wszystkich rodzajów oręża, machin i sprzętu balistycznego, do podpalania okrętów używano powszechnie strzał zapalających. Wegecjusz, między innymi, zaleca, że korzystniej jest dla własnej floty ugrupować okręty od strony wolnego głębokiego morza, a flotę nieprzyjaciela przyprzeć do brzegu.

Zaprezentowane wyżej wybrane treści zaczerpnięte z dzieła Wegecjusza, zdaniem autora, wyczerpująco uzasadniają tezę, iż praca ta ma już charakter naukowy i zawiera wiele cennych uogólnień, które świadczą o jej bardzo wysokim, jak na owe czasy, poziomie teoretycznym. Stanowi ona zatem znaczące źródło wiedzy o walce zbrojnej i niezwykle istotną podstawę dla rozwoju jej teorii. Warto przy tym zaznaczyć, że niektórzy historycy sztuki wojennej, na przykład Delbrück, nie podzielają poglądu o wysokiej ocenie dzieła Wegecjusza, a za protoplastów nauki wojennej uznają Fryderyka II i Clausewitza.

Znaczącym dziełem, w którym podsumowano niejako doświadczenia armii rzymskiej, jest *Strategikon*. Autorstwo tego traktatu przypisywano imperatorowi Maurycjuszowi (582–602 r. n.e.). Składa się on głównie z zagadnień taktycznych dotyczących ustawiania szyków bojowych, prowadzenia bitwy i ubezpieczenia działań bojowych wojsk, stąd stanowi cenne źródło informacji o sposobach prowadzenia walki Rzymian u schyłku Cesarstwa.

W powszechnej opinii historyków sztuki wojennej upadek potęgi militarnej Rzymu upatruje się w niechęci do jazdy. Rzymianie pogardzali wręcz służbą w jeździe. Do dostarczania jej zmuszali podbite plemiona barbarzyńskie i to tak nieliczne.

Epoka feudalizmu to okres dominacji jazdy, uzbrojonego od stóp do głów rycerstwa. Jednakże stosowane przez nie środki walki w niewielkim stopniu różniły się od używanych w starożytności. Mimo znaczącego podniesienia jakości uzbrojenia w całym średniowieczu dominowała broń biała. Zmiany w uzbrojeniu miały charakter ewolucyjny i nie spowodowały znaczących, rewolucyjnych przeobrażeń w sposobach prowadzenia walki (taktyce).

Obserwowany w tym okresie zastój w rozwoju taktyki znajduje również odbicie w piśmiennictwie wojskowym. Dopiero w trzecim etapie feudalizmu, w czasach Renesansu pod wpływem kultury antycznej pojawili się pisarze, którzy podejmowali problematykę sztuki

wojennej. Wśród nich najwybitniejszą postacią był Niccolo Machiavelli (1469–1527), który napisał dialogi o sztuce wojennej (*Dell'Arte militare*).

Charakteryzując poglądy Machiavellego podkreślić należy, iż nie doceniał on roli broni palnej na polu walki. Sądził, że poprzez zastosowanie odpowiedniego szyku można jej znaczenie sprowadzić do zera. Omawiając szyk bojowy wojsk, Machiavelli wskazywał na znaczenie terenu oraz liczebności i jakości wojsk własnych i przeciwnika. Podkreślał wpływ zaopatrzenia na przebieg walki, twierdząc, że ten, kto o nie nie dba, może być pokonany, nie dobywając szabli z pochwy.

Interesującym rysem rozwoju myśli wojskowej w okresie feudalizmu było pojawienie się **regulaminów wojskowych**. Historycy uważają, że twórcą pierwszego znanego regulaminu bojowego był Jan Žižka, jeden z największych wodzów czeskich. Opracowany został w drugim dziesięcioleciu XV wieku.

Broń palna, która pojawiła się w XIV wieku była przez ponad 200 lat mało skuteczna i jej wpływ na taktykę był niewielki. Dopiero w drugiej połowie XVII wieku, gdy armie zaczęto wyposażać w coraz większe ilości udoskonalonej broni palnej nastąpił w taktyce znaczący postęp – pojawił się **liniarny szyk bojowy**.

W XVII i XVIII wieku pod wpływem dynamicznego rozwoju produkcji oraz rewolucyjnych przeobrażeń politycznych i społecznych nastąpił znaczący postęp w organizacji sił zbrojnych. Pojawiły się wielkie armie stałe, których uzbrojeniem była coraz doskonalsza broń palna i ona zaczęła panować na polach bitew podczas prowadzonych w tym okresie wojen: północnej (1700–1721), hiszpańskiej sukcesyjnej (1701–1714), siedmioletniej (1756–1763), rosyjsko-tureckich (1768–1774, 1787–1791).

Wymienionym wyżej procesom towarzyszył rozwój wojskowej myśli teoretycznej. Do najwybitniejszych przedstawicieli szkoły rosyjskiej należeli wybitni wodzowie Piotr I, feldmarszałek Rumiancew i generalissimus Aleksander Suworow, a wśród Austriaków feldmarszałkowie Montecucolli i Lascy. Pruską szkołę wojskową w tym okresie reprezentują król Fryderyk II i marszałek Maurycy Saski. Ponadto znaczący wpływ na rozwój myśli wojskowej wywarły poglądy, mniej sławnych z dokonań wojennych teoretyków, do których należeli: Wilhausen, Folard, Guibert i Feuquieres, Lloyd. Wśród nich na szczególną uwagę, ze względu na wkład do teorii walki, zasługuje H. Lloyd –

Anglik z pochodzenia, który brał udział w wojnie siedmioletniej początkowo w armii austriackiej, następnie w pruskiej i wreszcie rosyjskiej, a w pierwszej wojnie rosyjsko-tureckiej służył w stopniu generała brygady. Lloyd jest powszechnie uznawany przez współczesnych teoretyków za twórcę pojęcia **operacja**, chociaż używał tego określenia wcześniej również **Montecucoli**.

Z wymienionych wyżej dowódców największe zasługi w zakresie rozwoju taktyki przypisuje się Suworowowi. W czasie pierwszej i drugiej wojny rosyjsko-tureckiej wprowadził nowy sposób prowadzenia bitwy – **taktykę carré (czworoboku)**, a później w kampanii włoskiej i szwajcarskiej **taktykę kolumn** i **szyku luźnego**.

Po zwycięstwie rewolucji francuskiej nastąpił dynamiczny rozwój kapitalistycznego sposobu produkcji, który spowodował również rewolucyjne przeobrażenia w sposobach prowadzenia walki. Produkcja broni stała się istotnym czynnikiem zwiększenia dynamiki postępu technicznego. Do uzbrojenia armii wprowadzono powszechnie artylerię, która „wzbogaciła” się, między innymi, w wynaleziony przez kapitana H. Shrapnela granat-kartacz rozpryskujący się w powietrzu. Doskonalono systematycznie broń strzelecką, by pod koniec pierwszej połowy XIX wieku we wszystkich armiach pojawiły się karabiny z gwintowaną lufą. Jednak na przełomie XVIII i XIX wieku broń tego typu nie miała jeszcze masowego zastosowania i nie wpłynęła znacząco na taktykę wojsk. Postęp techniczny był jednakże na tyle znaczący, że bitwy tego okresu stały się wyjątkowo krwawe, a zwycięstwa w nich osiągnęto kosztem wielkich strat w sile żywej. W tym okresie największy wpływ na teorię walki wywarły dokonania wojenne cesarza Francuzów – Napoleona Bonaparte.

Pod wpływem zmian, które zaszły podczas wojen napoleońskich tworzyło wielu znakomitych pisarzy wojskowych, których dzisiaj uważa się za klasyków w dziedzinie sztuki wojennej. Należeli do nich: Bülow, arcyksiążę Karol, Jomini, Clausewitz.

Najbardziej znaczący wkład do teorii wojny i walki zbrojnej wniósł generał Carl von Clausewitz, stąd treści zawarte w jego fundamentalnym dziele *O wojnie* znalazły się w centrum zainteresowania badawczego zespołu autorskiego.

Analiza oryginalnej myśli pruskiego generała ma swoje uzasadnienie również dzisiaj, gdy po upływie ponad 160 lat od pierwszej publikacji należy on do najczęściej cytowanych pisarzy, teoretyków woj-

skowości. Jest ona potrzebna z dwóch względów: po pierwsze – często przypisywane są Clausewitzowi poglądy licznych interpretatorów jego dzieła, a po drugie – warto przypomnieć, że nie zdążył on za życia dokończyć pracy. Jak twierdził Clausewitz w swoich notatkach, ostateczny kształt nadał jedynie pierwszemu rozdziałowi pierwszej książki.

Za swoisty fenomen uznać zatem należy wielki rozgłos, jaki zdobyła twórczość Clausewitza w drugiej połowie XIX wieku. Moda ta, której głównym orędownikiem był Helmuth Moltke, przetrwała do czasów współczesnych. Odwoływanie lub powoływanie się na jego twierdzenia stanowi w pracach wielu teoretyków swoiste „kryterium prawdy”. Sam autor zaś, do swojej pracy podchodził nader krytycznie, wskazując na niedoskonałości formy i potrzebę ostatecznej, zwartej redakcji.

W przeprowadzonej przez zespół autorski analizie twórczości Clausewitza uwzględniono przedstawione wyżej uwarunkowania, a także wykorzystano również szereg innych opracowań oraz prac studyjnych poświęconych jego traktatowi *O wojnie*.

Badacze spuścizny Clausewitza akcentują przede wszystkim jego zasługi w dziedzinie strategii i wkład do teorii wojny, jednakże po wnikliwym przestudiowaniu jego głównego dzieła okazuje się, że jest to nie tylko traktat o wojnie, ale także o **walce zbrojnej**.

Składające się z ośmiu ksiąg dzieło generała Clausewitza *O wojnie* zawiera aż **cztery księgi poświęcone walce**. Są to księgi: czwarta – bitwa, piąta – siły zbrojne, szósta – obrona, siódma – natarcie. Już same tytuły świadczą o niemal pełnej refleksji autora nad walką zbrojną, gdyż ustosunkowuje się on najpierw do głównej **formy walki**, jaką była ówczesnie **bitwa**, następnie charakteryzuje **uczestników walki**, czyli **siły zbrojne**, by w kolejnych dwóch księgach odnieść się do podstawowych **rodzajów działań bojowych** wojsk, czyli do **obrony i natarcia**.

Ogólne problemy walki podejmuje jednakże Clausewitz również w innych księgach, a szczególnie istotne definicje zawarł już w pierwszym rozdziale książki pierwszej – o naturze wojny.

Skoncentrowanie się na militarnej stronie wojny wynika również z faktu, że była ona Clausewitzowi jako wysłużonemu generałowi najbliższa. Świadczy o tym najdobitniej zaprezentowana już w drugim punkcie pierwszego rozdziału definicja wojny: „*Wojna nie jest niczym*

innym, jak rozszerzonym pojedyńkiem”⁵. Nawet laik zauważy, że w tym ujęciu wojnę utożsamia Clausewitz z walką zbrojną. Tezę tę potwierdza również analiza kolejnych punktów pierwszego rozdziału: trzeciego – o użyciu siły aż do ostateczności, czwartego – celem jest obezwładnienie wroga i piątego – krańcowe napięcie sił. Treść tych punktów odzwierciedla bowiem właściwości walki, a nie wojny, czego nawet nie trzeba, jak sądzimy, uzasadniać.

Najbardziej interesujące, z punktu widzenia teorii walki, zapisy znajdują się w rozdziale drugim: cele i środki wojny. W tym kontekście zacytowania wymaga stwierdzenie, że: „*Siły zbrojne należy zniszczyć, to znaczy doprowadzić je do stanu, w którym nie będą zdolne do dalszej walki*”⁶. Można w tym miejscu zatem zauważyć, że choć Clausewitz był zwolennikiem strategii walki, to jednak nie stawiał on zniszczenia na pierwszym miejscu, lecz uznawał za cel ostateczny walki doprowadzenie jego sił zbrojnych do stanu niezdolności.

Niezwykle ważne są również kolejne tezy Clausewitza zawarte w wymienionym wyżej rozdziale i dotyczące zależności pomiędzy wojną a walką. Stwierdza on mianowicie, że **walka jest środkiem do realizacji celów wojny**. Myśl tę formułuje bardzo dobitnie: „*Środek jest tylko jeden – mianowicie walka*”⁷. Następne jego stwierdzenia wymagają zacytowania w całości: „*Jak każda działalność sił zbrojnych opiera się na pojęciu walki, tak i użycie tych sił jest nie tylko zorganizowanym ustaleniem pewnej liczby bojów*”.

Wszelka tedy działalność wojenna z konieczności prowadzi do boju, bezpośrednio czy pośrednio. Żołnierza powołuje się pod broń, odziewa, uzbraja, ćwiczy – śpi on, je, pije i maszeruje tylko po to, aby się bił we właściwym miejscu i we właściwym czasie”⁸.

Zacytowane wyżej stwierdzenia w sposób wyjątkowo lapidarny i jednocześnie trafny pokazują rolę i przeznaczenie sił zbrojnych (armii wojska), a w opinii zespołu autorskiego jest to niezwykle cenna teza, również w świetle współczesnej teorii walki.

W księdze czwartej, zatytułowanej *Bitwa*, podejmuje Clausewitz główne problemy dotyczące walki zbrojnej. Podkreśla już na wstępie, że: „*Bitwa jest właściwą czynnością wojenną – wszystko inne jest tyl-*

⁵ C. Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 3 (podkreślenia aut.).

⁶ Tamże, s. 27.

⁷ Tamże, s. 35 (podkreślenia aut.).

⁸ C. Clausewitz, *O wojnie*, s. 36 (podkreślenia aut.).

ko przygotowaniem”, a: „**Bitwa – to walka, a celem jej jest zniszczenie lub pokonanie przeciwnika**”⁹.

Zacytowane wyżej zdania generała jednoznacznie wskazują, że utożsamia on bitwę z walką, gdyż ówczesnie **bitwa** była rzeczywiście zasadniczą formą walki zbrojnej. Można z nich zatem wyciągnąć wniosek, iż uważał on walkę zbrojną (bitwę) za podstawową (właściwą) czynność wojenną.

Charakteryzując bitwę (walkę) Clausewitz podkreśla, że: „Każda bitwa jest więc krwawym i niszczącym zmierzeniem się sił fizycznych, moralnych”¹⁰.

Niezwykle cenne są rozważania Clausewitza dotyczące **zwycięstwa**, jego warunków oraz skutków. Szczegółowo analizuje kwestie rozstrzygnięcia w bitwie, podkreślając, że: „**Żadna bitwa nie rozstrzyga się w jednym momencie... W każdej bitwie istnieje jedna chwila, kiedy można już uważać ją za rozstrzygniętą, tak że wznowienie akcji oznaczałoby bitwę nową, a nie dalszy ciąg dawnej**”¹¹.

Bardzo ważne znaczenie, z punktu widzenia teorii, mają spostrzeżenia Clausewitza dotyczące warunków zaistnienia zjawiska walki zbrojnej. Podkreśla on z całą mocą, iż: „**Żadna bitwa nie może się odbyć bez obustronnej na to zgody**”¹².

Obustronna gotowość do walki (zgoda) jest również współcześnie uznawana za warunek niezbędny, tak w kontekście teorii walki, jak w jej aspekcie prawnym, co ma istotne znaczenie przede wszystkim współcześnie w stosunku do zjawiska **terroryzmu**.

W rozpatrywaniach dotyczących **zwycięstwa** w bitwie (walce) podkreśla generał Clausewitz jego moralną stronę. Niemniej akcentuje on także **zasadę „zniszczenia nieprzyjacielskich sił zbrojnych”**, która, jak się okazało w świetle wyników współczesnych badań, nie wytrzymała próby czasu.

Definiując warunki powodzenia (zwycięstwa) w bitwie (walce), wyróżnia Clausewitz cztery okoliczności, od których ono zależy. Jest to po pierwsze – forma taktyczna, w jakiej się bitwę wydaje, po drugie – warunki terenowe, po trzecie – stosunek rodzajów broni, po czwarte – stosunek sił.

⁹ Tamże, s. 236 (podkreślenia aut.).

¹⁰ Tamże, s. 243 (podkreślenia aut.).

¹¹ Tamże, s. 255.

¹² C. Clausewitz, *O wojnie*, s. 263 (podkreślenia aut.).

W księdze piątej Clausewitz charakteryzuje **siły zbrojne** i już w pierwszym rozdziale podkreśla, że ich **właściwości przed walką** mają istotny wpływ na jej przebieg. Wskazuje zatem niejako na **strategiczne uwarunkowania walki zbrojnej**. Już na początku drugiego rozdziału Clausewitz precyzuje trzy czynniki operacyjne – **czas, przestrzeń i masy**, czyli **siły**. Następnie definiuje pojęcie teatru działań wojennych, armii i kompanii. W dalszej części piątej księgi charakteryzuje **bazę operacyjną** i inne kategorie operacyjne.

W kolejnych dwóch księgach Clausewitz rozpatruje dwa podstawowe rodzaje działań bojowych. W szóstej księdze charakteryzuje **obronę** i wskazuje, że jej **istota** polega na **wyczekiwaniu na cios**. Podkreśla jednak, że obrona jest **silniejszą** formą działań niż natarcie, lecz ma **negatywny cel** – **przetrwanie**.

Na początku rozdziału trzeciego znajdujemy wyjątkowo cenne dla teorii walki stwierdzenie, iż w **strategii nie ma zwycięstwa**. **Zwycięstwo**, według Clausewitza, ma **wymiar taktyczny** i dotyczy **bitwy (walki)**. Teza ta doskonale koresponduje zatem z późniejszym stwierdzeniem dotyczącym **celu wojny**: „*jest nim zamierzony pokój, gdyż dopiero on likwiduje zatarg i kończy go w ogólnym wyniku*”¹³.

W rozpatrywaniach Clausewitza dotyczących prowadzenia obrony znajdujemy pojęcie **środką ciężkości** działań armii na danym teatrze działań wojennych. Kategoria ta również współcześnie jest uwzględniona podczas prowadzonych ocen operacyjnych.

W kolejnej księdze poświęconej natarciu generał Clausewitz uzasadnia jego **pozytywny cel**, czyli **zdobycie**. Chodzi mu przede wszystkim o opanowanie nieprzyjacielskiego kraju. Zwraca przy tym uwagę na słabnącą siłę natarcia, stąd niezwykle ważne jest dostrzeżenie przez dowódcę **punktu kulminacyjnego**. W punkcie tym nacierającemu kończy się niejako przewaga nad przeciwnikiem i wówczas powinien wprowadzić świeże siły lub przejść do innej formy działań. Warto zaznaczyć, że pojęcie punktu kulminacyjnego również zachowało aktualność do czasów współczesnych.

W ostatniej księdze poświęconej planowi wojny, gdy celem jest pokonanie nieprzyjaciela, a więc planowi zbrojnych działań wojennych Clausewitz formułuje główne zasady (reguły) ich prowadzenia:

---

¹³ C. Clausewitz, *O wojnie*, s. 624 (podkreślenia aut.).

- działać możliwie **skoncentrowanymi** siłami i **skupiać** przeważające siły w decydującym miejscu i czasie;
- działać **szybko**, wykorzystując przede wszystkim manewrowy charakter **natarcia**;
- działać z **zaskoczenia**, czemu także sprzyja charakter natarcia;
- działać aktywnie, zapewniając **ciągłość** zbrojnego oddziaływania na przeciwnika, szczególnie przez pościg;
- **ekonomicznie** wykorzystywać posiadane siły, wydzielając odwód w bitwie;
- jedność planu osiągnąć poprzez **jedność dowodzenia**.

Oprócz wymienionych wyżej zasad ujętych w końcowej części pracy Clausewitz dał również inne cenne wskazówki dotyczące prowadzenia walki zbrojnej (wojny), na przykład wymaganie prostoty. Wszystkie razem tworzą dzisiaj syntetyczną listę dziewięciu zasad sztuki wojennej (wojny), które znalazły m.in. odbicie w amerykańskiej doktrynie wojskowej w postaci: celu, ofensywy, zmasowania, ekonomii sił, manewru, jedności dowodzenia, bezpieczeństwa, zaskoczenia i prostoty.

Dla teorii sztuki wojennej, w tym także dla teorii walki duże znaczenie ma przyjęty przez Clausewitza jej „klasyczny podział” na strategię i taktykę.

Wskazując na pierwszeństwo strategii twierdzi, że: „*taktyka jest nauką o użyciu sił zbrojnych w bitwie, a strategia – nauką o użyciu bitew do celów wojny*”¹⁴.

Obok Clausewitza wybitnym interpretatorem sztuki wojennej okresu napoleońskiego był francuski generał, historyk i teoretyk wojskowości Henri Jomini. Jego najwybitniejsza praca *Zarys sztuki wojennej* dotyczy głównie strategii, lecz zawiera ona również niezwykle ważne treści z obszaru taktyki.

Analiza poglądów Jominiego wykazała, że jest on autorem większości kategorii (pojęć), które współcześnie są stosowane w sztuce operacyjnej. Jego zasługą jest bezsprzecznie dostrzeżenie potrzeby opracowania tzw. „wyższej taktyki”, która zajmowałaby się teorią prowadzenia bitwy (walki) przez armie. Stał jednak na stanowisku, że o wyniku bitwy zawczasu decyduje strategia i zapewnia powodzenie¹⁵.

¹⁴ C. Clausewitz, *O wojnie*, s. 83 (podkreślenia aut.).

¹⁵ Por. H. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966, s. 190.

W świetle takiego widzenia strategii zdefiniowane przez Jominiego pojęcia dotyczące działań strategicznych stały się dzisiaj fundamentem sztuki operacyjnej. Należą do nich m.in. takie terminy, jak: teatr działań wojennych, bazy operacyjne, strefy i linie operacyjne, decydujące punkty itp.

Jomini propagował swego rodzaju „teorię linii”, wśród których linie operacyjne wewnętrzne i zewnętrzne weszły na trwałe do kanonu sztuki operacyjnej.

Interesujący również jest pogląd Jominiego na podział sztuki wojennej. Stwierdza on, że: „**Strategia jest sztuką prowadzenia wojny na mapie, sztuką obejmowania całego teatru wojny. Taktyka jest to sztuka prowadzenia walki w terenie i uszykowanie w nim posiadanych sił zgodnie z miejscowymi warunkami; jest to sztuka wprowadzenia wojsk do walki w różnych punktach pola bitwy, na odcinku od 3 do 4 mil w taki sposób, aby wszystkie zaangażowane korpusy mogły w czasie walki otrzymywać i wykonywać rozkazy**”¹⁶.

W dalszej części swoich rozważań podkreśla Jomini, iż całość działania stanowi **operację strategiczną**, w której łączą się elementy manewru z walką. Aby jednak uniknąć nieporozumień dodaje, że: „**taktyka to walka, a strategia to cała wojna, a więc okres zarówno przed, jak i po walce**...”¹⁷.

Powyższe konstatacje Jominiego mają również dzisiaj istotne znaczenie, gdyż trafnie, zdaniem autora, ujmują zależności pomiędzy taktyką i strategią oraz pomiędzy zjawiskiem walki i wojny.

W drugiej połowie XIX wieku czołowe państwa wkroczyły na drogę kapitalistycznego rozwoju, dzięki powszechnemu zastosowaniu maszyn w produkcji przemysłowej. Zmiany ekonomiczne i społeczne w tych krajach spowodowały również gwałtowny rozwój sił zbrojnych, które wyposażano w coraz doskonalszą broń palną, głównie artyleryjską, która królowała już na polach bitew. W ostatnim dziesięcioleciu XIX w. masowo wprowadzono do uzbrojenia nowoczesne karabiny gwintowane, dzięki wynalezieniu prochu bezdymnego (1884 r.). Zmianom w środkach walki nie towarzyszył jednak postęp w sztuce walki, gdyż na polach bitew usiłowano powielać wzory z czasów wojen napoleońskich. Szczególnie wyraźnie braki te ujawniły się w czasie wojny francusko-pruskiej (1870-71).

---

¹⁶ H. Jomini, *Zarys ...*, s. 80 (podkreślenie aut.).

¹⁷ Tamże, s. 81 (podkreślenie aut.).

niły się podczas wojny krymskiej, gdzie strony walczące ponosiły w walkach wielkie straty.

W Europie walka o hegemonię pomiędzy Francją a Prusami doprowadziła w 1870 roku do wojny. Autorem pruskiego planu wojny był feldmarszałek **Helmuth von Moltke Starszy**, dowódca i teoretyk wojskowy, zwycięzca w bitwie pod Sadową (1866 r.), gdzie w praktyce zrealizowano zasadę „maszerować oddzielnie, a uderzać razem”. Dzięki nowoczesnemu systemowi mobilizacyjnemu armie pruskie w niezwykle krótkim czasie osiągnęły rejony koncentracji i w pełnej gotowości bojowej mogły wejść do walki, co spowodowało uzyskanie przez niezdecydowanej przewagi i pokonanie nieprzygotowanych do obrony sił francuskich.

Moltke, zdaniem wielu współczesnych teoretyków, uznawany jest za „*twórcę nowoczesnej operacji, zwłaszcza iż udało mu się w niej pogodzić trzy zasadnicze czynniki operacyjne: siły, czasu i obszaru*”¹⁸. **Operacja** taka składa się z dwóch nierozłącznych elementów: **bitwy** i **manewru**, gdy u Napoleona był to jedynie manewr doprowadzający do bitwy, a u Lloyda i Büllowa forma działań zmierzająca do postawienia przeciwnika w niekorzystnym położeniu (strategia manewrowa).

Podczas wojny z Francją w 1870–1871 r. przekonał się Moltke, iż zwycięstwo w jednej bitwie nie przesądza już o losach wojny. Bitwa pod Sadową była zatem ostatnią bitwą generalną, w której zwycięstwo zadecydowało o osiągnięciu celu strategicznego przez jedną ze stron konfliktu.

Na polu taktyki stosowanej duże zasługi przypisywane są wybitnemu teoretykowi rosyjskiemu **G. Leerowi** (1829–1904). Jego głównym dziełem jest wydany w 1880 r. podręcznik akademicki pod tytułem *Taktyka stosowana*, w którym między innymi wykazuje związek pomiędzy zmianami jakościowymi uzbrojenia a taktycznymi sposobami prowadzenia walki.

Wśród francuskich teoretyków wojskowych, którzy tworzyli w tym okresie, największy wkład do teorii walki wniósł **pulkownik Ardant du Picq**. Jest on autorem *Studjum o walce*¹⁹ pracy opartej na wnikliwych studiach historycznych. Została ona przetłumaczona na niemal

¹⁸ M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999, s. 37.

¹⁹ A. Picq, *Studjum o walce*, Warszawa 1927 (pisownia ówczesna), tytuł oryginału: *Etudes sur le combat*, 1880.

wszystkie języki europejskie i zachowała aktualność do czasów współczesnych.

Pułkownik Ardant du Picq w swoich rozważaniach nad zjawiskiem walki skupia się na człowieku, jako jej głównym narzędziu. Zwraca już na wstępie uwagę, że często ludzie piszący o sprawach wojny na pierwszym miejscu stawiają **broń**, zakładając, że **człowiek** mający się nią posługiwać zrobi z niej taki użytek, jak przewidują regulaminy i rozkazy. Jednakże: „Człowiek rzeczywisty składa się z krwi i kości, posiada ciało i duszę i często nawet najsilniejszy duch nie może zaplanować nad ciałem do tego stopnia, aby w obliczu śmierci ciało nie zbuntowało się, a umysł nie był zaćmiony”²⁰.

Już na początku pierwszego rozdziału traktującego o człowieku w walce pierwotnej i starożytnej znajdujemy niezwykle cenne i trafne spostrzeżenie: „Człowiek idzie do walki nie dlatego, aby walczyć, lecz aby zwyciężyć”²¹.

Na podstawie analizy bitew w starożytności, przede wszystkim klęski Rzymian pod Kannami, pułkownik du Picq podkreśla wpływ czynnika moralnego na wynik starcia zbrojnego. Stwierdza on w podsumowaniu rozważań: „Kto wie, czy nadmierne udoskonalenie środków siejących zniszczenie z daleka, nie przyniesie zwycięstwa przy równej broni armji mniej licznej nad armją o wiele liczniejszą, dzięki temu, że zdrowy rozsądek lub genjusz doprowadzi do jakiegoś skombinowania sił moralnych i środków walki. Przeczyłoby to powiedzeniu Napoleona, że zwycięstwo jest zawsze udziałem silniejszych liczebnie bataljonów”²².

W kolejnym rozdziale, poświęconym walce nowoczesnej, już we wstępie trafnie zauważa, że „Sztuka wojenna podlega licznym przeobrażeniom w związku z postępami nauki, techniki itp. Jedna rzecz tylko nie ulega zmianom, mianowicie natura ludzka, a ponieważ walka polega ostatecznie na czynnikach duchowych, przeto we wszystkich zmianach, które wprowadza się w wojsku do zasad organizacji, taktyki, karności, jest zawsze sprawą zasadniczą właściwe dostosowanie tych zmian do natury ludzkiej w pewnym ściśle określonym momencie, a mianowicie w chwili najważniejszej, w chwili bitwy”²³.

²⁰ Tamże, s. 1.

²¹ Tamże, s. 4 (podkreślenia aut.).

²² A. Picq, *Studjum ...*, s. 52 (podkreślenia aut.).

²³ Tamże, s. 55 i 56.

Du Picq podkreśla, że wraz z doskonaleniem broni wzrasta siła zniszczenia, a tym samym zwiększają się zagrożenia dla życia **człowieka**, który: „*pozostaje zawsze ten sam i nie może zmienić swej natury*”²⁴.

Szczególnie krytycznie wypowiada się pułkownik du Picq na temat teorii przewagi liczebnej, stwierdzając wręcz, że: „*Teoria przewagi liczebnej jest teorią haniebną; chodzi w niej nie tyle o ilość odwagi, jak o ilość mięsa ludzkiego. Jest to nieposzanowanie duszy*”²⁵.

Analizując warunki walki mu współczesnej podkreśla du Picq, że wymaga ona **pewniejszych żołnierzy**, niż walka starożytna. Siłę wojska w tych warunkach wzmaga, jego zdaniem, przede wszystkim **solidarność**, oparta na karności, lecz także na potężnych uczuciach żołnierzy, stąd też nie wystarczy tylko wydać rozkaz, by odnieść **zwycięstwo**.

Na przełomie XIX i XX wieku w Niemczech wybitnym kontynuatorem myśli teoretycznej Clausewitza i Moltkego był generał-feldmarszałek von Schlieffen (1833–1913). Wywarł on wielki wpływ na doktrynę i przygotowania niemieckie do wojny światowej.

Teoretyczne założenia planu wojny na dwa fronty, między innymi, oparte zostały na głównym dziele Schlieffena pod tytułem *Kanny*.

W swojej pracy Schlieffen zawarł ideę zwycięstwa w bitwie generalnej poprzez śmiały manewr oskrzydający, w celu okrążenia głównych sił przeciwnika. Podkreślał, że zwycięża w walce ten, kto będzie trzymał swe odwoły nie za środkiem, lecz na skraju skrzydła.

Najwybitniejszym francuskim reprezentantem myśli wojskowej tego okresu był marszałek Ferdynand Foch. W swoim podstawowym dziele pt. *Zasady sztuki wojennej* zawarł wiele cennych myśli, które stanowią istotny wkład do teorii walki. Już we wstępie twierdzi, że **zwycięstwo** jest udziałem tych armii, które **manewrują**.

Foch jest zwolennikiem poglądu, że sztuka wojenna: „*ma swoją teorię, swe zasady albo też przestaje być sztuką*”²⁶.

Bitwę (walkę) uznawał Foch za decydującą o przebiegu wojny, której powinna służyć i strategia, i taktyka. Twierdził, że: „*Strategia dąży tylko do jednego celu – do bitwy*”²⁷. Niezwykle istotne jest również jego spostrzeżenie, że **treść bitwy (walki)** stanowi **uderzenie**.

---

²⁴ Tamże, s. 74.

²⁵ Tamże, s. 78

²⁶ F. Foch, *Zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1924, s. 9.

²⁷ Tamże, s. 41.

W dalszej części podkreśla Foch, że istnieje teoria bitwy, a jedynym celem bitwy jest rozbitcie nieprzyjaciela.

Wypowiadając się na temat warunków zwycięstwa akcentuje Foch – wolę zwycięstwa, która jest przede wszystkim obowiązkiem dowódców.

Niewątpliwą zasługą marszałka Focha jest preferowanie w walce natarcia, które jest praktycznym wyrazem dążenia do narzucenia przeciwnikowi własnej woli. Bitwa w jego opinii, to walka dwóch woli, a zwycięstwo powoduje przewagę moralną u zwycięzcy, upadek ducha u zwyciężonego.

Marszałek Foch był zwolennikiem zasad sztuki wojennej i twierdził, że stanowią one podstawę teorii. Jako główne wymieniał następujące zasady: ekonomii sił, swobody działania, swobodnego dysponowania siłami, bezpieczeństwa działań. Podkreślał przy tym, że obowiązują one w obrębie strategii i taktyki.

Poszukiwania historycznych podstaw teorii walki postanowiono zakończyć analizą niezwykle wartościowego dzieła polskiego autora. Jest nim praca podpułkownika dyplomowanego Stanisława Roli-Arciszewskiego. W książce pod tytułem *Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy*, wydanej w 1934 roku, znajdujemy dziś wiele cennych twierdzeń, które zachowały walor aktualności, także w kontekście współczesnego kształtu teorii walki.

Dla pokazania ewolucji teorii sztuki wojennej oraz związku tradycji ze współczesnością, zdaniem autora, należy najbardziej istotne myśli i twierdzenia podpułkownika Arciszewskiego zacytować w oryginalnej formie.

W rozdziale pierwszym Arciszewski podkreśla, iż środki, którymi posługuje się człowiek do walki z człowiekiem, nadają jej wygląd zewnętrzny. W walce zbiorowej wpływają one przede wszystkim na sposoby szykowania i współdziałania, czyli na taktykę, która według Napoleona” zmienia się co dziesięć lat”.

Zmienność form walki powoduje, zdaniem Arciszewskiego: „*Niebywały rozwój techniki...*”²⁸.

Wojnę postrzega Arciszewski jako konflikt interesów ludzkich, w którym rozstrzyga gwałt. Użycie zaś gwałtu wyraża się w uderze-

---

²⁸ S. Rola-Arciszewski, *Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy*, Warszawa 1934, s. 11 (podkreślenia aut.).

niach, pod którymi ma się załamać wola wroga. **Strategia** odpowiada na pytanie: kiedy i gdzie działać? **Taktyka**, zdaniem Arciszewskiego, odpowiada na pytanie: jak działać? Podkreśla on również: „**Każda bitwa musi mieć na oku konkretne, ściśle określone zadanie, tak aby wygranie jej zbliżyło do ostatecznego celu, w którym jest prowadzona wojna**”²⁹.

Wielce interesujące są poglądy Arciszewskiego na rodzaje działań bojowych: „**Celem obrony jest zatrzymanie posiadanego, celem natarcia – zdobycie pożądanego**”³⁰. Zwraca on również uwagę, że **walka na wojnie jest środkiem, a nie celem**, krytykując pogląd prezentowany w tej kwestii przez Büllowa. Podkreśla jednocześnie, że **celem bitwy nie może być zabijanie** (łac. *caedes*).

Na zakończenie historycznych poszukiwań podstaw teorii walki wspomnieć należy dorobek pioniera „teorii walki powietrznej” generała Douheta, który już w 1927 roku wskazał na siły powietrzne jako główny czynnik zwycięstwa (powodzenia w walce). W książce pod tytułem *Panowanie w powietrzu* lansuje on koncepcję uderzeń lotniczych na głębokie zaplecze przeciwnika, a tym samym staje się orędownikiem wojny totalnej. Warto jednak podkreślić, że zwolenników poglądów Douheta nie brakuje, również i dzisiaj, po niechlubnych doświadczeniach II wojny światowej.

Zasygnalizować również należy koncepcję wojny „pancernej” lub „zmechanizowanej”, której pierwszym propagatorem był generał Fuller w książce pod tytułem *Czołgi w wielkiej wojnie 1914–1918 r.* wydanej w Anglii w 1919 r. Dodać należy, iż koncepcja ta zmaterializowana została przede wszystkim w Niemczech, gdzie jej głównym orędownikiem był generał Guderian.

---

²⁹ S. Rola-Arciszewski, *Sztuka ...*, s. 45 (podkreślenie aut.)

³⁰ Tamże, s. 100 (podkreślenie aut.).

2. CHARAKTERYSTYKA WSPÓŁCZESNYCH KONCEPCJI (TEORII) WALKI ZBROJNEJ

Zamiarem autora jest przedstawienie w tym rozdziale wyników analiz podstawowych dzieł głównych reprezentantów teorii walki zbrojnej. Są oni autorami oryginalnych systemów twierdzeń, które stanowią w nauce węzłowe jednostki, określane powszechnie mianem „teorii”.

Dla uniknięcia nieporozumień oraz zarzutu dopuszczenia się ekwiwokacji, w tytule tego rozdziału użyto jednak terminu „koncepcja”, który postrzegać należy jako równoznacznik pojęcia „teoria”. W ten sposób nie stosuje się określenia „*teorie w teorii walki zbrojnej*”, gdy miano „**teoria walki zbrojnej**” przyjęto już wcześniej do oznaczania całej dyscypliny naukowej.

Wpływ praktyki na rozwój teorii walki, który zasygnalizowany został już w pierwszej części tego rozdziału, uwidocznił się z całą mocą w pierwszej połowie XX wieku. Tragiczne dla ludzkości doświadczenia I i II wojny światowej spożytkowały kolejne pokolenia teoretyków wojskowości, wśród których wyróżnić należy bardzo znaczące, głównie w zakresie strategii, postaci **B. H. Liddell Harta** oraz **generała Beaufre**. Poglądy ich w kwestiach dotyczących walki zbrojnej są jednak na tyle istotne, że nie sposób pominąć ich milczeniem, szczególnie przy naświetlaniu kontekstu pragmatycznego współczesnych koncepcji.

Pierwszy z wymienionych wyżej teoretyków jest autorem ponad 30 prac poświęconych historii wojskowości i teorii strategii. Wśród nich najważniejszym osiągnięciem **B. H. Liddell Harta** jest *Strategia: działania pośrednie*, która stanowi uogólnienie poglądów zawartych w wielu jego pracach, na podstawowe zagadnienia sztuki wojennej.

Opierając się przede wszystkim na doświadczeniach I wojny światowej Liddell Hart poddał krytyce zasadnicze tezy C. Clausewitza dotyczące walki zbrojnej. Wykazuje on, że nawet najbardziej krwawe

bitwy i operacje nie przynoszą rozstrzygnięcia na korzyść jednej ze stron, gdy potencjały bojowe walczących sił zbrojnych są zbliżone. Ujawniło się to z całą mocą na frontach I wojny światowej, w czasie której żadnej ze stron konfliktu nie udało się uzyskać na tyle znaczącego sukcesu militarnego, że zapewniłby on pełną realizację celów strategicznych.

Podczas I wojny światowej ukształtowała się **nowa forma walki zbrojnej – operacja**. Zjawisko to dostrzegła Liddell Hart, lecz nie potrafił go właściwie zakwalifikować, stąd wprowadzenie w podziale sztuki wojennej wielkiej strategii obok strategii czystej, czyli „sztuki dowódców”³¹.

Dla teorii sztuki wojennej, w tym szczególnie strategii, niezwykle ważna jest teza Liddell Harta dotycząca celu wojny: „*Celem wojny jest osiągnięcie lepszego stanu pokoju – chociażby tylko z naszego własnego punktu widzenia*”³². Podkreśla on również istotne różnice pomiędzy wojną a walką zbrojną oraz wskazuje, że cena zwycięstwa jest bardzo wymierna i ma ono wówczas sens, gdy po zawarciu pokoju położenie narodu staje się lepsze.

Teoretykiem wojskowym o bardzo bogatym doświadczeniu wojskowym jest **general Andre Beaufre**, którego wielki wkład do teorii strategii jest współcześnie niepodważalny. Jego poglądy ukształtowały się głównie pod wpływem doświadczeń z II wojny światowej, szczególnie w zakresie użycia broni jądrowej. Podobnie jak Liddell Hart dostrzegł on również nową formę walki zbrojnej – **operację**, którą klasyfikuje przy podziale sztuki wojennej do tzw. „**strategii operacyjnej**”. Natomiast **bitwę**, która była dotychczas zasadniczą formą walki, rozpatruje wręcz marginalnie, chociaż twierdzi, że: „*Rozstrzygnięcie wojskowe w czystej formie następuje w wyniku wygranej bitwy. Mechanizm bitwy może przyjąć różnorodne formy, sprowadza się do stosunkowo prostego schematu. Zasadniczy charakter bitwy (lądowej) polega w istocie na starciu się ze sobą dwóch murów ludzi, utworzonych przez walczących żołnierzy*”³³.

---

³¹ Strategia czysta, czyli „sztuka dowódców” to w dzisiejszym rozumieniu sztuka operacyjna (przypis aut.).

³² B. H. Liddell Hart, *Strategia: działania pośrednie*, Warszawa 1959, s. 409 (podkreślenie aut.).

³³ A. Beaufre, *Wstęp do strategii. Odstraszenie i strategia*, Warszawa 1968, s. 57 (podkreślenia aut.).

Prezentowana przez generała Beaufre ewolucja operacji lądowych stanowi w istocie znaczący przyczynek do teorii sztuki operacyjnej, a w świetle teorii walki odzwierciedla historyczny rozwój tej formy walki zbrojnej.

W twórczości generała Beaufre znajdują również odbicie dylematy wynikające z ewolucji środków walki, zastosowania broni jądrowej oraz możliwości jej nieograniczonego wykorzystania dzięki rozwojowi lotnictwa oraz raketowych nosicieli. Zasięg oddziaływania oraz siła rażenia broni znajdującej się w wyposażeniu sił zbrojnych doprowadził w drugiej połowie XX wieku do zatarcia różnicy pomiędzy teatrem wojny a teatrem działań bojowych z jednej strony, a także pomiędzy polem walki (bitwy) a teatrem działań bojowych z drugiej strony. Podobnie jak Liddell Hart, generał Beaufre dostrzega **bezsens starcia zbrojnego (walki)** przy wykorzystaniu potencjału jądrowego, stąd koncepcja strategicznego **odstraszania**, które niejako „**przeorientowuje**” dotychczasowe przeznaczenie sił zbrojnych – nie do walki, lecz do powodowania zagrożenia walką (straszną w skutkach), czyli zapobiegania wojnie.

W podsumowaniu pragmatycznych uwarunkowań współczesnych koncepcji (teorii) walki przypomnieć należy, że odprężenie w stosunkach pomiędzy NATO a Układem Warszawskim w połowie lat osiemdziesiątych doprowadziło do pojawienia się w doktrynie amerykańskiej „**sztuki operacyjnej**” jako trzeciego działu sztuki wojennej. Oznaczało to również **powrót do tradycyjnego przeznaczenia sił zbrojnych** – do prowadzenia operacji militarnych, czyli do udziału ich w **walce zbrojnej**.

Obok uwarunkowań militarnych, które tylko sygnałnie scharakteryzowaliśmy dla pokazania tendencji rozwojowych teorii walki zbrojnej, znaczący wpływ na jej współczesny kształt miały inne dyscypliny naukowe, szczególnie o pragmatycznej proweniencji. Wystarczy w tym miejscu wspomnieć o tzw. „**badaniach operacyjnych**”, które stały się początkowo bazą dla rozwoju cybernetyki, a następnie informatyki. Te dziedziny wiedzy stały się bardzo pomocne, szczególnie dla rozwoju teorii dowodzenia, czyli teorii kierowania w walce zbrojnej.

Na rozwój teorii walki zbrojnej niewątpliwie największy wpływ wywarła prakseologia, której twórcą był profesor **Tadeusz Kotarbiński** wielki polski uczony. Jednym z działów prakseologii, czyli nauki (teorii) o **sprawnym działaniu** jest – **ogólna teoria walki**.

Zagadnienia ogólnej teorii walki zostały podjęte przez Tadeusza Kotarbińskiego już w 1938 roku. Profesor rozwinął je w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku między innymi w wykładzie na temat: „*Problematyka ogólnej teorii walki*”, który wygłosił w Akademii Sztabu Generalnego w 1963 roku. Założenia (twierdzenia wyjściowe), które sformułował profesor Kotarbiński wytrzymały próbę czasu i stały się podstawą do opracowania teorii walki zbrojnej, stąd w tym miejscu wymagają przedstawienia w oryginalnej formie.

Walkę definiuje profesor Kotarbiński jako: „*Splot działań różnych osób lub zespołów osób, kiedy cele działających są niezgodne i jedni drugim usiłują przeszkodzić w dążeniach*”³⁴. Niezwykle ważne są kolejne definicje, które dotyczą najważniejszych zjawisk (stanów) w procesie walki. Wśród nich najważniejsze jest nie tylko wyjaśnienie terminów „zwycięstwo” i „porażka”, ale już samo „przypisanie” ich do opisu walki ma fundamentalne znaczenie dla kształtu teorii. W praktyce bowiem jakże często spotykamy się z błędnym sformułowaniem typu: „Zwycięstwo w wojnie”.

W walce, jak twierdzi profesor Kotarbiński: „*zwycięża ten, kto uniezależnia późniejszą realizację celu walki od dalszych działań przeciwnika przy zachowaniu zależności celu walki od dalszych działań własnych. Przy czym do dalszych działań danego podmiotu działającego zalicza się też automatyczne funkcjonowanie uruchomionej przez niego dla określonego celu aparatury... Zwycięża się w tym rozumieniu, kiedy skutkiem naszych zabiegów rozpoczyna się sytuacja niezależności celu walki od dalszych działań strony przeciwnej*”³⁵.

Zwycięstwo zatem to **osiągnięcie celu walki**, a jego przeciwieństwem jest **porażka**. Według Kotarbińskiego: „*Dana strona walcząca poniosła porażkę, to tyle co straciła możliwość oddziaływania wedle własnego zamiaru na wynik walki przy zachowaniu takiej możliwości oddziaływania u strony przeciwnej, inaczej: od jej przyszłych działań przestało zależeć późniejsze urzeczywistnienie celu walki, gdy od przyszłych działań przeciwnika nadal zależy*”³⁶.

Niezwykle ważne, szczególnie w kontekście teorii walki zbrojnej, są definicje rodzajów działań: natarcia i obrony. „*Naciera ten i tylko ten,*

³⁴ T. Kotarbiński, *Hasło dobrej roboty*, Warszawa 1968, s. 192 (podkreślenia aut.).

³⁵ Tamże, s. 194–195 (podkreślenia aut.).

³⁶ T. Kotarbiński, *Hasło ...*, s. 195–196 (podkreślenia aut.).

*kto podejmuje działanie dla zmiany zastanego toku zdarzeń w kierunku własnego celu walki, broni się ten, kto przeciwdziała natarciu*³⁷.

Profesor Kotarbiński w *Traktacie o dobrej robocie* jednoznacznie kwalifikuje walkę jako **kooperację negatywną** i formułuje szereg zaleceń (dyrektyw) usprawniających jej technikę. W pierwszej kolejności formułuje wskazanie: „**dbać o swobodę ruchów własnej aparatury i krępować swobodę ruchów przeciwnika**”, drugi postulat – „**to zużytkowanie na własną korzyść funkcji i zasobów przeciwnika**”³⁸. Wymienia także profesor dyrektywę „koncentracji” jako przydatną w walce skutecznej, lecz zastrzega, że ma ona walor ogólny dla wszystkich czynów złożonych.

Z militarnego punktu widzenia niezwykle cenny jest postulat **obezwładniania** przede wszystkim członów **uzależniających** zwalczanych **całości**, a więc na przykład organów dowodzenia oraz zasobów logistycznych w systemach wojskowych. Niejako konsekwencją zastosowania tej reguły jest kolejna wskazówka, w myśl której należy zawczasu zorganizować, na wypadek obezwładnienia newralgicznego punktu danej struktury, **element zastępczy** zdolny do zapewnienia ciągłej realizacji jej funkcji.

Zasada antycypacji, według profesora Kotarbińskiego to stwarzanie faktów dokonanych. Wskazówka ta obok proponowanej „**dyrektywy kunktacji**” ma szerokie zastosowanie w praktyce wojskowej. Również, szczególnie we współczesnych warunkach, postulat „**potencjalizacji**” odgrywa znaczącą rolę podczas militarnej konfrontacji stron konfliktu. Ponadto sukces w każdej walce, zdaniem profesora, można uzyskać dzięki uzyskaniu **zaskoczenia** oraz **wprowadzeniu w błąd przeciwnika**. Reguły te znajdują także w walce zbrojnej powszechne i wielostronne zastosowanie na przestrzeni jej dziejów.

Prowadzone przez zespoły naukowe analizy ukształtowanych historycznie zasad sztuki wojennej oraz dyrektyw (zaleceń) proponowanych przez profesora Kotarbińskiego wykazały ich daleko idącą zgodność³⁹. Stąd, w świetle prezentowanych wcześniej twierdzeń dotyczących istoty walki oraz jej wyników można wnioskować, że założenia

³⁷ Tamże, s. 197 (podkreślenia aut.).

³⁸ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Warszawa 1958, s. 248–249.

³⁹ Por. B. Szulc, J. Zieliński, S. Sadowski, *Prawa i reguły walki zbrojnej*, Warszawa 1997.

ogólnej teorii walki stanowią znaczący fundament teoretyczny dla koncepcji (teorii) walki zbrojnej.

W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku wiodącym ośrodkiem naukowym, gdzie podejmowano zagadnienia teorii walki, była Wojskowa Akademia Techniczna. Powołano tam nieetatowy Zespół Teorii walki, którego działalność badawcza stanowiła znaczący impuls dla rozwoju tej dyscypliny. Wyniki badań prezentowane w biuletynie tego zespołu spotkały się z dużym zainteresowaniem w środowisku wojskowym oraz zaowocowały opracowaniem szeregu bardzo wartościowych prac.

Sekretarz Zespołu Teorii Walki **Józef Konieczny** jest autorem pierwszego, wybitnego dzieła z zakresu teorii walki pod tytułem *Cybernetyka walki*. Autor tego opracowania oparł się również na przedstawionym wcześniej prakseologicznym podejściu do walki, jednak swoje zasadnicze twierdzenia formułuje przede wszystkim na bazie cybernetyki.

Niewątpliwą zasługą Józefa Koniecznego jest wykazanie już na wstępie, że istnieje możliwość opracowania nowoczesnej teorii walki. Podkreśla przy tym, że do tego celu wiodą dwie drogi. Pierwsza z nich przebiega poprzez teren nauki wojennej, gdzie wiele obszarów wymaga uporządkowania i krytycznego zweryfikowania oraz gruntownego przeanalizowania przy wykorzystaniu prakseologii i cybernetyki. Efektem tych zabiegów może być „**jakościowa teoria walki**”. Druga droga prowadzi do opracowania „**ilościowej teorii walki**” i wiedzie ona poprzez budowanie modeli matematycznych. Jej wynikiem są algorytmy decyzyjne rozmaitych problemów szczegółowych.

W swej książce Józef Konieczny prezentuje dwie drogi: w pierwszej części – elementy teorii walki, w drugiej – makrowojenne modele cybernetyczne.

Teorię walki opiera Konieczny na **teorii niszczenia**, którą postrzega jako system aksjomatyczny zbudowany w oparciu o „potoczne prawdy” dotyczące rzeczywistości militarnej. Wprowadza w ten sposób swoistą terminologię opisującą: łańcuch niszczenia, strzelca, załogę, broń, pocisk, obiekt niszczenia. Definicje tych pojęć wzbogaca autor o aksjomaty podstawowe opisujące poszczególne zależności, a także współzależności.

W kolejnej części charakteryzuje Józef Konieczny **proces niszczenia**, w którym wyróżnia cele, realizatorów, strukturę oraz plan i pro-

gram niszczenia. Najważniejsze twierdzenia z zakresu teorii walki zawiera ostatni rozdział pierwszej części pracy, gdzie znajdujemy przede wszystkim **warunki walki**, które każda ze stron musi spełnić, aby mogła w niej uczestniczyć.

Przytaczamy je za autorem w oryginalnej formie: „*Warunki te są następujące:*

(1) *cel, który strona realizuje jest wspólnym celem wszystkich obiektów do niej należących;*

(2) *strona winna zawierać co najmniej jeden obiekt, który należy do klasy niszczycieli co najmniej jednego obiektu nie należącego do strony;*

(3) *przynajmniej jeden niszczyciel strony musi być aktywnym niszczycielem obiektu nie należącego do strony;*

(4) *obiekty należące do tej samej strony nie niszczą się wzajemnie;*

(5) *istnieje co najmniej jeden obiekt należący do strony*”⁴⁰.

Powyższe warunki, wymienione przez Józefa Koniecznego, w dużym stopniu przystają do warunków walki zbrojnej, jednakże tezy autora bez podania ogólnej definicji walki w ujęciu cybernetycznym wzbudzają pewne wątpliwości.

Brak definicji walki, w opinii autora, powoduje, że w drugiej części pracy Józef Konieczny utożsamia walkę z wojną, uznając tę drugą za bardziej złożony system walki. Takie ujęcie tych dwóch zjawisk, w świetle najnowszych wyników badań, uznano za niewłaściwe. Ponadto twierdzenie J. Koniecznego, że **walka** w swej istocie polega na **niszczeniu** uważa się za zbyt daleko idące uproszczenie. Wynika ono, zdaniem autora, z braku określenia celu walki, który jak pamiętamy znajdujemy w ogólnej teorii walki profesora Kotarbińskiego.

Pewne zastrzeżenia budzą również modele procesu walki, których dehumanizacja prowadzi, w przekonaniu autora, do nadania im charakteru gry. Uznano, że teoria gier może wyjaśniać zaledwie pewne fragmenty tak złożonego zjawiska, jakim jest walka pomiędzy ludźmi.

W podsumowaniu rozpatrywań głównych treści *Cybernetyki walki* można stwierdzić, że pionierski charakter tego dzieła w dużym stopniu wpływa na jego ocenę. Jego autor przekonuje nas, że złożone procesy walki można badać przy zastosowaniu różnych narzędzi. Proponowany przez Józefa Koniecznego zestaw badawczy uznać należy

---

⁴⁰ J. Konieczny, *Cybernetyka walki*, Warszawa 1970, s. 97.

z pewnością za wielce interesujący, głównie w kontekście modelowania procesu walki.

Cybernetyczne podejście do badania zjawiska walki zbrojnej prezentuje również inny znany teoretyk wojskowy **Leszek Kuleszyński**. Na szczególną uwagę zasługują jego propozycje zawarte w znakomitej książce pod tytułem: *Dowodzenie wojskami a cybernetyka*. Dotyczą one przede wszystkim **czynników** wpływających na **przebieg i wyniki walki**.

Tezy Leszka Kuleszyńskiego ze względu na ich pionierski charakter w polskim piśmiennictwie wojskowym zasługują z pewnością na cytowanie, chociaż na pewno wzbudzają dziś pewne wątpliwości. Dotyczyć to może twierdzenia autora, że: „*Powodzenie w walce będzie więc mieć ta jednostka, która wykonuje postawione jej zadanie bojowe, niepowodzenie zaś ta, która otrzymanego zadania nie wykonuje*”⁴¹.

Wśród czynników powodzenia wyróżnia Kuleszyński dwie grupy – wewnętrzne i zewnętrzne. Do czynników wewnętrznych zalicza: skuteczność ognia oraz uderzenia, ruchliwość (techniczną i organizacyjną), wytrzymałość, taktykę, dowodzenie. Czynnikiem zewnętrznym, zdaniem tego teoretyka, jest: zadanie postawione przez przełożonego, nieprzyjaciel, teren, pogoda, oddziaływanie sąsiadów i oddziałów współdziałających (wspierających), przypadek.

Leszka Kuleszyńskiego uznać należy również za prekursora w zakresie oceny efektywności działań bojowych. Wyróżnia on różne kryteria stosowane do oceny efektywności, a także przedstawia ich ogólną procedurę oraz charakteryzuje metody.

Szczególnie wartościowa, z wojskowego punktu widzenia, jest przedstawiona w ujęciu cybernetycznym analiza właściwości wspólnego pola walki oraz warunków podejmowania **decyzji** o sposobie prowadzenia walki, określania przy tym **stopnia ryzyka**, a także jej **optymalizacja**.

Cybernetyczny nurt w poznawaniu zjawiska walki zbrojnej prezentuje również profesor Piotr Sienkiewicz, który propaguje w tym zakresie podejście systemowe. Analizę systemową walki zbrojnej zawiera ten teoretyk wojskowy między innymi w książce pod tytułem: *Inżynieria systemów*.

---

⁴¹ L. Kuleszyński, *Dowodzenie wojskami a cybernetyka*, Warszawa 1967, s. 111.

Niezwykle cenna, z punktu widzenia teorii walki, jest zaproponowana przez profesora Sienkiewicza **cecha systemu walki – potencjał bojowy**. Podkreśla on, że: „**potencjał bojowy stwarzają odpowiednie siły i środki, przeto jest on ich określoną funkcją**”⁴².

Zacytowane wyżej twierdzenie w pełni podziela również autor tego opracowania. Piotr Sienkiewicz wyróżnia w składzie potencjału bojowego:

(1) potencjał ludzki, czyli całokształt możliwości ludzi biorących bezpośredni udział w procesie walki;

(2) potencjał techniczny, czyli całokształt możliwości wojskowych środków technicznych bezpośrednio wykorzystywanych w procesie walki;

(3) potencjał „sterowniczy” dowodzenia, czyli całokształt możliwości ludzi i środków technicznych zaangażowanych w proces dowodzenia.

Autor *Inżynierii systemów* wymienia trzy podstawowe sposoby przedstawiania potencjału bojowego:

a) wartość bezwzględna, wyrażającą aktualną wartość potencjału bojowego w przyjętych jednostkach potencjału (lub liczbach bezwzględnych);

b) wartość względną wynikającą z przyjętej relacji między wartością bezwzględną potencjału bojowego a przyjętą wartością potencjału bojowego „wzorcowej” jednostki bojowej;

c) wartość względną wynikającą z przyjętej relacji między wartością bezwzględną potencjału bojowego strony walczącej a wartością bezwzględną potencjału bojowego strony przeciwnej.

Charakteryzując systemy walki profesor Sienkiewicz nawiązuje do ujęcia prakseologicznego, jednak ostatecznie skłania się ku poglądom Józefa Koniecznego. Szczególne wątpliwości autora wzbudza propozycja zdefiniowania **systemu walki**, jako jednej całości składającej się z dwóch podsystemów, które tworzą strony walczące. Uzasadnia je z pewnością kolejne twierdzenie, że: „*Z cybernetycznego punktu widzenia wojną jest wzajemne oddziaływanie co najmniej dwóch systemów – stron walczących, które stanowią siły zbrojne, zasilane przez zaplecze oraz dowodzone przez kierownictwo (polityczne i wojskowe)*”⁴³.

⁴² P. Sienkiewicz, *Inżynieria systemów*, Warszawa 1983, s. 279 (podkreślenia aut.).

⁴³ P. Sienkiewicz, *Inżynieria...*, s. 257 (podkreślenia aut.).

Pewnym wytłumaczeniem wątpliwości autora jest podzielenie poglądu profesora, że stosunek wojny jako zjawiska społecznego do **walki zbrojnej** jest jednym z najważniejszych problemów nauki.

Niewątpliwą zasługą profesora Sienkiewicza jest propagowanie matematycznych modeli walki. Deterministyczne modele walki Lanchestera opisuje on w jednym z rozdziałów *Inżynierii systemów*, jednakże podkreśla, że bardziej przydatne do odzwierciedlenia dynamiki rzeczywistej walki są modele probabilistyczne. Podzielamy też w pełni pogląd profesora, że komputerowa symulacja działań nie będzie możliwa bez uprzedniego rozwiązania problemu ustalania zależności funkcyjnych pomiędzy istotnymi cechami badanych procesów rzeczywistych. O złożoności zaś tego zadania najlepiej świadczy dysproporcja pomiędzy jakością współczesnych programów symulacyjnych a dynamiką wzrostu możliwości technicznych systemów informatycznych.

Doświadczenia wojny w Zatoce Perskiej w 1991 roku w pełni potwierdziły możliwości uzyskania nad przeciwnikiem przewagi w **potencjale informacyjnym**, przez profesora określanym mianem „**sterowniczym**” dowodzenia.

W połowie lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku opracowana została zwarta koncepcja racjonalizacji walki zbrojnej. Jej autorzy **Longin Mucha** i **Ryszard Różański** już we wstępie wskazują na: „**konieczność rozwinięcia badań w zakresie ogólnej teorii walki zbrojnej, które stanowiłyby podstawę do racjonalizacji tych działań**”⁴⁴. U podstaw racjonalizacji, szczególnie w aspekcie ekonomicznym, leżą sposoby wykorzystania sił zbrojnych w walce, stąd już w pierwszym rozdziale przedstawili syntetyczną koncepcję opisu przedmiotu badań poprzez dokonanie jego ogólnej charakterystyki. Autor tego rozdziału, profesor Mucha, podaje ogólną definicję walki w ujęciu prakseologicznym jako kooperacji negatywnej. **Walka zbrojna** została scharakteryzowana poprzez wyróżnienie jej cech swoistych, w tym przede wszystkim dwustronności, zamkniętego czasu trwania, zastosowania przemocy zbrojnej i bezwzględnego charakteru.

Niezmiernie ważną tezę sformułowaną przez profesora Longina Muchę jest podkreślenie, że **walka zbrojna jest funkcją podstawową sił zbrojnych**. Siły zbrojne zaś podczas walki zbrojnej realizują sze-

---

⁴⁴ L. Mucha, R. Różański, *Podstawy racjonalizacji walki zbrojnej*, Warszawa 1985, s. 6 (podkreślenia aut.).

reg różnych funkcji, z których **najważniejsza** – **rażenie** – skierowana jest przeciwko nieprzyjacielowi.

Bardzo znaczące twierdzenia znalazły się już we wstępie, gdzie podkreśla się, że: „w walce zbrojnej **najważniejsze jest oczywiście zwycięstwo**”⁴⁵. Mimo że autorzy nie definiują pojęcia zwycięstwa, to jednak samo przypisanie tej kategorii do zjawiska **walki** zbrojnej, a **nie wojny** ma duże znaczenie w kontekście teorii. Ponadto dużo miejsca poświęcają autorzy zagadnieniu **celów** w walce zbrojnej, wyróżniając **główne** oraz **uboczne**.

Niezmiernie ważne jest podkreślenie, że: „*Walkę zbrojną prowadzi w określonym środowisku ludzie, posługując się specyficznymi dla tego działania środkami. Uczestniczą w niej dwie przeciwstawne strony, dla których **wspólne** jest w pewnym stopniu tylko **środowisko**, natomiast pozostałe elementy charakteryzują się z reguły innymi właściwościami*”⁴⁶. Wyeksponowanie humanistycznego charakteru walki zbrojnej stanowi, zdaniem autorów, istotny wyróżnik tej koncepcji walki zbrojnej.

Jej autorzy zwracają także uwagę, że podmiotem i przedmiotem w działalności zbrojnej są ludzie, których możliwości wykonawcze muszą być uwzględniane przy podejmowaniu decyzji.

Omawiając **warunki walki zbrojnej** autorzy wyróżniają dwa ich rodzaje: wewnętrzne i zewnętrzne. Przez **warunki wewnętrzne** rozumieją właściwości systemów działania, głównie określone poprzez podmiot i przedmiot działania, natomiast **warunkami zewnętrznymi** nazywają środowisko oraz działającego przeciwnika.

Duże znaczenie dla teorii walki mają prezentowane przez profesora Muchę poglądy na temat **rezultatów walki zbrojnej**. Zwraca on uwagę na ich postać materialną i niematerialną. Podkreśla przy tym, że straty w działaniach bojowych są udziałem obu walczących stron. Zwraca jednocześnie uwagę, że zakres oraz rodzaj strat należy rozpatrywać zawsze w kontekście otrzymanego zadania. Na przykład, utrata terenu, przy zadaniu znacznych strat przeciwnikowi daje zysk czasowy, który pozwala na przegrupowanie sił i wykonanie kontrataku.

Do podstawowych cech walki zbrojnej Longin Mucha zalicza: czas jej trwania, przestrzeń oraz intensywność działań. W dalszej części

---

⁴⁵ L. Mucha, R. Róžański, *Podstawy...*, s. 5 (podkreślenia aut.).

⁴⁶ Tamże, s. 15 (podkreślenia aut.).

swoich rozpatrywań analizuje ich wpływ na możliwości racjonalizacji działań podkreślając, że **krótki przedział czasu wykonania**, na przykład głównego uderzenia, wymaga wszechstronnego przygotowania. Oceniając przestrzeń walki zbrojnej profesor Mucha akcentuje jej trójwymiarowość oraz podkreśla, że **współcześnie wszystkie składniki potencjału** militarnego są stale narażane na ataki nieprzyjaciela.

Intensywność definiuje Longin Mucha jako częstotliwość działań w jednostce czasu, która może na przykład wyrażać się liczbą wystrzelonych pocisków lub ilością dostarczonych wojskom środków materiałowych. Ta cecha współczesnej walki zbrojnej wpływa na charakter i przebieg działań bojowych, powodując przede wszystkim skrócenie czasu reakcji poszczególnych systemów.

Dużo miejsca poświęca profesor Mucha charakterystyce **składników walki zbrojnej**. Wyróżnia on trzy podstawowe składniki: **starcie zbrojne, wspomaganie, zasilanie**.

Charakteryzując **starcie zbrojne** podkreśla autor, że bez niego nie ma walki zbrojnej, lecz jednocześnie zbrojne starcie nie wyczerpuje działań mieszczących się w walce zbrojnej. Z drugiej jednak strony na schemacie przedstawiona jest obok **zasilania i wspomagania** trzecia funkcja – **rażenie**. Ta niekonsekwencja, jak się wydaje, prawdopodobnie wynika z braku precyzyjnej definicji walki zbrojnej na początku tego opracowania.

Drugim składnikiem walki zbrojnej, w opinii profesora Muchy jest **wspomaganie**, którego celem jest stwarzanie własnym wojskom dogodnych warunków do wykonania zadań oraz osłabianie skutków działania przeciwnika. Wspomaganie jest więc działaniem na rzecz wojsk własnych, w którym zarówno podmiot, jak i przedmiot działania (siły i środki oddziałujące oraz poddane temu oddziaływaniu) występują w ramach jednej ze stron walczących. Nieprzyjaciela wpływającego na przebieg wspomagania należy, zdaniem autorów omawianego opracowania, traktować jako otoczenie systemu, które trzeba uwzględnić, lecz którego nie można w istotny sposób kształtować.

Przez **zasilanie** profesor Mucha rozumie zespół różnorodnych działań na rzecz wojsk własnych, mających na celu podtrzymywanie oraz odtwarzanie ich zdolności do prowadzenia walki zbrojnej. Zdaniem tego teoretyka, szeroko rozumiane zasilanie obejmuje zarówno materialne, jak i niematerialne strony walki zbrojnej. W zasilaniu umieszcza on: uzupełnienie składu osobowego wojsk, ich uzbrojenia

i wyposażenia oraz środków jednorazowego użytku; leczenie porażonych; remonty sprzętu, przekazywanie informacji itp.

W zasilaniu, podobnie jak we wspomaganiu, biorą udział wyłącznie wojska własne i, jak twierdzi Longin Mucha, przeciwnik może dezorganizować jego przebieg, lecz nie ma decydującego wpływu na organizację i wykonawstwo – stanowi otoczenie systemu. Podkreśla on, w końcowej części charakterystyki zasilania, że powinno ono być podporządkowane celowi starcia zbrojnego, jednakże rezultaty zasilania nie zawsze dadzą się precyzyjnie zmierzyć i ocenić, zwłaszcza wówczas, gdy zależeć one będą od działania nieprzyjaciela.

Autorem drugiego rozdziału omawianego opracowania jest Ryszard Różański. Analiza treści tego rozdziału wykazała, że najważniejsze znaczenie dla teorii walki zbrojnej są twierdzenia autora dotyczące **potencjału bojowego**. Tym samym w pełni zgadzamy się z jego stwierdzeniem, że: „*Potencjał bojowy jest podstawowym pojęciem walki zbrojnej*”⁴⁷.

Punktem wyjścia do powyższej tezy jest stwierdzenie Ryszarda Różańskiego, że: „*Każda jednostka wojskowa posiada określoną organizację, w której skład wchodzi określone siły i środki. Ich skład ilościowy i jakościowy decyduje o poziomie zdolności bojowej. Te siły i środki oraz osiągnięty poziom organizacji prowadzenia działań bojowych – w ujęciu rzeczowym – wyrażają potencjał bojowy jednostki wojskowej. Zatem potencjał bojowy oznacza zasób możliwości bojowych tkwiących w organizacji, siłach i środkach stanowiących wyposażenie danej jednostki wojskowej*”⁴⁸.

Zależy on, zdaniem autora tego opracowania, od:

- wyszkolenia bojowego i dyscypliny,
- liczby żołnierzy,
- liczby i jakości posiadanego sprzętu bojowego,
- stanu posiadanych środków materiałowych,
- organizacji i funkcjonowania systemu.

Podkreśla on, że wymienione wyżej składniki potencjału muszą być rozpatrywane i oceniane tylko w powiązaniu z pozostałymi. Zwraca również uwagę, że potencjał bojowy każdej jednostki może

---

⁴⁷ L. Mucha, R. Różański, *Podstawy ...*, s. 48 (podkreślenia aut.).

⁴⁸ Tamże, s. 46 (podkreślenia aut.).

być oceniany tylko w odniesieniu do potencjału bojowego przeciwnika, z którym jednostka bojowa będzie toczyć walkę zbrojną.

W dalszych rozważaniach poświęconych **potencjałowi bojowemu** autor prezentuje szereg interesujących metod jego oceny oraz pomiaru. Następnie proponuje on wykorzystać pojęcie potencjału jako narzędzie do przeprowadzenia kalkulacji ekonomicznych (rachunku ekonomicznego) w procesie walki zbrojnej.

Efektom dynamicznego rozwoju polskiej myśli wojskowej na początku ostatniej dekady minionego wieku jest wiele nowatorskich opracowań naukowych, wśród których poczesne miejsce zajmuje dzieło profesora **Stanisława Kozieja** pod tytułem *Teoria sztuki wojennej*. Jego czwarty rozdział poświęcony jest „**ogólnej teorii walki zbrojnej**”, którą rozumiemy jako zwarty logicznie system twierdzeń o walce zbrojnej, węzłową jednostkę dyscypliny naukowej.

Nowatorski i oryginalny charakter twierdzeń profesora Kozieja oraz ich wpływ na rozwój polskiej myśli wojskowej oraz praktyki dowodzenia powodują, że zasługują one w pełni na wnikliwą analizę oraz obszerne omówienie.

Definicję **walki zbrojnej** znajdujemy już na początku pierwszego rozdziału, w którym charakteryzuje Stanisław Koziej **zbrojne działania wojenne**. Wyróżnia w nich: **walkę zbrojną**, pogotowie zbrojne i przemieszczanie się wojsk. „*Walka zbrojna to bezpośrednie starcie zgrupowań wojsk, to wzajemne destruktcyjne oddziaływanie za pomocą posiadanych środków rażenia, to przede wszystkim fizyczne i psychologiczne obezwładnianie przeciwnika, jako przeszkody na drodze do celu*”⁴⁹.

Oprócz definicji walki zbrojnej w sensie ogólnym wyróżnia Stanisław Koziej **walkę taktyczną**, którą określa jako: „*starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali taktycznej*”⁵⁰.

Ogólną teorię walki zbrojnej rozpoczyna S. Koziej od twierdzeń dotyczących **czynników walki zbrojnej**. Wyróżnia on dwa rodzaje czynników, tzw. elementarne i pozostałe. Do **czynników elementarnych** zalicza: **rażenie, ruch, informację**. Pozostałe czynniki, które traktuje jako syntetyczne bądź też jako szczególny przypadek czynni-

---

⁴⁹ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 16 (podkreślenia aut.).

⁵⁰ Tamże, s. 17.

ków elementarnych, to w opinii profesora: manewr, ogień, uderzenie, opór, oddziaływanie informacyjne, obezwładnianie radioelektroniczne, psychologiczne.

Rażenie definiuje profesor Koziej jako bezpośrednie fizyczne lub psychiczne **oddziaływanie destrukcyjne** na siły i środki przeciwnika, a skutkiem rażenia jest **zniszczenie** lub **obezwładnienie** przeciwnika. Wyróżnia on głównie rażenie bronią białą i miotającą oraz rażenie ogniowe. Ponadto wyodrębnia także rażenie informacyjne i psychologiczne.

Ogień, który zaliczany jest w teorii Kozieja do czynników elementarnych w walce zbrojnej, „*umożliwia realizację zadań bojowych przez niszczenie i obezwładnianie przeciwnika oraz osłonę własnych wojsk przed jego uderzeniami. Wyróżnia się: ogień pododdziałów piechoty i czołgów, wsparcie ogniowe wojsk oraz osłonę ogniową przed atakiem z powietrza*”⁵¹.

Ruchem profesor Koziej określa wszelkie przesunięcia, zmiany rozmieszczenia sił i środków. Jego zdaniem, najważniejszymi **wskaznikami ruchu** są **odległość** i **czas** przesunięcia oraz ich iloraz, czyli prędkość lub tempo działania, a podstawową **formą** ruchu na polu walki jest **manewr**.

Manewr to, w przekonaniu autora omawianej teorii, **ruch zrelatywizowany**, ruch w stosunku do nieprzyjaciela. Podziela on pogląd generała Clausewitza, że manewr to swoista gra sił, w której dąży się do znalezienia jak najkorzystniejszej sposobności ich użycia, aby następnie przez wyzyskanie tej sposobności zachwiać równowagę sił przeciwnika i zapewnić sobie przez to przewagę nad nim.

Wśród pozostałych czynników walki zbrojnej na szczególną uwagę zasługuje, naszym zdaniem, sformułowana przez profesora Kozieja, **kategoria uderzenia**. Autor uznaje ją za **kategorię syntetyczną**, powstałą przez połączenie dwóch czynników elementarnych – **rażenia** i **ruchu**, przy czym chodzi tu o ruch w stronę przeciwnika, ruch atakujący. Jako przeciwstawienie **uderzeniu** przyjmuje Stanisław Koziej **opór**, który, jego zdaniem, stanowi **antytezę uderzenia**.

Ważną rolę w walce przypisuje profesor Koziej **informacji**, który uważa za **czynnik niematerialny** zespalający pozostałe elementy walki zbrojnej w zharmonizowaną całość starcia zbrojnego.

---

⁵¹ S. Koziej, *Teoria ...*, s. 93.

Interesująca jest również interpretacja zjawisk walki zbrojnej w kategoriach fizycznych. **Prędkość**, określa profesor Koziej zsyntetyzowanym **wskaźnikiem czasoprzestrzeni**. Podkreśla przy tym, że **obszar walki** zdecydowanie się **rozszerza**, a **kurczą się zasoby czasu**, którym rozporządza we współczesnych działaniach bojowych człowiek.

Najbardziej kompleksowym **wskaźnikiem charakteryzującym wartość bojową** wojsk jest, zdaniem Stanisława Kozieja, iloczyn wartości wszystkich trzech elementarnych czynników walki zbrojnej – rażenia, ruchu i informacji. Jego fizycznym odzwierciedleniem jest kategoria mocy, która wyraża zdolność wykonania pracy, wyładowania energii w jednostce czasu. **Moc bojowa**, czy też, jak określa profesor Koziej, wartość taktyczna, operacyjna lub strategiczna danego zgrupowania (jednostki wojskowej) jest wprost proporcjonalna do wielkości potencjału rażenia, możliwości manewrowych (ruchliwości) wojsk oraz sprawności systemu informacyjnego.

Na wnikliwą uwagę zasługują również koncepcje walki zbrojnej prezentowane przez profesora Kozieja, szczególnie w kontekście jego niezwykle ważnego stwierdzenia, że: „*Teoria sztuki wojennej to przede wszystkim teoria walki zbrojnej, bezpośrednich starć zbrojnych*”⁵². Wymienia on dwie podstawowe koncepcje strategiczne: Clausewitza – zniszczenia oraz Liddell Harta – działań pośrednich. Te alternatywne koncepcje autor trafnie określa mianem – teorią starcia i teorią manewru.

Oryginalny i nowatorski charakter ma w teorii Stanisława Kozieja koncepcja **systemu walki zbrojnej**, który definiuje on jako skoordynowany wewnętrznie zbiór wzajemnie powiązanych sił, środków i różnorodnych działań, ukierunkowany na osiągnięcie celu walki, operacji, kampanii w sposób zgodny z zamiarem dowódcy i przy jak najmniejszych stratach własnych.

System walki składa się, zdaniem profesora Kozieja, z następujących elementów:

- ugrupowanie wojsk (bojowe, operacyjne, strategiczne),
- system rażenia ogniowego,
- system informacyjny,
- system wsparcia i zabezpieczenia działań,

---

⁵² S. Koziej, *Teoria...*, s. 104 (podkreślenia aut.).

▪ infrastrukturę (taktyczną, operacyjną, strategiczną) rejonu działań (pasa, obszaru, teatru wojny).

Wymienione wyżej elementy systemu walki profesor Koziej w sposób bardzo poglądowy, z uwzględnieniem aspektów ich historycznego rozwoju, szeroko charakteryzuje. W tym miejscu, w kontekście teorii walki, zacytowania wymaga szereg niezwykle cennych jego myśli. Podkreśla on na przykład, że **ugrupowanie wojsk** jest najlepszym odzwierciedleniem zastosowania zasad sztuki wojennej, a zwłaszcza zasady ekonomii sił.

System rażenia, zdaniem profesora Kozieja, obejmuje: uderzenia lotnictwa, system ognia wojsk raketowych i artylerii, system obrony powietrznej, system ognia piechoty i czołgów, użycie inżynierskich środków rażenia.

W **systemie informacyjnym** najważniejszą rolę odgrywają systemy dowodzenia. Zastrzega jednak profesor Koziej, że **dowodzenie** obok oddziaływania informacyjnego jest także **przewodzeniem zespołom ludzkim** w specyficznych warunkach pola walki. Zwraca on przy tym uwagę na konieczność znajomości **celu walki** na poszczególnych ogniwach dowodzenia.

Na **system wsparcia i zabezpieczenia** składa się szereg podsystemów. Profesor Koziej wyróżnia następujące: ubezpieczenia naziemnego i powietrznego, maskowania bezpośredniego, zabezpieczenia inżynierskiego, obrony przed bronią masowego rażenia, zabezpieczenia topograficznego i hydrometeorologicznego, wsparcia logistycznego i duchowego.

Infrastrukturą walki zbrojnej określa Stanisław Koziej szeroko rozumiane **środowisko**, w jakim ta walka jest prowadzona. Wyróżnia także poszczególne obszary prowadzenia wojny i walki zbrojnej: teatr wojny, teatr działań wojennych (teatry operacyjne); strefy i rejon operacyjne; pasy, rejon, punkty taktyczne.

Wielką zasługą profesora Kozieja jest zdefiniowanie ogólnego celu walki zbrojnej. Stwierdza on bowiem jednoznacznie, że: „*W wymiarze najogólniejszym celem walki zbrojnej jest zwycięstwo nad przeciwnikiem*”⁵³. Warto przy tym zauważyć, że pojęcie „zwycięstwa” nie do czekało się jeszcze definicji w polskiej, współczesnej encyklopedii wojskowej ani w leksykonie wiedzy wojskowej.

---

⁵³ S. Koziej, *Teoria ...*, s. 73 (podkreślenia aut.).

Istotnym wkładem Stanisława Kozieja do teorii walki zbrojnej są również jego rozważania dotyczące **sił i środków walki zbrojnej**. Charakteryzuje on w pierwszej kolejności przede wszystkim kategorię **żołnierzy**, podkreśla przy tym, że o zwycięstwie w walce decyduje **człowiek** i jego **walory moralne**. Drugim – obok człowieka – czynnikiem determinującym rozwój sztuki wojennej są, w opinii profesora, **środki walki, głównie broń**.

Broń, definiuje Stanisław Koziej, jako **narzędzie** służące do rażenia przeciwnika, niszczenia jego siły żywej, sprzętu i umocnień. Wskazuje on, że rozwój broni jest podstawowym **motorem i wyznacznikiem zmian** w taktyce, sztuce operacyjnej i strategii.

Siły zbrojne tworzą ludzie wyposażeni w broń oraz odpowiednio zorganizowani. **Organizacja** jest, w opinii profesora Kozieja, trzecim, integrującym elementem składającym się na wojsko (armię). Podkreśla on, że zmiany w organizacji sił zbrojnych mają charakter ewolucyjny, dostosowany zwykle do przeobrażeń w zakresie środków walki. Przedstawiony przez profesora zarys rozwoju poszczególnych rodzajów wojsk i rodzajów sił zbrojnych udokumentowuje w pełni tę tezę.

W przekonaniu autora oryginalnym i bardzo cennym wkładem profesora Kozieja do teorii walki zbrojnej są jego twierdzenia dotyczące **zasad walki zbrojnej**. Uważa on bowiem, że są one: „*Niejako przedłużeniem praw walki zbrojnej, ich prakseologicznym odzwierciedleniem...*”⁵⁴. Wśród wymienionych przez niego zasad na czoło wysunięta jest – **przewaga**, którą uznaje za niejako „superzasadę”. Formułuje przy tym **prawidłowość walki zbrojnej**, że w każdym starciu zbrojnym zwycięża silniejszy. Stąd, między innymi, wyprowadza swoje rozważania dotyczące tzw. „**mnożników siły**”, wśród których wymienia za Sun-Tzu wiarygodne rozpoznanie, fortel i działania zmierzające do uzyskania zaskoczenia oraz oddziaływanie psychologiczne na przeciwnika.

Oprócz przewagi Stanisław Koziej wyróżnia jako najbardziej istotne we współczesnych warunkach następujące zasady: celowość działania, ekonomia sił, zaskoczenie, inicjatywa (aktywność), manewr, synergiczność – osiągnięta w rezultacie współdziałania i utrzymanie zdolności bojowej wojsk. Profesor Koziej wymienione zasady wszech-

---

⁵⁴ S. Koziej, *Teoria ...*, s. 68 (podkreślenia aut.).

stronnie charakteryzuje oraz podaje także przykłady, w których ich przestrzeganie przynosiło powodzenie w walce oraz te sytuacje, gdy ich lekceważenie skutkowało porażką lub klęską w konfrontacji z przeciwnikiem.

W podsumowaniu omówienia zasadniczych twierdzeń profesora Kozieja zawartych w jego dziele pod tytułem *Teoria sztuki wojennej* można posłużyć się oryginalnym jego zdaniem zaczerpniętym z zakończenia: „*Rozważania przedstawione w niniejszej pracy dotyczą podstawowych zagadnień teorii walki zbrojnej*”⁵⁵. Opinię tę w pełni podziela autor, podkreślając przy tym, że jest to praca pionierska w polskim piśmiennictwie wojskowym, której znaczenie dla dalszego rozwoju teorii walki zbrojnej trudno przecenić. Świadczy o tym bardzo wymownie wyjątkowo szybkie przeniesienie jej teoretycznych założeń do praktyki szkoleniowej w Wojsku Polskim, a także szeroka akceptacja głównych tez w licznych opracowaniach naukowych z tego okresu. Już w 1993 roku ukazało się bowiem pierwsze zwarte opracowanie zatytułowane: *Teoria walki zbrojnej*, którego autorem był profesor **Jerzy Zieliński**. W pracy tej na szczególną uwagę zasługują rozważania autora dotyczące podstawowej współcześnie **formy walki zbrojnej – operacji**⁵⁶.

Zgodnie z sugestią profesora Piotra Sienkiewicza autor podjął wysiłek zmierzający do ustalenia przydatności „teorii konfliktów” do rozwiązywania problemów zachodzących w walce zbrojnej. Analizie poddano przede wszystkim pracę Zdzisława Pawlaka *O konfliktach*.

W wymienionej wyżej publikacji znajdujemy szereg interesujących twierdzeń dotyczących struktury konfliktów oraz sposobów ich rozwiązywania przy zastosowaniu grafów. Zdefiniowane przez autora pojęcia, np. **łupu** wskazują jednoznacznie, że procedury proponowane przez niego przydatne mogą być przede wszystkim w sferze strategii do rozwiązywania problemów związanych z **kierowaniem wojną** lub z **sytuacją kryzysową**. **Łup** bowiem, jest historycznie ukształtowanym pojęciem związanym z **celem wyprawy wojennej**. Kategoria ta identyfikuje się zatem z **celem strategicznym**, którego ustalenie znajduje się w gestii kierownictwa politycznego.

---

⁵⁵ Tamże, s. 217 (podkreślenia aut.).

⁵⁶ Profesor Jerzy Zieliński jest kierownikiem Katedry Sztuki Operacyjnej i Taktyki Ogólnej Wydziału Wojsk Lądowych AON.

W świetle przedstawionych wyżej uwarunkowań można stwierdzić, że „teoria konfliktów” może być z powodzeniem wykorzystywana przy rozwiązywaniu problemów strategicznych uwarunkowań walki zbrojnej, lecz w znikomym stopniu w procesie badania bezpośredniego starcia (konfrontacji) zbrojnego.

Teoretykiem wojskowym, który w ostatnim okresie wniósł wiele do rozwoju teorii strategii jest profesor **Ryszard Wróblewski**. Wnikliwa analiza jego twórczości wykazała, że również na polu teorii walki położył niemałe zasługi.

Prezentowany przez Ryszarda Wróblewskiego system twierdzeń dotyczących walki zbrojnej nie stanowi jeszcze węzłowej jednostki nauki, lecz zasługuje co najmniej na miano koncepcji. Oryginalność założeń tej koncepcji skłania autorów do zacytowania ich podstawowych treści dotyczących optymalizacji działań zbrojnych. W tym celu przyjmuje profesor Wróblewski, że stronom biorącym udział w walce zbrojnej przysługują **zespoły cech efektywnościowych**.

„*Wskaźnik* wyrażający całość wartości liczbowych zespołu cech efektywnościowych danej strony nazywamy **potencjałem bojowym**. Jest on funkcją wartości liczbowych wszystkich czynników materialnych i niematerialnych”⁵⁷. **Walka zbrojna**, zdaniem tego teoretyka, **jest starciem**, w którym każda ze stron dąży do **zminimalizowania potencjału bojowego przeciwnika** i pogorszenia korzystnych dla niego warunków działania (środowiska).

Na podstawie wyżej przedstawionych twierdzeń wyjściowych profesor formułuje **oryginalne prawa walki zbrojnej**, których treść omówiona zostanie w ostatnim rozdziale tego opracowania, poświęconym prawidłowościom w walce zbrojnej. Stanowią one z pewnością bardzo znaczący wyznacznik współczesnego kształtu teorii walki zbrojnej.

Jak już wspomniano, efekty badań zespołu naukowego zajmującego się szeroko rozumianą teorią sztuki wojennej zaowocowały licznymi opracowaniami, w których zagadnienia dotyczące walki zbrojnej znalazły się na czołowym miejscu.

Pod koniec ubiegłego wieku wydane zostały w wersji książkowej materiały z konferencji naukowej pod redakcją Michała Krauzego i Bogdana Szulca zatytułowane *Sztuka wojenna (konteksty teoretyczne*

---

⁵⁷ R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, Warszawa 1998, s. 82.

i praktyczne). W opracowaniu tym znajdujemy szereg niezwykle cennych opinii, szczególnie w kontekście teorii walki zbrojnej.

Dla klasyfikacji zjawiska walki zbrojnej wyjątkowo przydatny jest referat profesora **Bogdana Szulca**, który przedstawił jej prakseologiczne ujęcie.

Bardzo cenne jest również wystąpienie profesora Wojciecha Łepkowskiego, który w przekonujący sposób uzasadnia twierdzenie, że: „...*wojskowi uprawiają sztukę prowadzenia walki zbrojnej, będącej elementem wojny. Najważniejszym, ale elementem, którego nie można utożsamiać z wojną*”⁵⁸.

Warto również zwrócić uwagę na wyjątkowo oryginalne ujęcie problemów walki zbrojnej, które zaprezentował w omawianym dziele Ryszard Szpyra. Wychodzi on od, jego zdaniem, **pierwotnej kategorii**, jaką jest **walka** wobec wojny. Takie założenie prowadzi do zdefiniowania **wojny** jako pewnego **poziomu walki**, szczególnie o interesy, który zagraża głównym celom istnienia danego państwa (lub zorganizowanej grupy społecznej). W związku z tym proponuje, aby przedmiotem poznania militarnej dziedziny nauki powinna być militarna walka o interesy, a nazwa tej dziedziny powinna brzmieć **nauki militarne** (Military Science).

W rozumieniu autora tej propozycji, nauki te zajmować się powinny nie wojskiem, czyli strukturą organizacyjną, lecz **zjawiskiem**, jakim jest **walka militarna**.

Autor niniejszego opracowania dość sceptycznie podchodzi do zaprezentowanych wyżej przesłanek, lecz z końcowym wnioskiem Ryszarda Szpyry w dużym stopniu się utożsamia.

Najbardziej znaczącym wyznacznikiem rozwoju teorii walki w polskim piśmiennictwie wojskowym była wydana niejako na koniec wieku praca pod tytułem *Teoria sztuki wojennej*, w której zawarte zostały najnowsze ówczesnie postulaty, a także „klasyczne” już w pewnym sensie twierdzenia, głównie Stanisława Kozieja.

Z uwagi na ograniczony nakład tego opracowania wskazane jest, dla zobrazowania jego całej zawartości merytorycznej, przybliżenie P.T. Czytelnikom jego układu. W pierwszej części opracowano trzy rozdziały, z których pierwszy zawiera wieloaspektowe rozumienie

---

⁵⁸ W. Łepkowski, *Nauka i sztuka wojenna*, [w:] *Sztuka wojenna*, Toruń 2000, s. 89 (podkreślenia aut.).

walki i walki zbrojnej, drugi rozdział dotyczy głównych kategorii sztuki wojennej i wojny, walki zbrojnej, sztuki wojennej i działań zbrojnych, natomiast w trzecim omówione zostały wyznaczniki walki zbrojnej. Stanowią je w pierwszym rzędzie czynniki operacyjne: siły, obszar i czas. Następnie przedstawione są środki walki oraz oddzielny podrozdział poświęcony jest człowiekowi w walce zbrojnej.

Druga część *Teorii sztuki wojennej* składa się również z trzech rozdziałów. Pierwszy z nich poświęcony jest prawom i zasadom walki zbrojnej, drugi elementom walki zbrojnej, wśród których omówione są: ruch, rażenie, informacja. Ostatni rozdział zawiera poznawczo-metodologiczny kontekst walki zbrojnej.

Przeprowadzona przez autora analiza twierdzeń zawartych w przedstawionym wyżej dziele wykazała, że najbardziej nowatorskie poglądy zawiera rozdział pierwszy, w którym autorzy udokumentowują prawdziwość twierdzenia, że walka zbrojna stanowi oddzielny wobec wojny przedmiot poznania naukowego.

W świetle prezentowanych w tym opracowaniu twierdzeń można wywnioskować, że w opinii autorów podstawową kategorią teorii sztuki wojennej jest walka zbrojna. Trzeba zatem uznać taką konstatację za istotny zwrot w podejściu do przedmiotu badań tej dyscypliny naukowej zaobserwowany na przestrzeni ostatnich lat.

Świadczą o tym między innymi szerokie rozpatrywania dotyczące **różnych kontekstów poznania** walki zbrojnej. Autorzy wymieniają i charakteryzują dziesięć obszarów pojmowania walki zbrojnej. **Walkę zbrojną** można, ich zdaniem, **postrzegać jako**:

- (1) Istotę i cechę zbrojnych działań wojennych.
- (2) Kooperację negatywną dwóch sprawców.
- (3) Współdziałanie o celach niezgodnych.
- (4) Sytuację trudną, niepewną i stresogenną.
- (5) Szczególny rodzaj zachowań ludzkich.
- (6) Zorganizowane świadome i celowe działanie sił zbrojnych.
- (7) Odmianę walki w ogóle.
- (8) Bezpośrednie starcie przeciwstawnych wojsk przy użyciu broni.
- (9) System złożony z czynników wewnętrznych, zewnętrznych i losowych.

(10) Zjawisko społeczne (antagonistyczne interakcje międzyludzkie)⁵⁹.

W świetle powyższego ujęcia walki zbrojnej w pełni uzasadnione jest stwierdzenie redaktorów omawianego dzieła: „*W takim kontekście (choć utrzymujemy brzmienie tematu) sztukę wojenną traktujemy raczej jako umiejętność prowadzenia walki, zaś teorię sensu stricte tworzymy dla zjawiska walki zbrojnej*”⁶⁰.

Twierdzeniami szczególnie nowatorskimi w odniesieniu do tego zjawiska są poglądy autorów dotyczące warunków walki zbrojnej. Wyróżniają oni pięć takich warunków: (1) podmiotowość, (2) celowość, (3) stronniczość, (4) sytuację walki, (5) zwycięstwo.

Wśród wymienionych wyżej warunków szczególnie interesujące są wnioski autorów dotyczące zwycięstwa w walce. Opierając się na poglądach Tadeusza Kotarbińskiego teoretycy ci podkreślają, że **zwycięstwo** nie oznacza zniszczenia przeciwnika, lecz polega na osiągnięciu **celu walki**.

Wśród tak licznych i cennych twierdzeń dotyczących walki zbrojnej, autor niniejszego opracowania bezskutecznie poszukiwał precyzyjnej definicji walki zbrojnej. Stąd na tym etapie rozpatrywać tego problemu zadowolić się musimy jej najbardziej ogólnym rozumieniem prezentowanym w *Teorii sztuki wojennej*, gdzie **walka zbrojna** to cały **system różnorodnych czynników i warunków** wzajemnie od siebie zależnych, a ujawniających się w czasie trwania zbrojnych działań wojennych i w przygotowaniach do nich⁶¹.

Przedstawione wyżej syntetyczne omówienie aktualnie najważniejszego dzieła z zakresu teorii walki powinno zachęcić P.T. Czytelników do wnikliwego przestudiowania jego treści, co pozwoliłoby także wyrobić sobie szerszą opinię na temat współczesnego jej kształtu.

Wyniki prezentowanej w tym rozdziale analizy dorobku współczesnej teorii walki zbrojnej, zdaniem autora, ilustrują ewolucyjny charakter jej rozwoju oraz unaoczniają postęp w rozwiązywaniu jej głównych problemów. Wskazują także na obszary wymagające dalszych badań, w tym także miejsca dla nowych propozycji, które zostaną przedstawione w kolejnym rozdziale.

⁵⁹ Por. M. Krauze, B. Szulc, S. Korzeniowski, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 2000, s. 36.

⁶⁰ Tamże, s. 37 (podkreślenia aut.).

⁶¹ M. Krauze, B. Szulc, S. Korzeniowski, *Teoria...*, s. 34.

3. ZAŁOŻENIA KONCEPCJI POTENCJAŁÓW BOJOWYCH W TEORII WALKI ZBROJNEJ

Teorie stanowią węzłowe jednostki nauki i świadczą o stopniu zaawansowania danej dyscypliny. W kształtującej się aktualnie dyscyplinie, jak postrzegamy teorię walki zbrojnej, trudno obecnie wyróżnić systemy twierdzeń, które na miano „teorii” w pełni zasługują.

Jak wykazała analiza dotychczasowego dorobku teorii, której wyniki przedstawiono w poprzednim rozdziale, wśród prezentowanych w nim koncepcji teoretycznych można zauważyć jednak systemy twierdzeń pretendujące do określenia – węzłowa jednostka nauki. Zdaniem autora, opracowany przez profesora Stanisława Kozieja zbiór twierdzeń jest najbardziej zbliżony do tego ideału.

Powszechnie uznaje się za ideał teorii – system dedukcyjny, który, jak twierdzą metodologowie, bywa osiągnięty w matematyce, lecz w naukach empirycznych prawie nigdy osiągalny nie bywa. W kierunku takiego ideału zmierzają także teorie opracowywane w naukach humanistycznych, do których zaliczone są nauki wojskowe. Teoretycy w naukach wojskowych również opierają konstruowane przez siebie systemy twierdzeń na regułach logicznych, a postulat **koherencji** też stanowi podstawowe wymaganie przy ich formułowaniu.

Celem poszukiwań badawczych autora prezentowanych w tym rozdziale założeń było opracowanie systemu uporządkowanych logicznie twierdzeń, które w przyszłości będą mogły pretendować do miana teorii, spełniającej przedstawione wyżej warunki. W treści proponowanych twierdzeń główną rolę spełnia pojęcie **potencjału bojowego sił zbrojnych**.

Wyniki dotychczasowych badań, opartych w dużej mierze na przedstawionym w poprzednim rozdziale dorobku teorii walki zbrojnej, pozwalają na zbudowanie na tyle spójnego systemu twierdzeń, że uzyskany aktualnie efekt można opatrzyć jedynie mianem – **koncepcji**.

Robocza wersja tej koncepcji poddana została wstępnej weryfikacji podczas seminarium naukowego, zorganizowanego przez Katedrę Sztuki Operacyjnej w maju 2001 r. Tezy prezentowane wówczas przez autora spotkały się podczas tego przedsięwzięcia naukowego z żywym zainteresowaniem czołowych teoretyków wojskowych Akademii Obrony Narodowej i stały się podstawą do podjęcia rzeczowej dyskusji nad podstawowymi zagadnieniami merytorycznymi. Wiele cennych uwag liczego grona profesorów nauk wojskowych, uczestników tego seminarium, uwzględniono w kolejnym etapie procesu badawczego.

Zawarte w tym rozdziale twierdzenia są w tym opracowaniu publikowane po raz pierwszy w poprawionej wersji. Autor zakłada przy tym, że nie jest to wersja ostateczna i liczy również na krytyczne opinie oraz cenne uwagi ze strony P.T. Czytelników.

Nowatorski charakter koncepcji wynika, zdaniem autora, nie ze źródeł merytorycznych, lecz przede wszystkim z systemowego ujęcia, na odpowiednio wysokim poziomie uogólnienia. U podstaw jej opracowania leżały względy praktyczne, stąd **język teorii**, formalny wyraz systemu naukowego, oparto na **terminologii wojskowej**.

Teoria walki zbrojnej, jako cała dyscyplina naukowa oraz jej poszczególne węzłowe jednostki (teorie, koncepcje) są w przekonaniu autora, **genetycznie związane z praktyką walki zbrojnej**, której **uczestnikami są siły zbrojne**. Stąd, głównym przedmiotem teorii walki zbrojnej są w istocie praktyczne zastosowania sił zbrojnych. Konstrukcja twierdzeń opiera się zatem głównie na postrzeganiu rzeczywistości militarnej i jej rzetelnym opisie. Podkreślić wobec tego należy, że poszczególne **twierdzenia teorii nie mają abstrakcyjnego charakteru**, lecz opisują **bardzo konkretny i złożony wycinek rzeczywistości społecznej działalności człowieka**.

W świetle powyższych uwarunkowań treścią tego rozdziału jest logicznie powiązany **system twierdzeń wyjściowych**, które nazywane są również postulatami lub aksjomatami, zasadami teorii. Autor wymienione twierdzenia określił mianem **założeń koncepcji**, które stanowią równoznacznik **założeń wyjściowych** do nowej teorii walki zbrojnej, rozumianej jako węzłowa jednostka nauki. **Twierdzenia** te opisują przede wszystkim przedmiot badań i jego najbardziej istotne **cechy** oraz **warunki** zaistnienia **zjawiska** określanego mianem **walka zbrojna**. W twierdzeniach tego typu zawarto także ogólną charaktery-

stykę form walki zbrojnej oraz procesu walki zbrojnej, ze szczególnym wyeksponowaniem jego rezultatów.

Zidentyfikowane zależności, które znajdują odzwierciedlenie w procesie walki zbrojnej to zbiór twierdzeń opisujących jej prawidłowości w formie praw walki zbrojnej. Zostały one zawarte w ostatnim rozdziale tego opracowania, gdzie także ujęte zostały inne tego typu twierdzenia zaczerpnięte z uprzednio omówionych koncepcji (teorii) walki zbrojnej.

Analiza zawartości merytorycznej dzieł głównych teoretyków walki zbrojnej wykazała, że źródłem licznych nieporozumień, wieloznaczników oraz niespójności wielu twierdzeń był brak precyzyjnej definicji **walki zbrojnej**, głównie w kontekście zjawiska szerszego i bardziej złożonego, jakim jest **wojna**. Stąd, główny wysiłek intelektualny autora skupiony został na właściwym zakwalifikowaniu obu zjawisk oraz na opracowaniu takiej definicji walki zbrojnej, w której wyróżnione są **istotne**⁶² cechy tego zjawiska. Wyniki tych działań przedstawione są zatem w pierwszej kolejności w tym rozdziale.

3.1. Klasyfikacja i pojęcie walki zbrojnej

Rozpatrywania dotyczące problemu zakwalifikowania zjawiska walki zbrojnej, szczególnie w kontekście wojny, a także związane z nadaniem właściwego znaczenia obu terminom wymagają podania na wstępie kilku uwag natury metodologicznej.

Profesor Jan Such zwraca uwagę na kwestię wzajemnych zależności pomiędzy formułowaniem pytań (problemów) a stawianiem hipotez i podkreśla, że: „*sformułować problem to znaczy zawsze wyznaczyć pewne ramy jego rozwiązania*”⁶³. Wiadomo także, że każde pytanie (problem) opiera się na uznaniu pewnej wiedzy, stąd na etapie formułowania problemów jednocześnie inicjowany jest proces stawiania hipotez.

---

⁶² **Cechy istotne:** cechy przysługujące **każdemu** z desygnatów danej nazwy i **tylko im**, a poza tym **wymienione w definicji** danej nazwy (podstawa: T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Warszawa 1978, s. 32, podkreślenia aut.).

⁶³ J. Such, *Problemy weryfikacji wiedzy*, Warszawa 1975, s. 28.

Zasygnalizowane wyżej dylematy stanęły przed autorem podczas wyboru podejścia do zjawiska walki zbrojnej. Autorzy *Teorii sztuki wojennej*, jak pamiętamy z poprzedniego rozdziału, wyróżnili aż dziesięć różnych podejść, wśród których ujęcia prakseologiczne i systemowe wydawały się najbardziej przystające do przedmiotu badań. Ostatecznie wybór autora padł na **podejście prakseologiczne**, które gwarantowało nie tylko właściwe zakwalifikowanie **walki zbrojnej**, ale także umożliwiło prawidłowe zdefiniowanie zjawiska **wojny**.

Zaznaczyć jednak należy, że z podejścia systemowego całkowicie nie zrezygnowano, uznając jego przydatność głównie do opisu procesu funkcjonowania struktur sił zbrojnych.

Do sformułowania założeń koncepcji walki zbrojnej wykorzystano podstawowe twierdzenia z ogólnej teorii walki, opracowanej przez profesora Tadeusza Kotarbińskiego.

W świetle powyższej teorii dla zakwalifikowania zjawiska walki zbrojnej oraz jego zdefiniowania przyjęto prawdziwość następujących twierdzeń (postulatów wyjściowych):

(1) **Walka** – to kooperacja negatywna przynajmniej dwóch sprawców, z których każdy stara się osiągnąć cel niezgodny z celem drugiego, przy czym wie o działaniu przeciwnika i przeciwdziała mu;

(2) **Walka zbrojna** – jest rodzajem (odmianą) walki;

(3) **Celem w walce** – jest **zwycięstwo**, to jest **pokonanie przeciwnika**, zapewniające osiągnięcie własnego celu walki;

(4) **Istotą walki** – jest zmaganie (gr. agon), konfrontacja, starcie przeciwników.

Logiczną konsekwencją przyjęcia prawdziwości powyższych twierdzeń jest następująca teza:

(5) **Celem w walce zbrojnej** – jest **zwycięstwo, pokonanie przeciwnika w starciu** (zmaganiach, konfrontacji) **zbrojnym** (zbrojnej).

Powyższe twierdzenie będzie bardzo przydatne do zidentyfikowania istotnych cech walki zbrojnej oraz zdefiniowania tego zjawiska.

Jak już wspomniano, podejście prakseologiczne wykorzystano również dla właściwego usytuowania zjawiska **wojny**. Uznano, że odpowiednią dla wojny **klasą zjawisk** jest **konflikt zbrojny**, który oznacza

sprzeczność powstałą między państwami rozwiązywaną przy wykorzystaniu sił zbrojnych, stosujących przemoc zbrojną⁶⁴.

Miejsce walki zbrojnej w kooperacji oraz prakseologiczne ujęcie teorii walki zbrojnej oraz wojny przedstawiono w formie graficznej na rysunkach 1, 2 i 3.

W procesie badawczym zmierzającym do sformułowania definicji walki zbrojnej poddano analizie porównawczej zbiór dotychczas funkcjonujących w polskim piśmiennictwie określeń tego terminu.

Główne treści wybrane z sześciu podstawowych źródeł, które przedstawiono na rysunkach 4 i 5 ilustrują, z jaką skalą rozbieżności i różnic, szczególnie dotyczących celu walki oraz jej uczestników, zmagał się autor.

Myślą przewodnią autora było nadanie pojęciu **walka zbrojna** takiego znaczenia, które uniemożliwiłoby zakwalifikowanie do jej derywatów zjawiska terroryzmu oraz zorganizowanej przestępczości. Stąd, dążono do nadania definicji walki zbrojnej charakteru maksymalnie **treściowego**, zapewniającego ograniczenie jej **zakresu** (denotacji). Osiągnięcie tego celu było możliwe dopiero w końcowym etapie poszukiwań badawczych dotyczących całokształtu zjawisk zachodzących w procesie walki zbrojnej. Ich rezultat to właśnie zidentyfikowanie istotnych cech walki zbrojnej.

Wyróżnienie zatem teraz istotnych cech walki zbrojnej, które zawarte są w definicji walki zbrojnej, jest w myśl wskazówek metodologów, prezentacją zaledwie hipotez, które zostaną dopiero uzasadnione w dalszych częściach tego rozdziału.

Podane wyżej zastrzeżenie upoważnia autora do sformułowania w tym miejscu następującej definicji: **walką zbrojną** nazywamy taki **rodzaj walki**, w której dochodzi do **starcia (konfrontacji) sił zbrojnych*** (komponentów sił zbrojnych) należących do **dwóch stron*** konfliktu i **zorganizowanego*** wykorzystania przez nie posiadanego **potencjału bojowego*** do pokonania przeciwnika, czyli odniesienia nad nim **zwycięstwa***.

---

⁶⁴ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 37 (podkreślenia aut.).

Podkreślone i wyróżnione gwiazdką (*) zostały cechy **istotne walki zbrojnej**, do których zaliczono: **uczestników**, czyli **siły zbrojne (wojsko)**, **dwustronność**, **zorganizowane** (a więc nieprzypadkowe) **wykorzystanie potencjału bojowego** (to jest broni) oraz **cel**, czyli **pokonanie przeciwnych (wrogich) sił zbrojnych** (a nie ludności cywilnej). Z przedstawionej definicji jednoznacznie wynika, że uczestnikami (stronami) walki zbrojnej są **siły zbrojne**, a ich starcie ma jedynie dwustronny (**dwupodmiotowy**) charakter, w przeciwieństwie na przykład do wojny, w której może występować więcej niż dwie strony konfliktu. Podkreślenia również wymaga **przynależność sił zbrojnych do określonej strony konfliktu**, czyli **podporządkowanie** ich dysponentowi politycznemu (strukturom władzy państwowej itp.).

W świetle powyższych konstatacji zasadne jest twierdzenie, że dla **sił zbrojnych (wojska) udział w walce zbrojnej** stanowi ich podstawowe zastosowanie (zasadnicze przeznaczenie). Warto zatem wyróżnić inne sposoby (zastosowania) wykorzystania armii. Będą one w dalszej części tego opracowania szerzej omówione, a w tym miejscu dla przejrzystości i jasności wyводу wystarczy je tylko wymienić.

W związku z powyższym do dalszych rozpatrywań, na tym etapie przyjmujemy (hipotetycznie), że **siły zbrojne** mogą być w **jakikolwiek sposób** wykorzystane dopiero po uzyskaniu **zdolności bojowej** oraz po osiągnięciu **gotowości bojowej**⁶⁵.

Po spełnieniu powyższego wymagania **dysponent sił zbrojnych** może je użyć (wykorzystać, przeznaczyć) do działań (operacji) **zbrojnych i niezbrojnych**, na przykład misji o charakterze pokojowym itp.

W działaniach o **zbrojnym** charakterze **siły zbrojne** mogą się znaleźć w następującej sytuacji:

(1) uczestniczyć w walce zbrojnej, tj. prowadzić działania (operacje) w różnej skali;

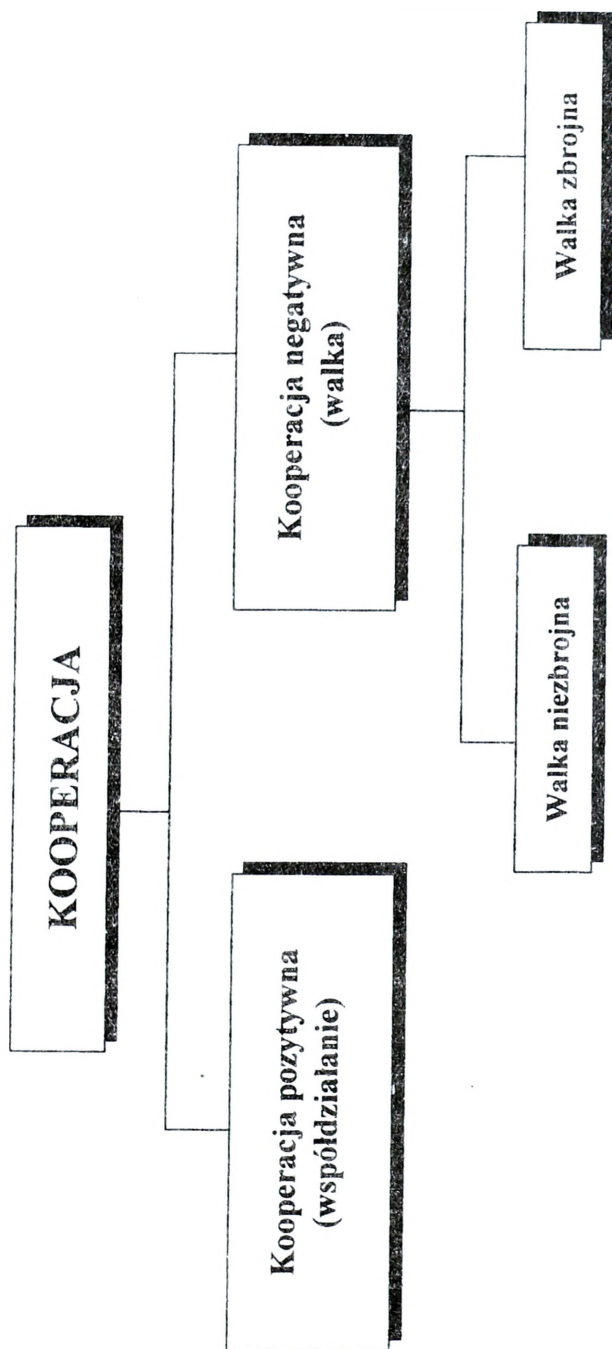
(2) realizować manewr strategiczny w formie przegrupowania (przerzutu, przewozu) strategicznego;

(3) znajdować się w rejonach rozmieszczenia w gotowości do operacyjnego wykorzystania (pogotowie strategiczne).

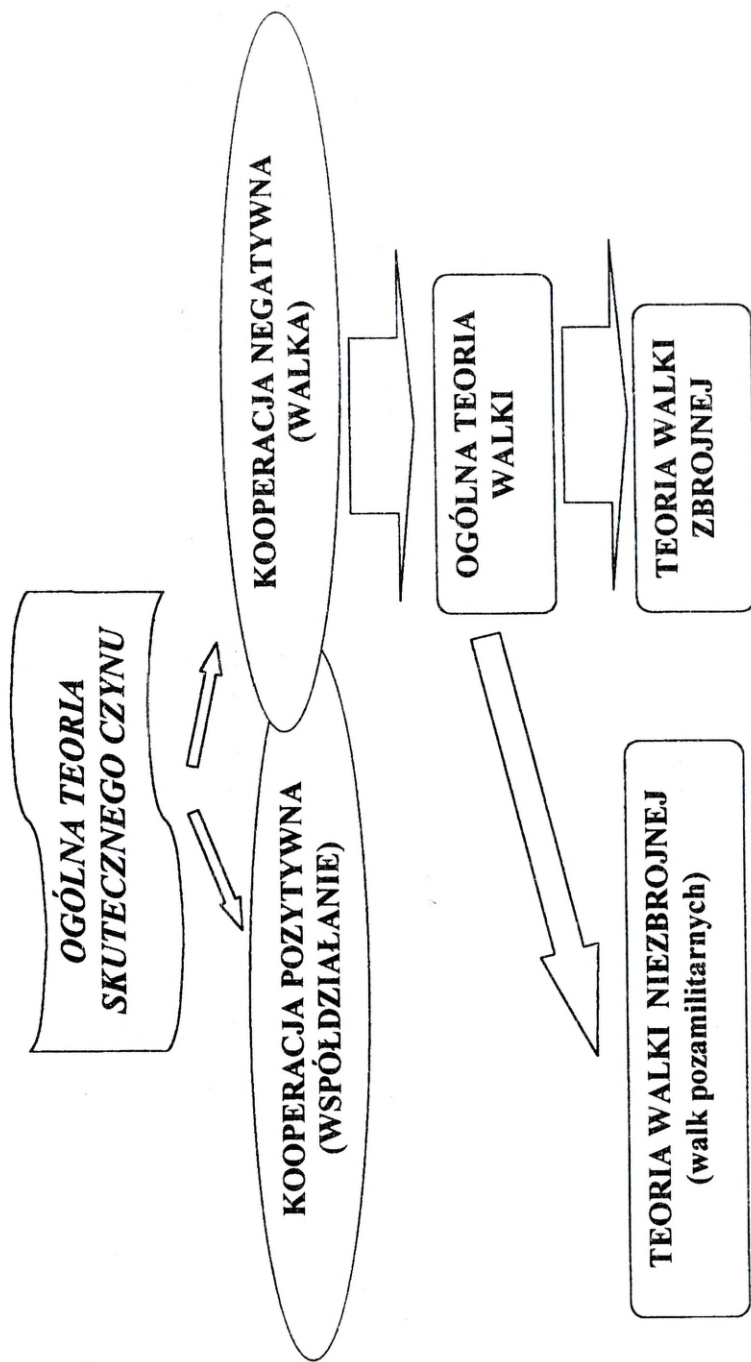
Wymienione wyżej zastosowania sił zbrojnych mogą być w odniesieniu do rodzajów sił zbrojnych (rodzajów komponentów) realizowane

---

⁶⁵ Terminy te charakteryzujące właściwości sił zbrojnych będą zdefiniowane w kolejnej części tego rozdziału.

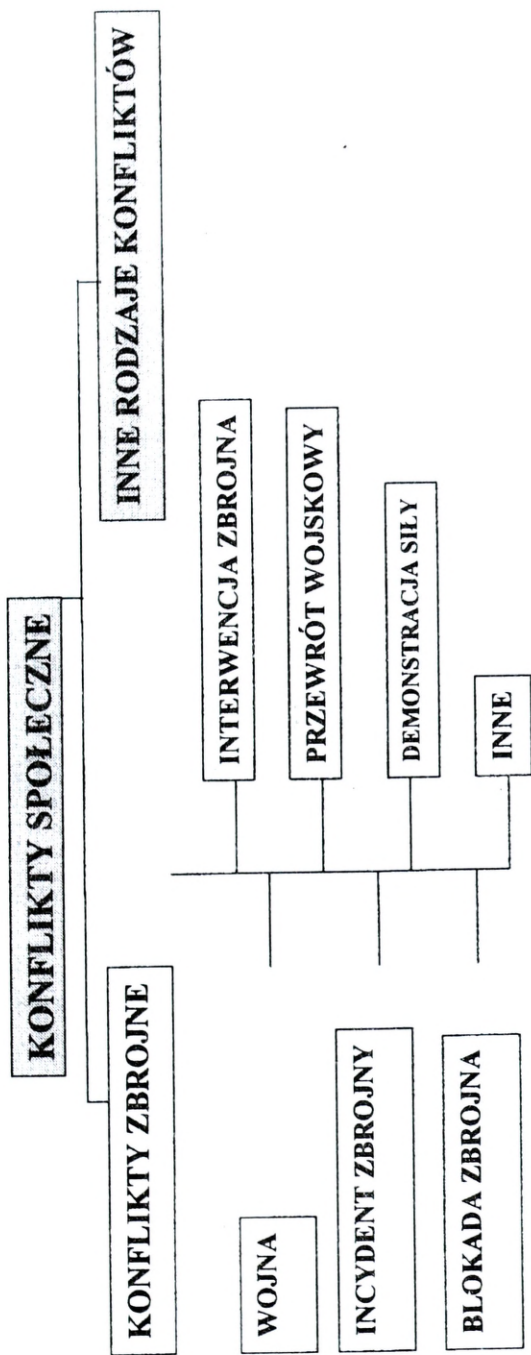

Rysunek 1. Miejsce walki zbrojnej w kooperacji

Źródło: M. Krauze, B. Szulc, S. Korzeniowski: *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 2000, cz. I, s. 112.

Rysunek 2. Prakseologiczne ujęcie teorii walki zbrojnej

Konflikt zbrojny – sprzeczność powstała między państwami rozwiązywana przy wykorzystaniu sił zbrojnych, stosujących przemoc zbrojną. (*Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 37)
 Uwaga: pojęcie konflikt zbrojny w znaczeniu szerokim usankcjonowano w prawie międzynarodowym.

Źródło: W. Lidwa: *Współdziałanie wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej w działaniach na obszarze kraju*, Warszawa 1999, s. 88.

Rysunek 3. Prakseologiczne ujęcie wojny

WALKA (szt. woj.)

- 1) zorganizowane starcie zbrojne wojujących; wszelka akcja sił zbrojnych stron przeciwnych, z których każda dąży do zniszczenia nieprzyjaciela dostępnymi jej środkami rażenia (walki);
- 2) starcie zbrojne na szczeblu taktycznym (pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych), starcie zbrojne na szczeblu operacyjnym (strategicznym) nosi nazwę bitwy.

Źródło: *Mała encyklopedia wojskowa. Warszawa 1971*

WALKA

Zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron (od pojedynczego żołnierza do związku taktycznego włącznie), dążących do osiągnięcia różnych, niezgodnych celów, zadań, zamierzeń, usiłujących siłą, przede wszystkim zbrojnie oraz podstępem przeskoczyć sobie wzajemnie (rozbić, zniszczyć, obezwładnić).

Źródło: *Leksykon wiedzy wojskowej. Warszawa 1979*

WALKA ZBROJNA

Całokształt przedsięwzięć realizowanych w czasie działań wojennych przez siły zbrojne przy użyciu broni.

Źródło: *Leksykon wiedzy wojskowej. Warszawa 1979*

Rysunek 4. Przykładowe definicje walki (walki zbrojnej) funkcjonujących w polskim piśmiennictwie

WALKA ZBROJNA

rodzaj walki polegający na prowadzeniu działań, których celem jest zniszczenie (obezwładnienie) przeciwnika przy wykorzystaniu broni.

Źródło: *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996*

WALKA ZBROJNA

to bezpośrednie starcie zgrupowań wojsk, to wzajemne destrukcyjne oddziaływanie za pomocą posiadanych środków rażenia, to przedewszystkim fizyczne niszczenie i psychologiczne obezwładnianie przeciwnika, jako przeszkody na drodze do celu.

Źródło: *S. Koziej Teoria sztuki wojennej. Warszawa 1993*

WALKA

to starcie zbrojne w skali taktycznej.

Źródło: jw.

WALKA ZBROJNA

w sensie najbardziej ogólnym, to cały system różnorodnych czynników i warunków wzajemnie od siebie zależnych, a ujawniających się trwania zbrojnych działań wojennych i w przygotowaniu do nich.

Źródło: *M. Krauze, B. Szulc, S. Korzeniowski: Teoria sztuki wojennej. Warszawa 2000*

Rysunek 5. Przykładowe definicje walki (walki zbrojnej) funkcjonujących w polskim piśmiennictwie

– ciąg dalszy

w różnej kolejności. Warto jednak zauważyć, że drugie i trzecie zastosowanie stanowią etapy, które mogą poprzedzać udział w walce zbrojnej. Pamiętać przy tym należy, że zdecydowany i szybki przerzut sił zbrojnych do rejonu konfliktu może doprowadzić nawet do jego zażegnania, a tym samym ryzyko związane z prowadzeniem walki zbrojnej zostanie wyeliminowane⁶⁶.

W podsumowaniu zatem podkreślić należy, że choć teoretycznie **walka zbrojna** stanowi **jeden ze sposobów rozwiązywania konfliktów**, to we współczesnych warunkach jest to bardzo **ryzykowny sposób** dla każdej strony. Stąd, **potencjalizacja walki zbrojnej** stanowi aktualnie istotny czynnik strategicznego oddziaływania na przeciwnika.

W myśl postanowień międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych walka zbrojna jest legalna pod warunkiem przestrzegania obowiązujących przepisów. Współcześnie zmierzają one generalnie w kierunku jak największego ograniczenia, a w przyszłości wyeliminowania stosowania sił zbrojnych do rozwiązywania sporów pomiędzy państwami. Należy odróżnić także **legalność konfliktu zbrojnego od przestrzegania norm** w zakresie **sposobów prowadzenia walki**. Legalność bowiem konfliktu nie przesądza z góry zgodności działań zbrojnych w toku walki z obowiązującymi regulami, natomiast samo przestrzeganie reguł walki przez daną stronę, która wszczęła nielegalnie konflikt, nie nadaje cech legalności takiemu rozpoczęciu konfliktu.

3.2. Warunki walki zbrojnej

Pierwszą istotną właściwością (cechą) walki zbrojnej, w myśl przedstawionej w poprzednim podrozdziale definicji, są jej **uczestnicy**, czyli **siły zbrojne**. Rozpatrując zależność zjawiska walki zbrojnej od jej uczestników w kategoriach związku przyczynowego jest oczywiste, że zdarzeniem wcześniejszym jest powołanie (zorganizowanie) sił zbrojnych. Oznacza to, że **warunkiem niezbędnym** (koniecznym) **walki zbrojnej są siły zbrojne**, czyli wojsko (armia).

Organizacja wojskowa nie jest strukturą samorodną, lecz wyodrębnioną przez określony podmiot polityczny, który uogólniając nazywamy **strategicznym dysponentem sił zbrojnych**. Pod tym poję-

---

⁶⁶ Takie są założenia koncepcji strategicznej – przeciwkoncentracji.

ciem rozumiemy władców, monarchów, urzędników sprawujących zwierzchnią władzę nad wojskiem, którą historycznie odzwierciedlała funkcja **wodza naczelnego**, czyli osoby **wiodącej wojsko do walki (na pole bitwy)**⁶⁷. W tym miejscu trzeba podkreślić, że potocznie często utożsamia się *wodzów* z *dowódcami wojskowymi*, co jest wyrazem niezrozumienia różnicy pomiędzy strategią a taktyką. **Wódz** stoi bowiem w hierarchii władzy **nad wojskiem (armią)**, natomiast **dowódcy** (wszystkich szczebli dowodzenia) są **integralną częścią struktur wojskowych**, tj. pododdziałów, oddziałów, związków i rodzajów sił zbrojnych. Zadaniem wodza jest umiejętne wykorzystanie sił zbrojnych do realizacji celów strategicznych w czasie wojny (pokoju), natomiast zadaniem dowódców jest kierowanie wojskami w walce zbrojnej. Wymagania wobec dowodzenia w walce wynikają z charakteru bezwzględnego starcia zbrojnego, stąd **dowódcy wojskowi** dysponują największą władzą, jaką może sprawować jeden człowiek wobec drugiego człowieka – **prawem wydawania rozkazów wojskowych**⁶⁸ podległym żołnierzom. Znane są w historii liczne przypadki przyjmowania przez różnych wodzów funkcji dowódczych i stopni wojskowych, a tym samym uzyskiwania uprawnień do wydawania rozkazów wojskowych. Współcześnie **rozdzielenie funkcji wojskowych i kierowania strategicznego** stanowi **standard** w państwach demokratycznych. Opierając egzemplifikację tych zależności na najbardziej rozwiniętych demokracjach rolę wodza, zwierzchnika sił zbrojnych sprawuje **prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki**, natomiast dla zapewnienia przestrzegania zasady **jedności dowodzenia** wyznacza on dowódców strategicznych – **głównodowodzących** (ang. commander in chief – CINC) w poszczególnych regionach strategicznych.

Przedstawione wyżej przykłady ilustrują zależności pomiędzy ogniwami kierowania strategicznego a siłami zbrojnymi, które są „narzędziem” w rękach kierownictwa politycznego państwa, zwykle naczelnymi organów władzy wykonawczej, np. prezydenta, premiera itp. Pokazują one także strategiczny wymiar warunków niezbędnych dla wystąpienia zjawiska walki zbrojnej.

---

⁶⁷ Termin strategia wyprowadza się z greckiego „strategos” od: „stratos” – wojsko, „agein” – prowadzę.

⁶⁸ Rozkaz wojskowy stanowi samodzielną kategorię prawną.

Instrumentalny charakter oraz przeznaczenie sił zbrojnych odzwierciedla najlepiej twierdzenie generała Carla von Clausewitza: „*żołnierza powołuje się pod broń, odziewa, uzbraja, ćwiczy – śpi on, je, pije i maszeruje tylko po to, aby się bił we właściwym miejscu i we właściwym czasie*”⁶⁹.

Współczesna definicja sił zbrojnych (lub zamiennie wojska, armii) równie precyzyjnie określa ich przeznaczenie, podkreślając, że są to: „*siły i środki wydzielone przez państwo do zabezpieczenia jego interesów i prowadzenia walki zbrojnej, ujęte w całość organizacyjną składającą się z różnych pod względem rodzaju i wielkości jednostek i związków. Siły zbrojne dzielą się zwykle na poszczególne rodzaje sił zbrojnych, w skład których wchodzi rodzaje wojsk i służb*”⁷⁰.

Przedstawiona wyżej definicja sił zbrojnych (wojska) została przyjęta do dalszych rozważań jako kolejne założenie do koncepcji walki zbrojnej. Przez dysponenta sił zbrojnych (strategiczne kierownictwo) rozumiemy natomiast naczelny organ władzy politycznej, który organizuje (tworzy) siły zbrojne i wydziela je do realizacji celów strategicznych państwa (narodu).

Jednym z zastosowań sił zbrojnych jest, jak już wspomniano, walka zbrojna. Zanim jednak siły zbrojne będzie można w jakikolwiek sposób wykorzystać muszą one posiadać określone właściwości. Celem zabiegów badawczych było zidentyfikowanie i precyzyjne zdefiniowanie tych specyficznych cech sił zbrojnych.

Powyższe zadanie na pozór wydaje się łatwe, gdyż organizacja wojskowa to najbardziej konserwatywna struktura społeczna i jednocześnie najbardziej sformalizowana. Trudność polegała na wyróżnieniu takich cech, które dotyczą wszystkich rodzajów sił zbrojnych, wszystkich państw, zarówno starożytnych, jak i współczesnych, a także przyszłych struktur wojskowych. Stąd, konieczny okazał się wysoki poziom uogólnienia właściwości sił zbrojnych, zgodny jednocześnie z historycznie uwarunkowaną praktyką dowodzenia wojskowego.

W świetle wyżej wymienionych uwarunkowań zostały zidentyfikowane następujące właściwości sił zbrojnych: zdolność bojowa, gotowość bojowa oraz możliwości bojowe, czyli potencjał bojowy.

⁶⁹ C. Clausewitz, *O wojnie*, s. 36 (podkreślenia aut.).

⁷⁰ *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1971, t. 3, s. 151 (podkreślenia aut.).

Doprowadzenie sił zbrojnych do uzyskania zdolności bojowej jest pierwszoplanowym zadaniem organizatora (dysponenta) sił zbrojnych. Istota tego procesu polega na połączeniu **dwóch elementów**: człowieka-**żołnierza** i **broni** (uzbrojenia) w **jednej strukturze**.

Podkreślić należy, że miano **żołnierza**, członka sił zbrojnych (wojska) uzyskuje człowiek (obywatel) powołany do pełnienia **zaszczytnej** służby wojskowej, jego wyróżnikiem jest mundur wojskowy, który symbolizuje przynależność do określonego dysponenta (strony) politycznego, najczęściej państwa⁷¹.

Proces tworzenia sił zbrojnych oparty jest na przepisach obowiązującego w danym państwie prawa. Warunkiem zorganizowania sił zbrojnych jest **dysonowanie ludźmi**, których do służby wojskowej powołuje najczęściej administracja państwowa oraz **uzbrojeniem (bronią)**, które zgromadzone jest w jednostkach wojskowych. Jednostki wojskowe są tworzone w procesie, który tradycyjnie nosi nazwę **formowania**. Odbywa się on zwykle w oparciu o rozkaz organizacyjny, w którym ujęty jest **etat jednostki** formowanej. **Etat** to dokument, w którym wyszczególniony jest skład i stan danej jednostki, z wymienieniem liczby stanowisk służbowych i przynależnego do nich uzbrojenia (wyposażenia). Liczba ludzi i sprzętu bojowego ujętego w etacie odzwierciedla etatowy stan bojowy danej jednostki, przy czym zwykle stan bojowy na czas „W” odpowiada potrzebom bojowego zastosowania danej jednostki. Jeżeli stan ewidencyjny danej jednostki, tj. stan rzeczywistego uzupełniania w ludzi i sprzęt bojowy pokrywa się ze stanem etatowym wówczas można powiedzieć, że uzyskała ona **pełną zdolność bojową**, tzn. że jest „ukompletowana” w 100% lub że jej **stan bojowy** wynosi 100%.

W okresie pokoju zwykle nie utrzymuje się pełnych stanów bojowych i jednostki funkcjonują w oparciu o etaty czasu „P”, a doprowadza się je do stanu „W” w procesie tzw. **mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych**. Mobilizacja sił zbrojnych to niezwykle doniosła decyzja o strategicznym znaczeniu, stąd rozwinięcie to zwykle określa się jako pierwszy etap **rozwinięcia strategicznego**, tj. **rozwinięcia sił zbrojnych do wojny** (do etatów czasu wojennego). Warto przy tym zaznaczyć, że w stosunkach międzynarodowych ogłoszenie mobiliza-

---

⁷¹ Współcześnie tworzone są siły zbrojne (międzynarodowe), które działają pod flagą organizacji międzynarodowych, np. ONZ.

cji powszechnej może stanowić w myśl przepisów prawa konfliktów zbrojnych akt upoważniający drugą stronę do wypowiedzenia wojny (łac. casus belli).

W podsumowaniu rozpatrywań dotyczących **zdolności bojowej** sformułować można następujące twierdzenia:

(1) **Żołnierz** (pododdział, oddział, związek), aby walczyć **musi mieć czym walczyć**, tzn. musi otrzymać do ręki **broń**;

(2) **Zdolność bojową** siły zbrojne **uzyskują** w procesie formowania, a następnie mobilizacyjnego rozwinięcia;

(3) **Stan zdolności bojowej** jednostek sił zbrojnych odzwierciedla tzw. **stan bojowy**, który jest ilościowym (procentowym) wskaźnikiem stopnia jej „ukompletowania” w ludzi i sprzęt bojowy;

(4) **Utrata zdolności bojowej** następuje przede wszystkim w walce zbrojnej, w **wyniku zadanych** przez przeciwnika **strat** w sile żywej i sprzęcie bojowym, zwykle ponad 50% stanu bojowego;

(5) **Zdolność bojową** siły zbrojne odtwarzają w sposób systemowy w procesie uzupełnień jednostek wojskowych.

Współcześnie w systemie dowodzenia sił zbrojnych NATO sprawy **zdolności bojowej** znajdują się na **pierwszym miejscu** – G(S)1, odpowiadając tym samym na zasadnicze pytania: **kto i czym ma pobić przeciwnika?**

Podkreślić należy, że doprowadzenie sił zbrojnych do **odpowiedniego stanu zdolności bojowej** i ich uzupełnianie to podstawowy obowiązek kierownictwa strategicznego, który stanowi **warunek niezbędny** (konieczny) do wystąpienia **zjawiska walki zbrojnej**.

Dysponowanie bronią przez żołnierza nie przesądza jednak jeszcze o efektywności jej wykorzystania. Zależy ona przede wszystkim od nabywania przez żołnierzy odpowiednich umiejętności w posługiwaniu się bronią, a także od zapewnienia im warunków jej użycia, głównie zaopatrzenia w amunicję i materiały pędne. Umiejętności nabywa żołnierz w procesie **szkolenia bojowego**, natomiast pozostałe warunki efektywnego wykorzystania broni zapewnia zabezpieczenie logistyczne.

Scharakteryzowane wyżej wymagania określa się w terminologii wojskowej mianem **gotowości bojowej**.

Gotowością bojową nazywamy taką właściwość sił zbrojnych, która określa, w **jakim czasie** żołnierz (pododdział, oddział, związek) może być użyty (zastosowany) w walce zbrojnej to znaczy do realizacji zadań bojowych.

Wymaganie gotowości bojowej można zatem lapidarnie sformułować następująco: **żołnierz**, aby walczyć (wziąć udział w walce) **musi umieć posługiwać się bronią** oraz mieć zapewnione warunki niezbędne do jej sprawnego użycia.

Przez wymienione wyżej **warunki użycia** broni rozumiemy także **walory psychiczne**, które obok fizycznego przygotowania żołnierza do walki zbrojnej w sposób zasadniczy określają zarówno **gotowość bojową** w wymiarze jednostkowym, jak i zbiorowym.

Zaznaczyć należy, że potocznie często mamy do czynienia z utożsamianiem zdolności i gotowości bojowej, stąd podkreślenia wymagają różnice pomiędzy tymi właściwościami. Świadczą o nich takie twierdzenia:

(1) Gotowość bojową uzyskują siły zbrojne przede wszystkim w procesie szkolenia bojowego;

(2) Gotowość bojową siły zbrojne **tracą** w wyniku normalnej eksploatacji ludzi i sprzętu bojowego (a nie w wyniku oddziaływania przeciwnika);

(3) **Odtwarzanie gotowości** bojowej ma miejsce zarówno w okresie poprzedzającym walkę, jak i podczas prowadzenia walki zbrojnej i polega na realizacji przedsięwzięć głównie organizacyjnych (postojów, odpoczynków, uzupełnieniu amunicji i MPS itp.).

Istotna różnica pomiędzy **zdolnością bojową** a **gotowością bojową** polega również na tym, że **dowódca** jednostki (żołnierz) **nie ma bezpośredniego wpływu na stan zdolności bojowej**, jest to uwarunkowanie typu strategicznego, natomiast realizacja zadań w zakresie osiagania określonego **stopnia gotowości** bojowej znajduje się w gestii dowódcy i stanowi podstawową funkcję **pionu operacyjnego**, w systemach dowodzenia NATO – G3. Posiadanie określonego **stopnia gotowości bojowej** jest zatem uwarunkowaniem typu operacyjnego, tzn. związanym z bezpośrednim uczestnictwem w walce zbrojnej. **Osiągnięcie gotowości bojowej** oznacza, że żołnierz (pododdział, oddział, związek) może przystąpić do wykonania określonego **zadania bojowego**.

W ten sposób zbliżyliśmy się do niezwykle istotnego pojęcia związanego z walką zbrojną – **zadania bojowego**. Jego definicja od wielu lat funkcjonuje w słownikach terminów wojskowych i encyklopediach, a jej treść w pełni przystaje do systemu pojęć ujętych w koncepcji, stąd tytułem przypomnienia podkreśla się, że: **zadaniem bo-**

owym nazywamy – „*cel, który ma być osiągnięty w określonym terminie, przez żołnierza, pododdział, oddział lub związek podczas walki (bitwy) lub innych działań w warunkach bojowych. Treść i termin wykonania zadania bojowego określa przełożony...*”⁷². Realizacja zadań bojowych polega na wykorzystywaniu zdolności bojowych sił zbrojnych. Ich zakres (wielkość) zależy jednak od **możliwości bojowych**, które określamy także **potencjałem bojowym**.

Pomiędzy pojęciami „**zadanie bojowe**” a „**możliwości bojowe**” wprowadzamy w związku z powyższymi założeniami następującą zależność:

- **zadania bojowe** (sensu stricto), polegające na **rażeniu** (niszczeniu, obezwładnianiu) przeciwnika **uderzeniami** wykonywanymi przy zastosowaniu broni, mogą realizować tylko te siły zbrojne, które **posiadają możliwości bojowe**.

Pojęcie **możliwości bojowe** (**potencjał bojowy**) ma w tej koncepcji walki zbrojnej znaczenie podstawowe, stąd jego treść w procesie badawczym stanowiła przedmiot wszechstronnych analiz i ocen. Doprowadziły one do następujących wniosków:

(1) **Możliwości bojowe** (**potencjał bojowy**) określają **jakościowe właściwości sił zbrojnych**;

(2) **Możliwości bojowe** stanowią **cechę systemową sił zbrojnych**, tj. głównego czynnika operacyjnego;

(3) **Możliwości bojowe** określają przede wszystkim **właściwości broni (uzbrojenia)** znajdującej się w wyposażeniu żołnierza (pododdziału, oddziału, związku).

W świetle powyższych konstatacji do dalszych rozpatrywań przyjęto uznanie prawdziwości następującej tezy:

Potencjał bojowy (**możliwości bojowe**) **posiadają siły zbrojne** (komponent sił zbrojnych) tylko wówczas, gdy w ich **stanie bojowym** znajduje się co najmniej **jeden żołnierz** wyposażony w **broń** przeznaczoną do wykonania **uderzenia na przeciwnika**.

Z powyższego twierdzenia wynika także, że **posiadanie potencjału bojowego** jest **warunkiem prowadzenia walki zbrojnej** przez siły zbrojne przynależne do stron konfliktu.

---

⁷² Por. *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1971, t. 3, s. 588 (podkreślenia aut.).

W świetle przedstawionych uogólnień łatwo dostrzec, że kategoria **potencjału bojowego** (możliwości bojowych) oznacza (wyraża) **wartość bojową** danego żołnierza (pododdziału, oddziału, związku), która wynika głównie z **właściwości broni**, która znajduje się w ich dyspozycji. Podkreślić przy tym należy, że, jak już poprzednio przedstawiliśmy, wyposażenie w **broń** odbywa się w procesie osiągania **zdolności bojowej**, który znajduje się w gestii kierownictwa strategicznego. Stąd, żołnierz nie ma wpływu na jakość i ilość broni (uzbrojenia), którą mu się przydziela, lecz jedynie na jej efektywne wykorzystanie w walce zbrojnej.

Pojęcie możliwości bojowych (potencjału bojowego) zostało między innymi wprowadzone po to, aby odpowiedzieć na pytanie: **czy żołnierz wyposażony w określoną broń ma szanse pokonać przeciwnika**, który również dysponuje bronią. Stąd wynikają wnioski, że po pierwsze:

– **żołnierz (pododdział, oddział, związek), aby zwyciężyć w walce zbrojnej musi posiadać odpowiednie możliwości bojowe**, tzn. takie, które zapewnią mu co najmniej równe szanse w starciu z przeciwnikiem, a po drugie:

– **podejmowanie walki zbrojnej przy znaczących różnicach potencjału bojowego nie ma sensu**, wobec tego istnieje **konieczność** ciągłego dostosowania własnych możliwości do możliwości sił zbrojnych potencjalnego przeciwnika (tzw. wyścig zbrojeń jest obiektywną koniecznością do czasu całkowitego rozbrojenia).

Zadanie wyposażenia sił zbrojnych w **broń** o odpowiednich parametrach technicznych, które zapewnią im możliwości bojowe dorównujące siłom potencjalnego przeciwnika, spoczywa na dysponencie sił zbrojnych, czyli kierownictwie strategicznym. **Dysponowanie** siłami zbrojnymi dostosowanymi do powyższych wymagań w zakresie ich możliwości bojowych stanowi, w świetle powyższych twierdzeń, **warunek podstawowy wystąpienia zjawiska walki zbrojnej**.

Powyższy warunek jest w praktyce spełniany przez **decyzje strategiczne o zorganizowaniu**, a następnie o ewentualnym **wydzieleniu sił zbrojnych** (komponentów sił zbrojnych) do przygotowania i prowadzenia różnych form walki zbrojnej.

Istnienie sił zbrojnych pozwala na wykorzystanie ich w walce zbrojnej, tzn. że **siły** te stanowią **czynnik operacyjny**, którego **wartość bojową** mierzymy **wielkością potencjału bojowego**. Ocena

możliwości bojowych przeciwnika oraz wojsk własnych stanowi najważniejsze przedsięwzięcie w procesie podejmowania decyzji o walce. Stąd, w praktyce dowodzenia stosowane są różne metody obliczania i porównywania potencjałów bojowych sił zbrojnych. Na przykład w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku do SZ RP wprowadzono: *Uniwersalną metodykę oceny wartości bojowej uzbrojenia oraz potencjału bojowego związków taktycznych i operacyjnych sił zbrojnych*.

Pojęcie **potencjału bojowego**, w przeciwieństwie do **potencjału wojennego** i **wojskowego** nie doczekało się jeszcze oficjalnej definicji, stąd dla potrzeb koncepcji przyjęto następujące, ogólne znaczenie tego terminu: **potencjał bojowy (możliwości bojowe)** odzwierciedla(ją) wartość bojową komponentu sił zbrojnych wydzielonego przez kierownictwo strategiczne do realizacji ściśle określonego celu strategicznego (zadania bojowego)⁷³.

W tym kontekście – **potencjał bojowy** – to ta część **potencjału wojskowego** (w wymiarze rzeczowym), która została określone dowódcy operacyjnemu przydzielona do wykonania zadania bojowego (do osiągnięcia określonego celu strategicznego).

Rozważania dotyczące potencjału bojowego dotyczą broni, stąd niezbędne jest również precyzyjne i jednocześnie ogólne zdefiniowanie tego terminu. W większości analizowanych w procesie badawczym określeń tego narzędzia walki akcentowane są jego właściwości zaczepne i niszczące. W związku z tym, wykorzystując wyjaśnienie tego terminu zawarte w *Encyklopedii wojskowej* pod redakcją mjr. Ottona Laskowskiego opracowano następujące nowe definicje.

(1) **Bronią** nazywamy urządzenie techniczne (aparaturę) służące do **zadawania i odpierania** uderzeń (ciosów).

(2) **Broń**, która umożliwia zwiększenie siły (mocy) oraz zasięgu uderzenia nazywamy **zaczepną**.

(3) **Broń**, która osłabia i przeciwdziała uderzeniom przeciwnika nazywamy **ochronną** (staropol. – odporną).

Współcześnie, wskutek niezwykle dynamicznego postępu technicznego, mamy do czynienia z systemami broni (uzbrojenia), które odznaczają się bardzo skomplikowanymi podsystemami, np. naprowadzania na cel. W tej sytuacji prowadzenia uogólnionego porówna-

---

⁷³ Szerzej zagadnienie potencjałów opracowano w pracy autora pt. *Koncepcja rozwinięcia sił zbrojnych do połączonej operacji obronnej*, Warszawa 2000.

nia potencjałów bojowych ma wartość tylko szacunkową, a praktycznie dla każdej specjalistycznej właściwości broni zaczepnej niemal jednocześnie konstruowane są odpowiednie „antybronie”. Podkreślić także należy, że problem braku tzw. „rekompensowalności” potencjałów bojowych dotyka współcześnie nie tylko rodzaje sił zbrojnych, ale także rodzaje wojsk i służb.

W podsumowaniu rozpatrywań poświęconych **potencjałowi bojowemu** przypomnieć należy, w myśl przyjętych w tej koncepcji walki założeń, że **posiadają go tylko żołnierze (pododdziały, oddziały, związki)**, które **dysponują bronią służącą do zadawania uderzeń, tzn. bronią zaczepną**⁷⁴. Reasumując możemy stwierdzić, że pierwszym warunkiem wystąpienia zjawiska walki zbrojnej jest wykonanie przez organ kierowania strategicznego podstawowego zadania – wydzielenia określonego komponentu sił zbrojnych do realizacji określonego celu strategicznego.

Warunkiem wykonania tego zadania jest zorganizowanie zawczasu przez organ kierowania strategicznego **systemu dowodzenia siłami zbrojnymi**. W systemie dowodzenia siłami zbrojnymi najwyższym ogniwem są **dowódcy strategiczni**, którym stosownie do **ustalonych celów strategicznych** wydziela (przydziela) lub przeznacza określone komponenty sił zbrojnych.

Walka zbrojna nie jest jednak zjawiskiem zachodzącym w próżni, stąd na organie kierowania strategicznego spoczywa kolejny obowiązek – **określenia miejsca (przestrzeni)** do jej prowadzenia.

Historycznie utrwalonym miejscem walki zbrojnej było **pole bitwy** (ang. battle area), jednak współcześnie wskutek zwiększenia zasięgu (donośności) broni zaczepnej nastąpiło gwałtowne jego „rozszerzenie”. Doprowadziło to do **zrównania „pola walki” w wymiarze strategicznym z teatrem działań wojennych**. Stąd obecnie **największym obszarem przeznaczonym do prowadzenia walki zbrojnej jest teatr działań wojennych (TDW)**.

Wyróżniamy lądowe, morskie lub mieszane teatry działań wojennych, które obejmują również przestrzeń powietrzną. W przyszłości przewiduje się, że teatrem działań wojennych będzie także przestrzeń

---

⁷⁴ Wyeliminowanie broni zaczepnych to jedna z koncepcji rozbrojeniowych, zmierzających do ograniczenia wystąpienia zjawiska walki zbrojnej w skali globalnej (obustronnego uderzenia raketowego z głowicami jądrowymi).

kosmiczna. Mimo czynionych prób demilitaryzacji kosmosu, światowe mocarstwa organizują struktury dowodzenia oraz przygotowują siły i środki do działania w tym wymiarze.

W praktyce dowodzenia strategicznego w wymiarze globalnym, na przykład sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych, nowym rozwiązaniem są tzw. „**regiony strategiczne**”, które stanowią obszary odpowiedzialności dowódców połączonych sił zbrojnych (ang. area of responsibility). Dowódcy regionalnemu podporządkowane są komponenty wszystkich rodzajów sił zbrojnych przeznaczonych do działania w danym obszarze operacyjnego przeznaczenia. Dla zapewnienia przestrzegania zasady jedności dowodzenia wprowadzono m.in. w siłach zbrojnych USA oraz w NATO instytucję głównodowodzącego (commander in chief – CINC). Zaznaczyć także należy, że w praktyce dowodzenia niektórych państw, w tym także USA stosowana jest nietypowa terminologia, w której m.in. „*teatrem wojny*” określa się obszar przeznaczony do zbrojnych działań wojennych, czyli w pewnym sensie *teatr działań wojennych*. Jest to zgodne z ogólną tradycją amerykańską, gdzie walkę zbrojną określa się mianem „wojny” w ujęciu generała Clausewitza.

W związku z tym, że kategoria – „teatr działań wojennych” – funkcjonuje w przepisach międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, uznajemy ten termin jako odpowiadający nazwie – **największego obszaru wyznaczonego do prowadzenia walki zbrojnej** (dla zbrojnych działań sił zbrojnych). Zaznaczyć jednak należy, że współcześnie w praktyce teatry działań wojennych mogą pokrywać się z teatrem wojny. Będzie to oczywiście sprzeczne z teorią w takim co najmniej stopniu jak z instynktem samozachowawczym człowieka, stąd mamy nadzieję, że do tego nie dojdzie. Nie będziemy wówczas mówili o walce zbrojnej, lecz po prostu o samozagładzie. Nasuwa się zatem bardzo istotny wniosek, że możliwość prowadzenia walki zbrojnej stanowi w istocie świadectwo dobrej koniunktury w stosunkach międzynarodowych, co potwierdziło między innymi **wprowadzenie sztuki operacyjnej** do doktryny Stanów Zjednoczonych w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku, czyli w okresie odprężenia między Wschodem a Zachodem.

Powyższa konstatacja skłania również do stwierdzenia, że **walka zbrojna jako zjawisko społeczne** jest historycznie uwarunkowana nie tylko w odniesieniu do form jej prowadzenia, lecz również w zakresie

wykorzystywania jako sposób rozwiązywania konfliktów. Obserwacja współczesnych konfliktów zbrojnych zdaje się w pełni taki punkt widzenia potwierdzać.

W podsumowaniu rozpatrywań **drugiego czynnika operacyjnego**, jakim jest **miejsce (przestrzeń)**, trzeba jednoznacznie stwierdzić, że zapewnienie (wyznaczenie) miejsca prowadzenia różnorodnych form walki zbrojnej stanowi drugi podstawowy obowiązek kierownictwa strategicznego. Również zadaniem tego kierownictwa jest przygotowanie politycznych i materialnych warunków do rozbudowy przewidywanego teatru działań bojowych pod względem infrastruktury operacyjnej (rozbudowa stałych stanowisk dowodzenia, systemu rozpoznania, baz, magazynów itp.). **Realizacja** tych przedsięwzięć będzie jednak zwykle przebiegała w **myśl założeń (wymagań)** planu operacyjnego danego **dowódcy teatru**.

Trzecim czynnikiem, którym dysponuje kierownictwo strategiczne jest **czas**. W myśl założeń koncepcji **czas** traktujemy jako **nierekompensowalny czynnik operacyjny**. Zwracał uwagę na tę jego właściwość już Napoleon, który twierdził, że można przegrywać bitwy i stracić twierdze, lecz nie wolno tracić czasu.

W procesie badawczym wypracowano w stosunku do tego czynnika następujące twierdzenia:

(1) Każdą **formę walki zbrojnej** określają ramy czasowe (czas trwania);

(2) Kierownictwo strategiczne określa wymagania czasowe (terminy) przygotowania i prowadzenia operacji (kampanii);

(3) Podstawową formą zastosowania **czynnika czasu** jest doprowadzenie i utrzymanie sił zbrojnych w **gotowości bojowej**;

(4) Organizacja systemu wprowadzania odpowiednich stopni gotowości bojowej w poszczególnych jednostkach wojskowych jest zadaniem kierownictwa strategicznego sił zbrojnych;

(5) Stopień **gotowości bojowej** jest to właściwość danej struktury sił zbrojnych, która wskazuje, w **jakim czasie** daną jednostkę można operacyjnie (tzn. do wykonania zadań bojowych) użyć (zastosować).

Siły zbrojne, które są przeznaczone do wykonywania zadań strategicznych, np. strategiczne siły jądrowe są z reguły **operacyjnie roz-**

winięte⁷⁵ (na stanowiskach startowych) już w okresie pokoju i utrzymywane na odpowiednio wysokim poziomie gotowości bojowej.

Siły lądowe, zwykle w małym procencie są w pełni rozwinięte mobilizacyjnie i najczęściej przebywają w okresie pokoju z dala od rejonów **operacyjnego przeznaczenia**. Od systemu wprowadzenia wyższych stopni (stanów) gotowości bojowej zależy zatem czas, w jakim siły te mogą wejść do walki. Ponadto uwzględnić należy czas potrzebny na ich **przegrupowanie, przerzut lub przewóz** do rejonu operacyjnego przeznaczenia.

Siły powietrzne są współcześnie tym rodzajem sił, które ze względu na warunki operacyjnego rozwinięcia, a także możliwości bojowe, głównie manewrowe i ogniowe, zapewniają bardzo szybką reakcję bojową.

W świetle przedstawionych uwarunkowań walki zbrojnej można zauważyć, że dotyczą one **strategicznego dysponenta**, czyli organu **kierowania siłami zbrojnymi**.

Do głównych zadań kierownictwa strategicznego w zakresie zapewnienia warunków do prowadzenia operacji (walki zbrojnej) należy:

(1) określenie **celów strategicznych (zadań bojowych)** oraz terminów ich osiągnięcia (realizacji);

(2) zorganizowanie **systemu dowodzenia** wojskami, w tym **wyznaczenie dowódców** strategicznych (odpowiedzialnych za osiągnięcie celów strategicznych);

(3) **wydzielenie** i podporządkowanie odpowiednim dowódcom – **sił zbrojnych** (komponentu sił zbrojnych) stosownie do wyznaczonych im celów (zadań bojowych);

(4) **wyznaczenie obszaru** (rejonu) odpowiedzialności operacyjnej (przeznaczenia operacyjnego) oraz czasowych wymagań w zakresie terminów **rozwinięcia operacyjnego** i osiągnięcia **gotowości do operacji** (działań bojowych).

Oznaczają one, że ilość i jakość wymienionych wyżej operacyjnych czynników, głównie sił, zależy od kierownictwa strategicznego, natomiast dowódca w operacji zbrojnej powinien je w sposób najbardziej efektywny wykorzystać i pokonać przeciwnika przy jak najmniejszych stratach wojsk własnych.

---

⁷⁵ Pojęcie – operacyjne rozwinięcie – będzie szerzej omówione w dalszej części tego rozdziału.

W tym miejscu można nawiązać do **cechy walki zbrojnej** wymienionej w jej definicji, mianowicie **dwustronność**. Jej praktycznym wyrazem są dwie przeciwstawne siły – **wojska własne i przeciwnik** i z tej właściwości starcia konfrontacji wynika, że w określonej walce mogą uczestniczyć siły zbrojne przynależne tylko do **dwóch stron konfliktu**, tj. do dwóch **różnych dysponentów sił zbrojnych**.

Na zakończenie teoretycznych rozpatrywań strategicznych warunków walki zbrojnej, warto skonfrontować przedstawione w koncepcji tezy z postanowieniami prawa międzynarodowego.

Przepisy w zakresie międzynarodowych ograniczeń w prowadzeniu konfliktów zbrojnych stanowią, że:

„Do prowadzenia walki zbrojnej niezbędne jest zaistnienie łącznie następujących elementów składowych:

- (1) wyodrębnienie sił zbrojnych, które przejawiają wolę walki;*
- (2) określenie obszarów, akwenów lub przestrzeni, gdzie mają się toczyć walki zbrojne;*
- (3) posiadanie dozwolonych środków walki zbrojnej;*
- (4) możliwości zastosowania dozwolonych metod walki”⁷⁶.*

Wśród wymienionych wyżej postanowień z łatwością dostrzec można uwarunkowania strategiczne, lecz także zauważyć należy warunki, które mają charakter operacyjny, np. **wola walki**, stosowanie dozwolonych **metod walki**. Warunki te zostaną rozpatrzone w ostatniej części tego rozdziału poświęconej procesowi walki zbrojnej. Dość również należy, że **prawne warunki zastosowania sił zbrojnych** (użycia broni) w walce mają obowiązek określić dysponenti strategiczni. W praktyce dowodzenia NATO stosowane są tzw. **zasady podjęcia walki** (ang. rules of engagement – ROE).

3.3. Formy walki zbrojnej

W praktyce dowodzenia siłami zbrojnymi dominuje jednostronne postrzeganie zjawisk walki zbrojnej, zwykle z punktu widzenia działań wojsk własnych. Dotyczy to zarówno rodzajów działań, jak również ich form organizacyjnych.

---

⁷⁶ T. Leško, *Międzynarodowe ograniczenia w prowadzeniu konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1990, s. 75 (podkreślenia aut.).

Rodzaje działań wyróżnia się ze względu na cel. Generalnie siły zbrojne (wojska) mogą prowadzić działania bojowe i niebojowe. Wśród działań bojowych wyróżnia się powszechnie dwa podstawowe: **natarcie i obronę**. **Celem natarcia** jest zwykle rozbicie określonych sił przeciwnika oraz **opanowanie określonego terenu**, natomiast **celem obrony** jest najczęściej odparcie nacierających sił i **utrzymanie terenu**. Warto przy tym zauważyć, że treść wojskowych definicji rodzajów działań bojowych w pełni koresponduje z postulatami sformułowanymi w ramach ogólnej teorii walki profesora Tadeusza Kotarbińskiego, gdzie pamiętamy, że **naciera strona**, która zmierza do **zmiany zastanego toku zdarzeń** w kierunku **własnego celu walki**.

Poszczególne rodzaje działań jednej strony w walce można obserwować także od ich strony organizacyjnej, zewnętrznego, fizycznego kształtu i wówczas w praktyce szkoleniowej wyróżnia się, na przykład w SZ RP, następujące **formy natarcia**: przełamanie, bój spotkaniowy i pościg.

Takie jednostronne postrzeganie zjawisk walki zbrojnej, przydatne w praktyce szkoleniowej wojsk, w działalności badawczej jest jednak niewystarczające. Stąd, w koncepcji walki zbrojnej wypracowano szereg twierdzeń dotyczących opisu zewnętrznego i dwustronnego obrazu walki zbrojnej, tj. **form walki zbrojnej**.

W piśmiennictwie wojskowym znajdujemy wiele definicji dotyczących poszczególnych form walki, głównie bitwy. Brak jest jednak w dostępnych źródłach ogólnej definicji formy walki zbrojnej.

W myśl założeń koncepcji – **dwustronny i dwupodmiotowy charakter walki zbrojnej odzwierciedlają jej formy**, które:

(1) opisują zewnętrzny, ilościowy oraz czasoprzestrzenny rozmach starcia zbrojnego;

(2) mają charakter historyczny i zależą głównie od rodzaju stosowanego w walce zbrojnej uzbrojenia;

(3) charakteryzowane są przez trzy podstawowe czynniki operacyjne walczących, tj. siły, miejsce i czas trwania starcia.

Formy walki zbrojnej mogą również charakteryzować rodzaje działań, które podejmują strony walczące, na przykład „bitwa spotkaniowa” oznacza, że obie strony dążą do osiągnięcia swoich celów poprzez działania zaczepne.

Najstarszą i najprostsza formą walki zbrojnej jest **pojedynek**. W starożytności pojedynek wodzów rozstrzygał często o rezultatach

bitwy. Współcześnie starcie pojedynczych czołgów, samolotów również ma często miejsce, jednak obszar (miejsce, przestrzeń) jest nieporównywalny. Wystarczy uzmysłowić sobie, że systemy wykrywania celów współczesnych samolotów bojowych pozwalają na zidentyfikowanie przeciwnika w odległości ponad 200 km (Su-27), a pokładowe systemy rażenia umożliwiają zniszczenie go rakietami z tej odległości (AIM-53 Phoenix). Warto przy tym zauważyć, że we współczesnym pojedynku powietrznym walczy tak jak przed wiekami na śmierć i życie dwóch żołnierzy (ludzi), z których każdy pojedynczo reprezentuje określoną stronę konfliktu. Oznacza to jednocześnie, że wraz z dynamicznym wzrostem potencjału bojowego sił zbrojnych rola człowieka w zmaganiach zbrojnych nie maleje, lecz przeciwnie również gwałtownie wzrasta.

Warto zauważyć, charakteryzując współczesne pojedynki, że czas trwania tej formy walki zbrojnej przy nowoczesnych środkach rażenia uległ zdecydowanemu skróceniu, w porównaniu na przykład do starcia wojowników wyposażonych w broń białą.

Podkreślić również należy, że reguły walki zbrojnej oparte na zasadach „walki rycerskiej” przetrwały w przepisach dotyczących przebiegu „pojedynku honorowego”, które zostały opisane między innymi w *Kodeksie honorowym* Bożewicza. Zaznaczyć przy tym warto, że tradycje walk rycerskich stanowią również podstawę przepisów prawa międzynarodowego.

Bardziej złożonymi formami walki zbrojnej są potyczki i boje. Charakteryzują się one przede wszystkim większą liczbą uczestników starcia oraz nieco dłuższym czasem jego trwania, a także zwiększonymi, w stosunku do pojedynku, wymaganiami przestrzennymi. Przykłady form walki zbrojnej na lądowym TDW przedstawiono na rysunku 6.

W historii sztuki wojennej zasadniczą formą walki była do czasów współczesnych – **bitwa**. Z pojęciem **bitwy** klasycy sztuki wojennej, na przykład generał Clausewitz, **utożsamiali walkę zbrojną**. Podobnie jak wszystkie dotychczas wymienione formy walki zbrojnej, **bitwę charakteryzuje jedność celu, miejsca i czasu**.

Strategiczny cel walki zbrojnej osiągnąć w tzw. **bitwie walnej** (generalnej). Jak pamiętamy za ostatnią bitwę, w której zwycięstwo zapewniło realizację celu strategicznego wojny uważa się powszechnie pobicie Francuzów przez feldmarszałka Moltkego pod Sadową w 1866 roku. W okresie tym zaczęto dostrzegać związek pomiędzy sposobem

FORMY WALKI ZBROJNEJ
(w aspekcie czynników operacyjnych)

Forma	Czynniki operacyjne (rozmach działań)		
	Sily	Czas	Obszar
POJEDYNEK	Pojedynczy żołnierz	od kilku do kilkunastu minut	„ubita ziemia”: odległość od kilkunastu do kilkuset metrów
POTYCZKA	Pododdział	od kilkudziesięciu minut do kilku godzin	<u>pas (rejon) działań taktycznych:</u> szer. do 3 km gł. do 5 km
BÓJ	Oddział	od kilku do kilkunastu godzin	<u>pas (rejon) działań taktycznych:</u> szer. 10–15 km gł. 10–15 km
BITWA	Związek taktyczny (wyższy związek taktyczny)	1–2 dni	„pole bitwy”, <u>przednia strefa działań bojowych:</u> szer. 30–80 km gł. 50–100 km
OPERACJA	Związek operacyjny	2–3 dni	<u>obszar operacji:</u> szer. do 100 km gł. 100–150 km
	Wyższy związek operacyjny	około tygodnia	<u>strefa działań bojowych:</u> szer. ok. 500 km gł. do 1000 km
	Kilka wyższych związków operacyjnych RSZ	do kilku tygodni	<u>Teatr operacji (strefa działań bojowych komunikacji):</u> szer. ok. 1000 km gł. do kilku tys. km
KAMPANIA	Kilka wyższych związków operacyjnych różnych RSZ	do kilku miesięcy	<u>Teatr działań wojennych:</u> szer. kilka tys. km gł. kilka tys. km

* Podane wartości mają charakter szacunkowy.

Rysunek 6. Przykłady form walki zbrojnej na lądowym TDW

manewrowania wojskami przed bitwą a efektami starcia. Podkreślić jednak przy tym należy, że wszystkie działania wojsk przed bitwą znajdowały się w sferze zainteresowania strategii. W tej dziedzinie, jak pamiętamy, szereg fundamentalnych kategorii sformułował Henri Jomini. Zachowały się one do dzisiaj, lecz znalazły się w nowym trzecim dziale sztuki wojennej – w sztuce operacyjnej.

Pojęcie „**operacji**” w piśmiennictwie wojskowym pojawiło się jeszcze przed wojnami okresu napoleońskiego za sprawą austriackiego generała R. Montecuccoli. Terminem tym posługiwali się później H. Lloyd i H. Büllow, lecz w ich rozumieniu były to wszelkie działania zmierzające do postawienia przeciwnika w niekorzystnym położeniu przed bitwą, w myśl założeń tzw. strategii manewrowej. Praktyczne połączenie myśli manewru z bitwą przypisywane jest przez wielu teoretyków wojskowych feldmarszałkowi Moltkemu.

Teoretyczne podstawy teorii operacji wypracowano w Związku Radzieckim jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, lecz praktycznie jako formy walki zbrojnej operacje organizowano dopiero podczas jej trwania, gdy dynamiczny rozwój lotnictwa zapewniał możliwość zbrojnego oddziaływania na całą głębokość zgrupowania przeciwnika w pierwszym rzucie strategicznym.

Współcześnie **operacja** to **złożona forma walki zbrojnej**, która składa się z **działań w styczności, głębokich i tyłowych**. Istota **operacji** polega na tym, że wiąże się w tej formie walki zbrojnej działania manewrowe wojsk z bezpośrednim rażącym oddziaływaniem. W pewnym uproszczeniu mówi się, że operacja stanowi połączenie bitwy i manewru. Stwierdzenie takie jest tylko wtedy prawdziwe, gdy zakładamy, że manewr w ramach operacji odbywa się w warunkach oddziaływania przeciwnika.

Współcześnie **operacje** są **podstawową formą walki zbrojnej** i wobec praktycznie nieograniczonego zasięgu broni trudno obecnie mówić o innej złożonej formie walki zbrojnej. W myśl założeń autorskiej koncepcji walki zbrojnej, w każdym starciu występują elementy bezpośredniego rażenia i manewru, stąd, uważamy, że termin „operacja” powinien mieć charakter uniwersalny i obowiązywać także na

szczeblach taktycznych⁷⁷. W tym miejscu podkreślić należy **istotną cechę operacji – jedność celu**. W ramach jednej operacji wojska mogą wykonywać różne rodzaje działań bojowych i niebojowych, które skoordynowane w czasie powinny zapewnić osiągnięcie zamierzonego **jednego celu operacji**.

Warunkiem zapewniającym zintegrowanie wysiłków różnych rodzajów sił zbrojnych w operacji jest **przestrzeganie zasady jedności dowodzenia**, które polega na wyznaczeniu **jednego dowódcy**.

Operacje współczesne mają charakter operacji połączonych realizowanych wspólnym wysiłkiem rodzajów sił zbrojnych i znajdują się one w sferze zainteresowania badawczego licznych zespołów naukowych⁷⁸.

Najbardziej złożoną i jednocześnie najstarszą formą walki zbrojnej jest **kampania**. W czasach starożytnych **kampania wojenna** (wł. *campagna* – wyprawa wojenna) miała wymiar strategiczny. Klasycznymi przykładami kampanii są wyprawy Aleksandra Macedońskiego i Hannibala, a w czasach nowożytnych Napoleona. W przebiegu kampanii tego typu wyróżnić należy bitwy, jako podstawowe elementy oraz połączone z nimi działania manewrowe sił zbrojnych. Obejmowała ona dłuższy okres prowadzenia przez siły zbrojne działań zbrojnych na teatrze działań wojennych pod jednym dowództwem, zwykle naczelnego wodza, co decydowało o ich strategicznym charakterze.

Współcześnie kampania stanowi przedmiot zainteresowania **sztuki operacyjnej**, a za jej organizację odpowiadają **najwyżsi dowódcy** (nie wodzowie). Są nimi dowódcy rodzajów sił zbrojnych lub tzw. dowódcy regionalni, którzy zwykle realizują cele strategiczne, stąd określa się ich mianem dowódców strategicznych. Przykładem takiego dowódcy jest głównodowodzący siłami zbrojnymi NATO w Europie (SACEUR).

Kampania jako forma walki zbrojnej ma wymiar operacyjny, tzn. że znajduje się w sferze zainteresowania sztuki operacyjnej i dowódców wojskowych. Miejsce **bitwy** we współczesnej kampanii za-

---

⁷⁷ Natomiast różnice pomiędzy sztuką operacyjną a taktyką zostały sformułowane przez autora w opracowaniu pt. *Wyznaczniki klasyfikacyjne w sztuce operacyjnej*, Warszawa 1999.

⁷⁸ Najnowszym i najszerszym opracowaniem zagadnień operacji połączonych jest praca zbiorowa pod red. nauk. prof. J. Zielińskiego, *Podstawowe założenia operacji połączonych*, Warszawa 2000.

jęła **operacja**, stąd może ona obejmować kilka operacji. Przykładem współczesnej kampanii są działania sprzymierzonych w Zatoce Persejskiej przeciwko Irakowi w 1991 roku, które składały się z dwóch głównych operacji: „Pustynna Tarcza” i „Pustynna Burza”.

Analizując kampanię jako formę walki zbrojnej zauważono, że jeżeli w starożytności cel kampanii mógł być osiągnięty w jednej bitwie, tak współcześnie **cel kampanii może być** również osiągnięty w ramach **jednej operacji**. Konstatacja ta skłania do wniosku, że **współcześnie właśnie operacja stanowi podstawową formę walki zbrojnej**, tak jak w **przeszłości** tę rolę spełniała **bitwa**.

Charakter przeobrażeń kampanii zilustrowano graficznie na tle schematycznie przedstawionego teatru działań wojennych, który we współczesnych uwarunkowaniach pokrywa się, w wymiarze strategicznym, z polem walki.

Rysunek 7 symbolizuje kampanię w aspekcie historycznym i współczesnym.

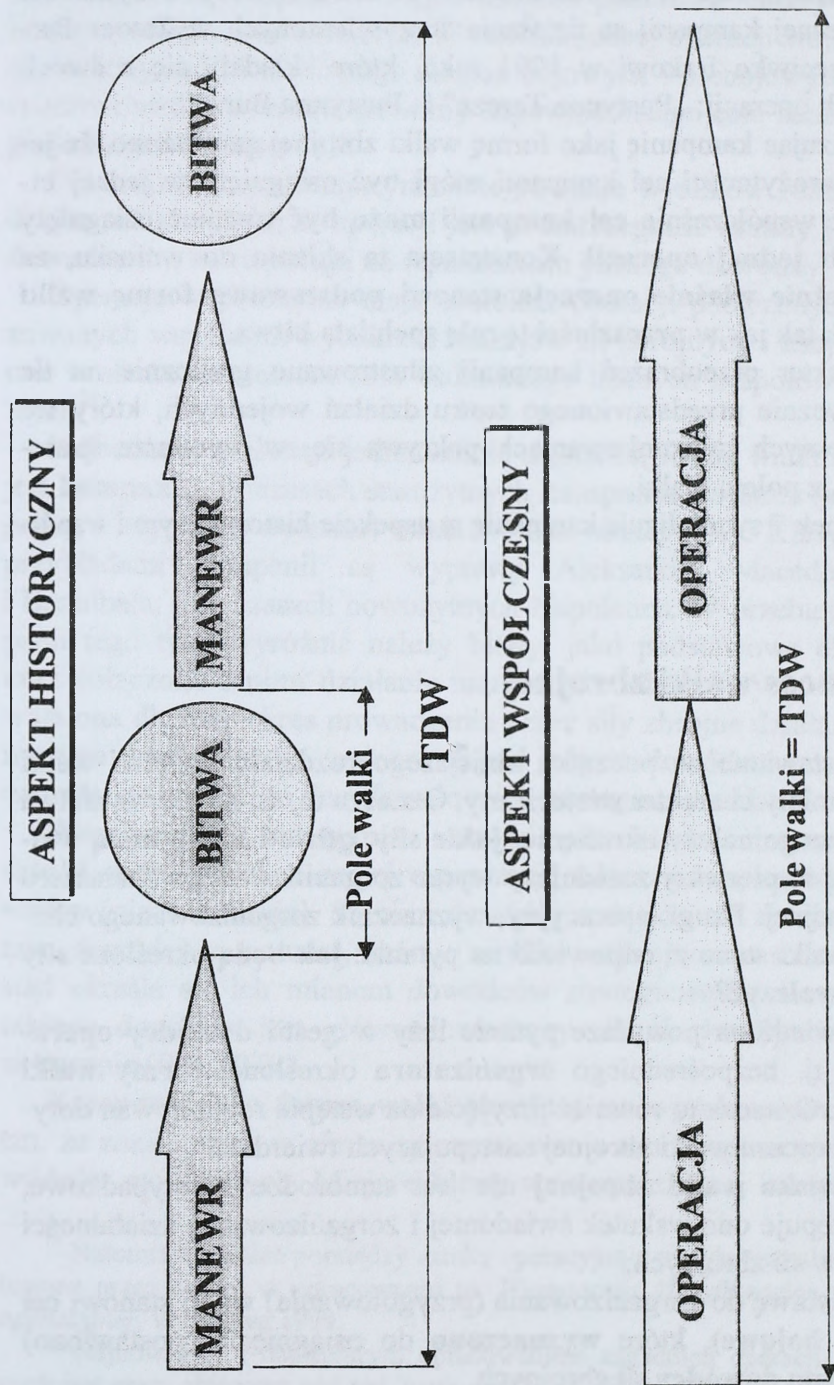
3.4. Proces walki zbrojnej

Przedstawione na początku niniejszego rozdziału warunki walki zbrojnej miały charakter strategiczny. Oznacza to, że do kierownictwa strategicznego należy określenie: **jakie siły, gdzie i kiedy będą walczyć**. Jest to pierwszy zasadniczy wyraz zorganizowanego charakteru walki zbrojnej. Drugi, operacyjny, wyznacznik zorganizowanego charakteru walki stanowi odpowiedź na pytanie: **jak będą określone siły zbrojne walczyć?**

Odpowiedź na powyższe pytanie leży w gestii **dowódcy operacyjnego**, tj. bezpośredniego **organizatora** określonej **formy walki zbrojnej**. Oznacza to również przyjęcie na wstępie rozpatrywań dotyczących procesu walki zbrojnej następujących twierdzeń:

- **zjawisko walki zbrojnej** nie jest samorodne i przypadkowe, lecz występuje ono wskutek świadomej i zorganizowanej działalności dowódców sił zbrojnych;

- **podstawę** do zorganizowania (przygotowania) walki stanowi **cel (zadanie bojowe)**, które **wyznaczono** do osiągnięcia (postawiono) określönemu **dowódcy** sił zbrojnych.

Rysunek 7. Kampania wojenna w aspekcie historycznym i współczesnym (schemat)

Dla przejrzystości prezentowanych w dalszej części tez należy w tym miejscu przypomnieć zawarte w poprzednim podrozdziale twierdzenia:

- zadanie bojowe (cel operacyjny) mogą realizować (osiągać) tylko te siły zbrojne, które posiadają możliwości bojowe (potencjał bojowy);

- **możliwości bojowe (potencjał bojowy)** posiadają siły zbrojne wówczas, gdy w ich stanie bojowym znajduje się co najmniej jeden żołnierz dysponujący **bronią służącą do zadawania uderzeń przeciwnikowi**, tj. bronią zaczepną.

W świetle przyjętej definicji **walki zbrojnej** polega ona na **zorganizowanym wykorzystaniu potencjału bojowego** do pokonania przeciwnika. Stąd, warunkiem zainicjowania zjawiska walki zbrojnej jest:

- po pierwsze: ustalenie rozmieszczenia **przeciwnika**;
- po drugie: znalezienie się w **położeniu** (miejscu), z którego można efektywnie **wykorzystać** posiadany **potencjał bojowy** wojsk własnych do oddziaływania na przeciwnika.

Powyższe warunki w pragmatyce wojskowej spełnia się poprzez **przyjęcie ugrupowania bojowego (operacyjnego)**, czyli tzw. **rozwińnięcie operacyjne**.

Warunkiem zaś przyjęcia ugrupowania bojowego (operacyjnego) jest jego **uprzednie ustalenie (określenie)** przez danego dowódcę.

Ugrupowanie bojowe (operacyjne) każdy dowódca określa w procesie podejmowania decyzji, zwykle przy formułowaniu **koncepcji** rozegrania walki, którą w języku wojskowym określa się mianem **zamiaru**.

Przyjęcie ugrupowania bojowego (operacyjnego) jest zaś **fizycznym świadectwem gotowości (zgody) do walki (na walkę) zbrojnej (zbrojną)**. Podkreślić przy tym należy, że już generał Clausewitz zwracał uwagę, że: „*Żadna bitwa nie może się odbyć bez obustronnej na to zgody*”⁷⁹.

Warunek obustronnej zgody (gotowości do walki), spełniany jest poprzez przyjęcie przez obie strony starcia zbrojnego – **ugrupowania bojowego (operacyjnego)**.

Powyższy warunek jest wymaganiem nie tylko stricte teoretycznym, lecz ugruntowaną wielowiekową tradycją rycerską – **regułą**

---

⁷⁹ C. Clausewitz, *O wojnie*, s. 263 (podkreślenia aut.).

walki, zgodnie z którą nie można atakować przeciwnika, jeżeli nie jest on do walki gotowy. Dodać także trzeba, że tradycyjne reguły walki stanowią podstawę przepisów międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, w myśl których zabrania się, na przykład:

- zabijania i torturowania jeńców;
- podejmowania ataku bez rozróżniania, dotyczącego ludność cywilną;
- czynienia celem ataków miejsc (obiektów) nie bronionych lub stref zdemilitaryzowanych;
- czynienia ludności cywilnej przedmiotem ataku.

W świetle przedstawionych uwarunkowań w koncepcji walki zbrojnej przyjęto prawdziwość twierdzeń:

– **ugrupowanie bojowe** (operacyjne) to rozmieszczenie sił i środków walki pododdziału, oddziału lub związku taktycznego (operacyjnego) w walce (bitwie)⁸⁰;

– **przyjęcie ugrupowania** bojowego (operacyjnego) umożliwia efektywne wykorzystanie **potencjału bojowego** w walce zbrojnej.

W podsumowaniu rozpatrywań dotyczących operacyjnych warunków rozpoczęcia walki zbrojnej podkreślić należy, że obok **czynnika miejsca**, znaczącą, a nieraz decydującą, rolę odgrywa **czynnik czasu**. Nie wystarczy, na przykład ugrupować wojska do obrony, lecz trzeba to uczynić z takim wyliczeniem czasowym, aby przed wykonaniem uderzenia przeciwnika mogły się własne wojska okopać. Stąd, proces **przygotowania walki** (operacji) zbrojnej obejmuje nie tylko jej organizację, czyli doprowadzenie do wykonawców zadań bojowych, lecz także przygotowanie infrastruktury w obszarze operacji oraz przyjęcie ugrupowania bojowego (operacyjnego) z takim wyliczeniem, aby gotowość do walki uzyskać przed spodziewanym uderzeniem przeciwnika.

W uprzednio omówionych warunkach strategicznych walki zbrojnej wpływ czynnika czasu przejawiał się w postaci **gotowości bojowej sił zbrojnych**, którą definiowaliśmy jako ogólną ich przydatność do bojowego (operacyjnego) zastosowania w określonym czasie.

W rozpatrywaniach dotyczących **uwarunkowań operacyjnych**, tj. dotyczących procesu walki, **wpływ czynnika** przejawia się w pierwszym rzędzie poprzez osiągnięcie **gotowości do walki** (operacji), tj. do

---

⁸⁰ Por. *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1971, t. 3.

wykonania ściśle określonego (znanego) zadania bojowego (celu operacji). W toku walki (operacji) **czynnik czasu** przejawia się głównie w **synchronizacji** działań poszczególnych wykonawców stosownie do jej celu, czyli pobicia określonego zgrupowania przeciwnika.

Konsekwencją rozważań dotyczących uruchomienia (wykorzystania) **potencjału bojowego** są następujące wnioski:

(1) **proces walki zbrojnej** polega na wykorzystywaniu przez przeciwników posiadanych **potencjałów bojowych**;

(2) proces walki zbrojnej polega zatem **głównie na wzajemnym zadawaniu i odpieraniu uderzeń**;

(3) na proces walki zbrojnej ma wpływ **broń zwiększająca siłę i zasięg uderzeń** oraz służąca do **osłabienia i przeciwdziałania** uderzeniom.

W świetle powyższych konstatacji zasadne wydaje się pytanie: jaki jest cel walki zbrojnej oraz w czym przejawiają się jej rezultaty?

Odpowiedź na pierwsze pytanie o cel walki zbrojnej wydaje się na pozór prosta. **Celem w walce zbrojnej jest pokonanie przeciwnika**, czyli odniesienie nad nim zwycięstwa.

Pojawia się zatem pytanie dodatkowe: czy zwyciężyć to znaczy to samo, co zniszczyć przeciwnika, jak twierdzi generał Clausewitz.

W świetle prowadzonych badań nad nową koncepcją walki okazało się, że nasze wstępne twierdzenia o „krwawym starciu” wymagają zweryfikowania w wyniku analizy przede wszystkim kategorii „zwycięstwa”.

Opierając się między innymi na twierdzeniach pułkownika Ardanta du Picq, że człowiek idzie do walki nie po to, aby walczyć, lecz aby zwyciężyć, przyjęliśmy w koncepcji następujące tezy:

(1) **zwycięstwo** stanowi ostateczne udokumentowanie **przewagi** jednej strony w walce;

(2) walka zbrojna może przynieść rozstrzygnięcie i może zakończyć się bez rozstrzygnięcia, która strona zwyciężyła, a która poniosła porażkę;

(3) **zwyciężyć**, czyli pokonać przeciwnika – oznacza zadać mu takie **straty**, które uniemożliwiają mu efektywne wykorzystanie broni, tj. pozbawiają go potencjału bojowego na tyle, że skłaniają go do zaprzestania oporu i złożenia broni, czyli utraty **zdolności bojowej**;

(4) szacunkowo, dana struktura sił zbrojnych **traci zdolności bojową**, gdy jej straty bojowe przekraczają **50% stanu bojowego** (ukompletowania);

(5) **cena zwycięstwa** – to wielkość strat wojsk własnych poniesionych dla pokonania przeciwnika w walce zbrojnej.

W świetle powyższych konstatacji zauważyć należy, że w walce zbrojnej każda ze stron ponosi **straty bojowe**, które są: „*ubytkiem siły żywej, broni i sprzętu (środków materiałowych) spowodowanym działaniami bojowymi nieprzyjaciela*”⁸¹.

Zaznaczyć jednak należy, że prowadzenie walki zbrojnej polega na efektywnym wykorzystaniu własnych możliwości bojowych oraz na uniemożliwieniu przeciwnikowi zastosowania jego potencjału bojowego. Wybór sposobu prowadzenia walki to domena praktyki dowodzenia, czyli znajomości sztuki operacyjnej i taktyki przez dowódców.

W potencjale bojowym wyróżnić można trzy komponenty: potencjał informacyjny, głównie dowodzenia, zwany również sterowniczym (prof. Sienkiewicz), potencjał rażenia i potencjał logistyczny, które odzwierciedlają możliwości poszczególnych podsystemów w walce zbrojnej. Doświadczenia historyczne wskazują, że zwycięstwo można odnieść, pozbawiając przeciwnika zaopatrzenia, tzw. zdobywanie twierdz „głodem”. Współcześnie szczególnie wrażliwym elementem potencjału bojowego są systemy informacyjne, szczególnie systemy dowodzenia i rozpoznania. **Przewaga** w tym segmencie potencjału bojowego może również zapewnić skuteczne pokonanie przeciwnika bez konieczności znaczącego angażowania własnych podsystemów rażenia, czego przykładem mogą być działania w rejonie Zatoki Perської w 1991 roku. Warto także zaznaczyć, że zwycięstwo koalicji antyirackiej w tym konflikcie zbrojnym było osiągnięte dzięki odpowiedniemu zabezpieczeniu logistycznemu.

W podsumowaniu rozważań dotyczących wyniku walki zbrojnej, rozumianej jako swoiste „*kryterium przewagi zbrojnej*” podkreślić należy, że może ona nie przynieść jednoznacznego rozstrzygnięcia, wówczas sposobem jej zakończenia może być **zawieszenie broni** lub **czasowy rozejm**. W przypadku jednoznacznego rozstrzygnięcia powinna się ona zakończyć podpisaniem aktu **kapitulacji** przez dowód-

---

⁸¹ Por. *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1971, t. 3, s. 217.

cę pokonanych sił zbrojnych. Zamiar poddania się jest zwyczajem wojennym sygnalizowany wystawieniem białej flagi.

Obok strat bojowych rezultatem lub mówiąc bardziej precyzyjnie skutkiem prowadzonych działań bojowych przez walczące siły zbrojne są straty w infrastrukturze rejonu działań bojowych oraz środowiska naturalnego.

Wobec ogromnych możliwości rażenia współczesnych broni, szczególnie broni masowego rażenia **ryzyko podjęcia walki zbrojnej** w skali globalnej jest bardzo wysokie, cywilizacji ludzkiej grozi bowiem zagłada i temu czynnikowi zawdzięczamy, że nie doszło od czasów II wojny światowej do wielkiego konfliktu zbrojnego w skali międzynarodowej.

Powyższa refleksja koresponduje z pewnością z ostatnim twierdzeniem wypracowanym w ramach tej koncepcji walki zbrojnej. Dotyczy ono odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie: czy pokonać przeciwnika oznacza, że trzeba go zniszczyć?

Autor z całą stanowczością twierdzi, że **rażenie (niszczenie)** w walce zbrojnej stanowi jedynie **środek do osiągnięcia celu**, jakim jest **pokonanie przeciwnika**, czyli doprowadzenie go do stanu uniemożliwiającego stawianie oporu, tj. odniesienia nad nim **zwycięstwa**. Jest ono zatem **uzasadnione** tylko w **takim stopniu**, który doprowadza do pozbawienia przeciwnika **zdolności bojowej w takim wymiarze**, że nie może on przy pomocy swojego potencjału bojowego przeszkodzić w osiągnięciu celu wojskom własnym.

Przedstawione w tym rozdziale twierdzenia dotyczące procesu walki zbrojnej stanowią odbicie wstępnych założeń koncepcji potencjałów bojowych w teorii walki. Najważniejsze twierdzenia autora dotyczące zależności pomiędzy wpływem poszczególnych czynników na przebieg i wyniki walki zbrojnej zostaną przedstawione w kolejnym rozdziale poświęconym prawidłowościom zachodzącym podczas jej prowadzenia. Będą one zaprezentowane na tle dotychczasowego dorobku teorii w tym zakresie, czyli praw walki zbrojnej sformułowanych przez teoretyków wojskowych, których dzieła scharakteryzowano w drugim rozdziale.

4. PRAWA WALKI ZBROJNEJ

Przedstawione w poprzednim rozdziale twierdzenia wyjściowe (postulaty) koncepcji potencjałów bojowych w teorii walki zbrojnej stanowiły odzwierciedlenie realizacji głównie **opisowej funkcji** nauki. Za pomocą tego typu twierdzeń dokonano ogólnej charakterystyki walki zbrojnej jako przedmiotu badań oraz opisano jej podstawowe właściwości, wyróżniając przy tym zasadnicze czynniki operacyjne, które mają wpływ na proces jej prowadzenia.

W tym rozdziale przedstawione zostaną twierdzenia, które charakteryzują **zależności (relacje)** wynikające z wpływu poszczególnych czynników na przebieg walki zbrojnej oraz na jej rezultaty.

Twierdzenia tego typu są wynikiem realizacji funkcji wyjaśniającej nauki i świadczą o jej znaczącym zaawansowaniu. Punktem wyjścia do sformułowania takich twierdzeń jest działalność poznawcza ukierunkowana na ustalenie i wykrycie zależności, związków oraz wpływu poszczególnych czynników na proces występowania określonych zdarzeń w badanym zjawisku. Chodzi przy tym głównie o wykrycie w tym procesie pewnych **prawidłowości**, czyli **stałych** (względnie stałych) **związków (relacji)** pomiędzy poszczególnymi zdarzeniami i stanami, a także cechami.

Walka zbrojna, ze względu na jej bezwzględny charakter oraz wpływ na losy narodów i państw, od początku występowania w zorganizowanych formach stanowiła przedmiot intensywnej refleksji poznawczej. Pytanie: komu przypadnie laur zwycięzcy, stawiali sobie nie tylko wodzowie, ale teoretycy wojskowi, których twórczość w zarysie scharakteryzowano w drugim rozdziale.

Podstawę uogólnień dotyczących walki zbrojnej stanowiły przede wszystkim praktyczne doświadczenia wojenne. Wnioski z tych doświadczeń, jak wiadomo nie zawsze były właściwe, o czym przekonali się dość szybko budowniczy „Linii Maginota”, lecz znacząca ich część wytrzymała próbę czasu i przetrwała do czasów współczesnych w formie **zasad sztuki wojennej**.

Zasady sztuki wojennej, które utożsamiamy z pojęciem **zasady walki zbrojnej** stanowią rezultat uogólnień wniosków poznania obiektywnej rzeczywistości militarnej i odzwierciedlają wykryte (ustalone) przez ich autorów pewne **prawidłowości** (stałe zależności) pomiędzy danym czynnikiem (elementem), a osiągnięciem (uzyskaniem) powodzenia w walce zbrojnej. Stanowią one odpowiednik dyrektyw sprawnego działania w prakseologicznym ujęciu zjawiska walki zbrojnej i jako takie uznawane są powszechnie za dorobek naukowy oraz mogą stanowić także wyznacznik teorii walki jako dyscypliny naukowej.

Zasadnicze znaczenie dla budowy teorii naukowych mają jednak **twierdzenia** (sądy) **ściśle ogólne**, które określamy mianem **praw**. **Prawa** pojawiły się w systemach naukowych dopiero w XVII wieku i jak twierdzą wielcy myśliciele – **prawa nauki** – **to słowa**, za pomocą których człowiek przekłada język natury na swój język aby ją zrozumieć. Oznacza to, że prawo stanowi formę odzwierciedlającą poznanie przez człowieka obiektywnie istniejącej (zachodzącej) w rzeczywistości prawidłowości. Dlatego też spotykamy się z różnym sformułowaniem występujących rzeczywiście zależności, gdyż zależy to głównie od efektów procesu poznania, który jak wiadomo ma charakter historyczny.

Z prawami walki zbrojnej spotykamy się dopiero w drugiej połowie XX wieku i stanowią one zwykle uogólnienie twierdzeń zawartych w prezentowanych w drugim rozdziale teoriach (koncepcjach) walki zbrojnej.

Twierdzenia ściśle ogólne, czyli **prawa naukowe** stanowią **najważniejszy wyznacznik teorii walki zbrojnej**. W pierwszej kolejności przedstawione zostaną prawa, które stanowią niejako już historyczny dorobek teorii walki zbrojnej. Został on już w znaczącej części przedstawiony w rozdziale drugim, gdzie omówione zostały głównie podstawowe kategorie (pojęcia), za pomocą których charakteryzują walkę zbrojną poszczególni teoretycy. Natomiast w drugiej kolejności, jak już wspomniano, zaprezentowane zostaną szerokiej społeczności naukowej propozycje nowych twierdzeń wynikających z przedstawionych w poprzednim rozdziale autorskich założeń nowej koncepcji walki zbrojnej.

Stanisław Keziej przyjmuje, za **W. Sawkinem** dwa prawa walki zbrojnej:

(1) Sposoby i formy walki zbrojnej zależą od materialnej podstawy walki i operacji.

(2) Wszelka walka lub operacja, w każdym konkretnym momencie swego trwania działa na korzyść tej strony, której wojska dysponują większą niż wojska nieprzyjaciela siłą bojową⁸².

Podobne sformułowania treści praw walki zbrojnej spotkamy w opracowaniu **M. Popowa**⁸³, który jednak wyróżnia ich cztery:

(1) Przebieg i wyniki walki zbrojnej (operacji) zależą od stosunku siły bojowej wojsk, które w danej walce (operacji) bezpośrednio uczestniczą.

(2) Konieczność skupienia głównych wysiłków wojsk na decydujących kierunkach.

(3) Działania bojowe w skali operacyjno-taktycznej są bezwzględnie podporządkowane interesom strategii, która z kolei zależna jest od wyników poszczególnych walk i bitew.

(4) W każdej walce, bitwie, operacji uzyskuje przewagę ta strona, która potrafi wyprzedzić przeciwnika w rozwijaniu wojsk w ugrupowanie bojowe lub operacyjne oraz ubiec go w rozpoczęciu aktywnych działań bojowych.

K. Nożko w swojej fundamentalnej pracy⁸⁴ wyróżnia pięć praw działań wojennych, które można utożsamiać z prawami walki zbrojnej;

(1) Prawo odzwierciedlające zależność sposobów prowadzenia działań wojennych i uzyskania w nich powodzenia od ilości i jakości techniki wojennej i uzbrojenia.

(2) Prawo zależności sposobów prowadzenia działań wojennych od poziomu sztuki wojennej oraz umiejętności jej stosowania na polu walki i bitwy.

(3) Prawo zależności działań na froncie zewnętrznym od możliwości i skutecznego funkcjonowania zaplecza, a możliwości zaplecza – od skuteczności działania sił zbrojnych na froncie zewnętrznym.

(4) Prawo zależności możliwości taktycznych, operacyjnych i strategicznych od ciągłego i nieprzerwanego materiałowego i technicznego zaopatrywania walczących wojsk.

---

⁸² St. Koziej, *Teoria ...*, s. 68: „od stosunku sił (potencjałów bojowych)”.

⁸³ M. Popow, *Istota praw walki zbrojnej*, Moskwa 1964.

⁸⁴ K. Nożko, *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Warszawa, s. 132–135.

(5) Prawo zależności przebiegu działań wojennych i uzyskania powodzenia od możliwości zapewnienia przewagi nad nieprzyjacielem.

Longin Mucha w opracowaniu z lat siedemdziesiątych⁸⁵ wymienia sześć praw walki zbrojnej, z których trzy uznaje za podstawowe;

(1) Prawo zależności przebiegu i wyniku walki zbrojnej od stosunku sił biorących w niej bezpośrednio udział.

(2) Prawo zależności form i sposobów prowadzenia walki zbrojnej od stosowanego uzbrojenia i sprzętu technicznego.

(3) Prawo zależności walki zbrojnej w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej.

Wśród szczegółowych praw walki zbrojnej, które wymagają dalszych badań L. Mucha wymienia: prawo zależności przebiegu i wyniku walki zbrojnej od użycia broni raketowo-jądrowej; prawo zależności przebiegu i wyniku walki zbrojnej od wyprzedzenia w rozwijaniu sił i wykonaniu uderzeń; prawo jedności działań bojowych na lądzie i w powietrzu.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku interesujący zestaw praw walki zbrojnej sformułował prof. **J. Zieliński**⁸⁶:

– prawo zależności sposobów walki od właściwości środków rażenia;

– prawo zależności przebiegu i wyniku walki od właściwości środowiska, w jakim jest prowadzona;

– prawo zależności przebiegu i wyniku walki od sposobu dowodzenia;

– prawo zależności walki od współdziałania sił i środków danej strony biorącej w niej udział;

– prawo zależności przebiegu i wyniku walki od ześrodkowania wysiłków.

Autorem wielce oryginalnego ujęcia problemów walki zbrojnej jest wybitny znawca strategii prof. **Ryszard Wróblewski**, który sformułował następującą definicję **potencjału bojowego**: „Wskaźnik wyrażający całość wartości liczbowych zespołu cech efektywnościowych danej strony...”⁸⁷

---

⁸⁵ L. Mucha, *Prawa wojny i walki zbrojnej*, Warszawa 1978 (podkreślenia aut.).

⁸⁶ J. Zieliński, *Zasady sztuki wojennej. Operacyjne aspekty*, Warszawa 1994.

⁸⁷ R. Wróblewski, *Wprowadzenie ...*, Warszawa 1998, s. 82.

Z powyższej definicji wyprowadza następujące twierdzenia: „**Walka zbrojna** jest starciem, w którym każda ze stron dąży do zminimalizowania potencjału bojowego przeciwnika i pogorszenia korzystnych dla niego warunków działania (środowiska). Jeżeli założymy, że: (1) wyjściowe potencjały bojowe stron są równe i (2) wyjściowe warunki środowiska są jednakowe, to o powodzeniu w walce zbrojnej decyduje efektywność działań zbrojnych każdej ze stron w kontekście danych warunków środowiska⁸⁸.”

Na podstawie powyższych twierdzeń formułuje R. Wróblewski następujące prawa:

(1) W każdej walce zbrojnej, jeśli wyjściowe potencjały bojowe stron są równe i wyjściowe warunki środowiska jednakowe, to zwycięża strona, która maksymalizuje kryterium efektywności działań zbrojnych w tych warunkach.

(2) Przebieg i wynik walki zbrojnej jest funkcją efektywności działań zbrojnych stron.

(3) Stronom (A, B) biorącym udział w walce zbrojnej przysługują przeciwstawne cechy $A_1, \dots, A_n$ w warunkach $W_1, \dots, W_n$.

Przedstawione wyżej twierdzenia stanowiły dla autora nowej koncepcji walki zbrojnej twórczą inspirację ukierunkowującą do podjęcia próby sformułowania praw walki zbrojnej przy następujących założeniach wyjściowych:

(1) **Czynnikami operacyjnymi** są: siły zbrojne, przestrzeń (miejsce) i czas.

(2) **Czynnikiem operacyjnym** jest taki czynnik, który decyduje (wpływa) na uzyskanie **przewagi** w walce zbrojnej.

(3) **Przewagę** można zatem w walce zbrojnej posiadać (uzyskać) w:

a) siłach;

b) położeniu;

c) czasie.

Dla sformułowania praw walki zbrojnej przyjęto następujące **założenia idealizacyjne**:

(1) Na przebieg i wyniki walki zbrojnej mają wpływ tylko wyżej wymienione czynniki operacyjne.

---

⁸⁸ R. Wróblewski, *Wprowadzenie ...*, s. 52–83.

(2) Wpływ każdego pojedynczego czynnika na przebieg walki zbrojnej obserwujemy przy założeniu **równości** pozostałych dwóch czynników operacyjnych po obu stronach.

Ponadto przypomnienia wymagają twierdzenia zawarte w nowej koncepcji walki zbrojnej, że:

(1) **Walkę zbrojną** mogą prowadzić tylko siły zbrojne, które **posiadają potencjał bojowy**.

(2) **Potencjał bojowy posiadają siły zbrojne**, gdy w ich stanie bojowym znajduje się co najmniej jeden żołnierz dysponujący bronią służącą do zadawania uderzeń (do porażenia przeciwnika) tj. **bronią zaczepną**.

W świetle powyższych założeń proponuje się uznać prawdziwość następujących twierdzeń:

(1) Przy **zrównoważonych wyjściowych potencjałach** bojowych sił zbrojnych **rozwinętych operacyjnie (w ugrupowaniu bojowym) zwycięży strona**, która **szybciej** (w krótszym czasie) uruchomi swój potencjał (wykona uderzenie) rażąc przeciwnika.

(2) Przy **zrównoważonych wyjściowych potencjałach** bojowych sił zbrojnych **rozwinętych operacyjnie (w ugrupowaniu bojowym) zwycięży strona**, która przy **jednakowych uwarunkowaniach czasowych lepiej (dogodniej) rozmieści swoje siły** do walki zbrojnej, czyli przyjmie dogodniejsze ugrupowanie operacyjne (ugrupowanie bojowe) w tym samym czasie co przeciwnik.

(3) Jeżeli **warunki przestrzenne i czasowe** walczących sił zbrojnych są **jednakowe** to wówczas zwycięży strona, która dysponuje **wyższym potencjałem bojowym**.

Powyższe propozycje praw walki zbrojnej mają również zastosowanie w **dynamice** działań bojowych, gdy potencjał bojowy ulega zmianom wskutek zadawanych sobie wzajemnie strat.

Z treści proponowanych twierdzeń wynikają wnioski, które między innymi dają odpowiedź na pytanie: dlaczego biblijny Dawid pokonał Goliata? Goliat nie zdążył nawet uruchomić swojego „potencjału bojowego”, gdy Dawid dysponując większym „potencjałem bojowym” (**zasięg rażenia**) obezwładnił olbrzyma celnym strzałem z procy porażając go w czoło, czyli używając współczesnej terminologii – „wyeliminował ośrodek dowodzenia siłami zbrojnymi”.

W świetle przedstawionych propozycji nowej koncepcji walki zbrojnej uważny Czytelnik z pewnością zauważy, że opiera się ona na

podstawowym pojęciu – **potencjale bojowym**, który charakteryzuje **wartość bojową sił zbrojnych**. Pamiętać jednak należy, że na **możliwości bojowe** konkretnego komponentu sił zbrojnych składają się właściwości wszystkich podsystemów (elementów) danej strony, czyli możliwości w zakresie informacyjnym, głównie **dowodzenia**, możliwości systemów **rażenia** (broni zaczepnych) oraz możliwości zabezpieczenia **logistycznego**. Zaznaczyć również należy, że możliwości te względem siebie **powinny być zgodne** wobec głównej funkcji realizowanej przez dany komponent sił zbrojnych. Jak pamiętamy z praktyki dowodzenia m.in. w SZ RP zauważalna była swego czasu dysproporcja pomiędzy możliwościami rażenia a możliwościami rozpoznania i wykrycia obiektów przeciwnika planowanych jako cele uderzeń dla wojsk własnych.

Z założeń koncepcji oraz propozycji praw walki zbrojnej jednoznacznie wynika, że o powodzeniu decyduje nie tylko posiadany potencjał bojowy sił zbrojnych, lecz przede wszystkim umiejętności jego wykorzystania przez dowódców w operacji. Te umiejętności to efekt nie tylko kształcenia i szkolenia dowódców, a także **sztuka** podejmowania przez nich oryginalnych, nieszablonowych decyzji w warunkach niepewności i ogromnego ryzyka. Każda bowiem operacja zbrojna jest zjawiskiem niepowtarzalnym, stąd stanowi ona w praktyce realizacyjnej przedmiot sztuki wojennej, czyli domenę taktyki lub sztuki operacyjnej, w zależności od szczebla dowodzenia organizującego dane działania.

ZAKOŃCZENIE

Zbliżając się do finału rozważań poświęconych walce zbrojnej warto zwrócić uwagę P.T. Czytelników na szczególną **właściwość wiedzy naukowej**. Wiedza potoczna jest przeważnie oczywista, odznacza się aktualną niepodważalnością, podczas gdy **ustalenia naukowe zawsze są prowizoryczne, niepewne, hipotetyczne**.

Zdaniem metodologów, właśnie **konflikt sądów** stanowi jeden z bodźców rozwoju nauki, stąd autor bez obaw mógł wybrać i zaprezentować treści, które stanowią wystarczające **wyznaczniki (determinanty)** naukowego charakteru dyscypliny, określanej dzisiaj wstępnie mianem – **teorii walki zbrojnej**.

Przedmiotem zainteresowania tej dyscypliny jest badanie samego **procesu walki zbrojnej**, który zainicjowany zostaje poprzez wykonanie określonych uwarunkowań strategicznych. Ta **szeroko rozumiana organizacja walki zbrojnej** przez organa strategicznego kierowania to **domena teorii strategii**. Natomiast **teoria walki zbrojnej** skupia swoją uwagę **na organizacji i prowadzeniu działań bojowych (operacyjnych) przez dowódców w konkretnych formach walki zbrojnej (operacji, kampanii)**.

W praktyce kierowania strategicznego i dowodzenia wojskami **strateg powinien zatem znać teorię walki zbrojnej**, aby zapewnić odpowiednie warunki dla jej przygotowania i prowadzenia. Z kolei dowódca operacyjny, na przykład **dowódca teatru działań wojennych** (regionu strategicznego) powinien również **posługiwać się strategią**, przede wszystkim dla zrozumienia uwarunkowań realizacyjnych związanych z wyznaczonym mu do osiągnięcia celem (celami) strategicznym(i).

Jednym z **wyznaczników poznania naukowego** jest jego **dynamiczny charakter**, który wyraża się w formie nowych koncepcji teoretycznych. W tym opracowaniu na tle dotychczasowego dorobku teorii walki zbrojnej zaprezentowano po raz pierwszy w tym kształcie, **założenia wstępne (twierdzenia wyjściowe) nowej koncepcji poten-**

cjałów bojowych. Oparto je na sprecyzowaniu definicji podstawowych terminów wojskowych, które powszechnie stosowane są w praktyce dowodzenia. Autor podziela bowiem stanowisko, że nie ma bardziej praktycznej rzeczy w świecie niż dobra teoria (Gauss).

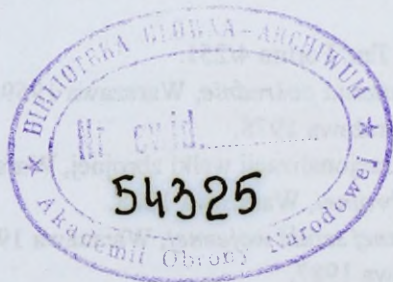
Szanowni P.T. Czytelnicy dokonują oceny w jakim zakresie przedstawione założenia koncepcji zmierzają w stronę dobrej teorii oraz na ile udało się autorowi przybliżyć podstawowe zagadnienia teorii walki zbrojnej.

54725

BIBLIOGRAFIA

- Army Field Manual FM 100-5, *The Principles of War*, Appendix A.
Army Field Manual, Volume 1, Army Code No 71587, 1995.
- Beaufre A., *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968.
- Ciborowski L., *Walka informacyjna*, Toruń 1999.
- Clausewitz C., *O wojnie*, Lublin 1995.
- Encyklopedia wojskowa*, pod red. O. Laskowskiego, Warszawa 1931.
- Foch F., *Zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1924.
- Galewski Z., *Czynniki powodzenia we współczesnej walce*, Warszawa 1986.
- Jomini H., *Zarys sztuki wojennej*.
- Journal of Strategie Studies*, Vol 16, No. 1 (March 1997).
- Konieczny J., *Cybernetyka walki*, Warszawa 1970.
- Kotarbiński T., *Problematyka ogólnej teorii walki*, Warszawa 1963.
- Koziej St., *Podstawy i zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1979.
- Koziej St., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
- Krajewski W., *Prawa walki*, Warszawa 1998.
- Krauze M., Szulc B., Korzeniowski St., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 2000.
- Krauze M., Szulc B., *Sztuka wojenna. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Toruń 2000.
- Kuleszyński L., *Dowodzenie wojskami a cybernetyka*, Warszawa 1967.
- Laprus M. i inni, *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979.
- Leśko T., *Międzynarodowe ograniczenia w prowadzeniu konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1990.
- Levy R., *Reinkarnacja teorii Sun Tzu*, Forum 4/251.
- Liddell Hart B. H., *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1959.
- Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1978.
- Mucha L., Różański R., *Podstawy racjonalizacji walki zbrojnej*, Warszawa 1985.
- Mucha L., *Prawa wojny i walki zbrojnej*, Warszawa 1978.
- Nożko K., *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Warszawa 1973.
- Pawlak Z., *O konfliktach*, Warszawa 1987.
- Picq A., *Studjum o walce*, Warszawa 1927.
- Popow M., *Istota praw walki zbrojnej*, Moskwa 1964.
- Pszczółowski T., *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Warszawa 1978.

- Razin E., *Historia sztuki wojennej*, Warszawa 1958.
- Rola-Arciszewski St., *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy*, Warszawa 1934.
- Sadowski S., *Koncepcja rozwinięcia sił zbrojnych do połączonej operacji obronnej*, Warszawa 2000.
- Sadowski S., *Wyznaczniki klasyfikacyjne w sztuce operacyjnej*, Warszawa 1999.
- Sienkiewicz P., *Inżynieria systemów*, Warszawa 1983.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996.
- Such J., *Problemy weryfikacji wiedzy*, Warszawa 1975.
- Sun-Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
- Szulc B., Zieliński J., Sadowski S., *Prawa i reguły walki zbrojnej*, Warszawa 1997.
- Szymczyk M. i inni, *Słownik języka polskiego*, tom III, PWN, Warszawa 1981.
- The experience of history, Examples to highlight the Principles of War*, London 1998.
- Wiatr M., *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999.
- Wróblewski R., *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, Warszawa 1998.
- Wyszczelski L., *Zarys historii powszechnej myśli wojskowej*, Warszawa 1986.
- Zieliński J., *Teoria walki zbrojnej*, Warszawa 1993.
- Zieliński J., *Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych RP*, Toruń 1998.
- Żuk A., *Filozofia walki*, Lublin 1996.

NAJNOWSZE PUBLIKACJE AKADEMII OBRONY NARODOWEJ

---

do nabycia w Wydziale Wydawniczym AON
al. gen. A. Chruściela 103, bl. 2
00-910 Warszawa, tel./faks 681 37 52

- H. Binkowski, A. Ciupiński – **Polityka obronna i siły zbrojne partnerów Polski z Grupy Wyszehradzkiej**
- R. Bojarski – **Operacja obronna**
- R. Bojarski – **Główne problemy działań operacyjnych**
- J. Brzozowski – **Metodyka zajęć grupowych**
- J. Czaja – **Stolica apostolska wobec integracji europejskiej**
- A. Dawidczyk – **Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI w.**
- W. Drażczyk – **Logistyka sił powietrznych w działaniach wielonarodowych**
- **Działania (operacje) połączone.** Materiały z konferencji naukowej
- M. Gąska, A. Ciupiński – **Międzynarodowe prawo humanitarne**
- M. Gąska – **Obronność w aktach prawnych Rzeczypospolitej Polskiej**
- J. Groskrejc – **Antropologiczne i aksjologiczne aspekty edukacji oficerów**
- J. Groskrejc – **Nauczyciel w edukacji. Funkcje – kompetencje – koncepcje kształcenia**
- H. Herman – **Działania specjalne w wojnach i konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej**
- M. Huzarski (red.) – **Taktyka ogólna wojsk lądowych**
- K. Jałoszyński – **Terroryzm antyizraelski**
- K. Jałoszyński – **Terroryzm czy terror kryminalny w Polsce?**
- K. Jałoszyński – **Zagrożenie terroryzmem w wybranych krajach Europy Zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych**
- J. Janczak – **Zakłócanie informacyjne**
- T. Jemioło – **Globalizacja. Szanse i zagrożenia**
- J. Kardas, K. Loranty – **Wybrane problemy bezpieczeństwa i obronności państwa w opiniach pracowników administracji publicznej**
- W. Kitler (red.) – **Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej III RP**
- W. Kitler – **Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych**
- Z. Klawitter – **Wybrane aspekty systemu dowodzenia brygady zmechanizowanej (pancernej) w działaniach taktycznych**
- S. Korzeniowski – **Żandarmeria wojskowa**
- M. Koziński – **Umowa offsetowa i inne formy udziału państwa w międzynarodowym obrocie gospodarczym**
- M. Kozub – **Lotnictwo w operacjach połączonych**
- S. Kurinia – **Współczesna brytyjska myśl obronno-ekonomiczna**
- R. Kwećka – **Informacja w walce zbrojnej**
- Z. Lach, J. Skrzyp, A. Łaszczuk – **Wojskowo-geograficzna charakterystyka Niemiec**
- L. Łukaszuk – **Europejskie prawo pokoju i bezpieczeństwa**
- J. Marczak (red.) – **Samoorganizacja społeczeństwa na rzecz bezpieczeństwa powszechnego. Samoobrona powszechna III RP**
- Z. Maślak, K. Kozłowski, P. Krawczyk – **Podstawy użycia lotnictwa myśliwskiego**
- W. Michałak – **Dominacja z powietrza**

- I. Nowak – **Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku. Sprzęt i środki wojsk chemicznych**
- M. Obrusiewicz – **Wielonarodowe połączone siły zadaniowe CJTF**
- J. Pawłowski, A. Ciupiński (red.) – **Umieędzynarodowiony konflikt wewnętrzny**
- J. Płaczek – **Ewolucja polskiej myśli obronno-ekonomicznej w latach 1976–2000**
- J. Płaczek (red.) – **Gospodarka obronna Polski w końcu lat dziewięćdziesiątych.**
- **Szanse i zagrożenia**
- K. Przeworski – **Ewakuacja jako sposób ochrony ludności**
- A. Radomyski – **Zagrożenie śmigłowcowe dywizji zmechanizowanej**
- A. Rejmak – **Ratownictwo lotnicze**
- P. Sienkiewicz – **5 wykładów**
- A. Skrabacz – **Kobiety w obronie narodowej Polski u progu XXI wieku**
- Z. Skwarek – **Powietrzne systemy wczesnego wykrywania i powiadamiania**
- K. Słaboń – **Sytuacja jeńców wojennych w konflikcie iracko-irańskim (1980–1988)**
- J. Słowik – **Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w natarciu**
- **Słownik terminów z zakresu psychologii (praca zbiorowa)**
- M. Sołoducha, P. Malinowski – **Użycie artylerii w szczególnych rodzajach działań bojowych**
- H. Spustek – **Wybrane zagadnienia badań operacyjnych i modelowania liniowego**
- Z. Stachowiak – **Metodyka i metodologia pisania prac kwalifikacyjnych (licencjackich, magisterskich i podyplomowych)**
- M. Strzoda, N. Prusiński – **System dowodzenia. Terminologia. Cz. I**
- R. Szpyra – **Powietrzna sztuka operacyjna wybranych państw**
- J. Wolejszo, Z. Fiołna – **Dowodzenie brygadą zmechanizowaną (pancerną) w obronie**
- J. Wojtasik (red.) – **Studia z dziejów polskiej techniki wojskowej od XVI do XX wieku**
- J. Zieliński (red.) – **Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej**
- J. Zuziak – **Dzieje Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie 1947–1997**

w przygotowaniu:

- A. Ciupiński, R. Białoskórski – **Wczesne ostrzeganie i zapobieganie współczesnym konfliktom zbrojnym w strategii Sojuszu Północnoatlantyckiego**
- J. Gotowała – **Lotnictwo XXI wieku**
- J. Halik – **Metodyka opracowania pracy magisterskiej i studyjnej**
- T. Jemiolo, K. Malak (red.) – **Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej**
- L. Kanarski, B. Rokicki (red.) – **Teoria i praktyka przywództwa wobec wyzwań edukacyjnych**
- E.J. Nalepa – **Wojsko wobec polskiego października '56**
- **Prawo w stosunkach międzynarodowych (praca zbiorowa)**
- S. Sadowski – **Podstawowe zagadnienia teorii walki zbrojnej**
- R. Stępień (red.) – **Edukacja w wyższych szkołach wojskowych**
- J. Wolejszo – **Wybrane aspekty projektowania struktury organizacyjnej zespołu dowodzenia stanowiska dowodzenia BZ**
- W. Zawadzki, T. Majewski, N. Prusiński – **Informacyjne uwarunkowania procesu decyzyjnego**
- B. Zdrodowski, M. Marszałek – **Operacje pozawojenne sił powietrznych**

Zamówienia przyjmujemy telefonicznie lub pisemnie
